

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1997
12. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1997

12. ÅRGANG

I redaksjonen:

Thure Lund

Jon Mamen

Kai Hunstadbråten

Kristian Linnerud

Forsiden er ved Arne Sørensen

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad

Kai Hunstadbråten

Aase Hanna Fure

John Arne Wendelborg

Per A. Knudsen

Trygve Granli

Odd Myrvold

Ingrid Olafsbye

Trond Arne Ingvoldstad

Historielagets adresse: postboks 236, 3371 Vikersund

Innholdsfortegnelse:

THURE LUND: Posten er 150 år.....	3	KAI HUNSTADBRÅTEN: Livet i Høgget og på Gruvene	38
OLAV SØRENSEN: Hesteleiting	9	THURE LUND: Hundreårsfest for arbeiderne på Blaafarve- værket 1872	44
KAI HUNSTADBRÅTEN: Modum Bygdemuseum - visjon og virkelighet ...	10	THURE LUND: Hans Henriksen Thon - mekanisk geni fra Drolsum på 1700-tallet	45
NILS SUNNE: Tresking	17	KAI HUNSTADBRÅTEN: Marcus Thrane og Modum	48
ODDVEIG AMLUND: Noen minner fra en svunden tid	18	KAI HUNSTADBRÅTEN: Bentsborg	50
KRISTIAN LINNERUD: Sporpind-ulykken i 1935	20	KRISTIAN LINNERUD: Stortingsmann Hans T. Gunheim	52
KAI HUNSTADBRÅTEN: To snaringer forteller om Jonas'n	22	KAI HUNSTADBRÅTEN: Gruvefolk	54
KRISTIAN LINNERUD: Snarum gamle kirke	24	KAI HUNSTADBRÅTEN: Fra koboltens historie	56
KAI HUNSTADBRÅTEN: Dr. Finn Batt og strumaen på Modum	26	KRISTIAN LINNERUD: Kinodriften i Modum	58
THURE LUND: Skibakker i Modum	28	KAI HUNSTADBRÅTEN: Maleren Martinus Rørbye og Modum	60
OLAV SØRENSEN: Vike kirkeruin	32	OLAV SØRENSEN: Nils Drolsum 1937 - 1997	63
KRISTIAN LINNERUD: Amlund og elektrisiteten	35	LOKALHISTORISK LITTERATUR I MODUM...	64
KJELL GULBRANDSEN: Minner fra Nymoen og Haugfoss	36		

Posten er 350 år

Året 1647 er et merkeår i Norge. Da ble det Norske Postverk stiftet, og landets befolkning fikk større muligheter for å kommunisere med hverandre. Det ble etter hvert utbygd postruter mellom Christiania og de største byene. Ut over landbygda tok det lengre tid å bygge ut postgangen. Men den vanlige borger hadde liten bruk for ordnet postgang. Det var helt uvanlig at privatfolk sendte eller mottok brev. Helt siden budstikkas tid var det mest det militære, kongens futer og kirken som brukte postbudene. Post og brev ble mest tatt med av tilfeldige reisende.

Å organisere postvesenet i Norge på 1600-tallet var ikke gjort i ei håndvending. Utenfor de ordnede postrutene mellom de store byene var det fortsatt et uorganisert postvesen uten sentral styring. Mens dette uoffiselle postvesenet tok med posten ved såkalt leilighet, og som regel til meget rimelige priser, ble det konkurrert til Postverket av 1647. Det kan se ut til at det i Modum var det uoffiselle postvesenet som var enerådende til omkring 1830. Da kom det etter hvert krav fra både bygdene og amtet om et organisert postvesen.

En av de første som skulle bringe orden i postombringelsen i Norge, var den kongelige stattholder Hannibal Sehested. Han slo under seg privilegerte sagbruk og hadde interesser i mange større gårder og skoger i Modum. Det ville vært mer enn merkelig om ikke denne mannen hadde sørget for å få en postgang til sine interesser i Modum, samtidig som han organiserte rikets postvesen.

En skulle tro at det må ha vært en eller annen posttilbringelse til Modum helt fra først på 1600-tallet. Her hadde danskekongene en finger med i så mangt. Først og fremst gjaldt det de 16 fogdene som var plasserte på Buskerud hovedgård, siden til de kongelige og privilegerte sagbrukene og det kongelige Blaafarveværk fra 1778.

Av Norges Posthistorie ser vi at det i den første tida ble ordnet med såkalte postryttere og postbønder som bragte postsekkene til bestemmelsesstedet. Det første vi finner om postombringelse fra våre trakter, er at en postbonde skulle bringe post fra Bragernes til Kongsberg hver lørdag, og at han skulle lønnes av rikets postkasse. I 1804 ser vi at post fra Bragernes til Ringerike over Modum og til Hallingdal ennå måtte sendes med tilfeldige offentlige eller private bud. Det ble også ansatt såkalt fotpostbud bestående av brevdragere eller postdragere. Disse brakte nok nødvendig post fra futene på Buskerud, fra amtmannen og fra sorenskriveren og ut til bygdene. Dessverre har vi ingen navn på slike postfolk fra vår bygd.

Det tok nesten 200 år etter opprettelsen av Det Norske Postverk før det ble en ordnet postgang til Modum. Etter at Buskerud Amt, etter oppfordring fra Kommunaldepartementet, hadde utarbeidet en plan for postgangen i fylket, vedtok samme departement planen sommeren 1836. Da ble det handlet raskt. Nedenfor gir vi en litt forkortet gjengivelse av saksbehandlingen i både fylket og departementet. Den 26. august ble det åpnet postkontor ved ferjestedet i Vigersund med Niels Wigersund som Modums første postmester.

Niels Wigersund.

Efter Departementets opfordring er fra Buskeruds Amt indkommen en Fremstilling angaaende de Udvidelser og Forbedringer som anfører gavnlige og nødvendige at foretage i bemeldte Amt er foreslaet:

1. At et Postaapneri maa blive oprettet i Housund beliggende i mellem Drammen og Kongsberg, hvilket vil være særlig gavnlig for de folkerige Egers, Modums og Sigdals Præstegjelde i Buskerud Amt, saaledes at Posten afaaar fra Housund over Modum til Ringerige Postaabneri og igjen tilbage 2 gange i Ugen, men fra nævnte Postaabneri til Næss Prestegjeld i Hallingdal og igjen tilbage kun en gang Ugentlig.
2. At lønnen for de bemeldte Route ansættene Postaabnere naadigst maa fastsættes saaledes:

- A. for Postaabneren i Hougsund 16 Spd aarlig.
 - B. for Do i Vigersund på Modum 8 Spd aarlig.
 - C. for hver af Postaabnerene i Krydsherred og Næss 4 Spd aarlig samt at Lønnen for Postaabneren paa Ringerige maa forhøies fra 18 til 30 Spd. aarlig.
3. At der ligeledes fra Statskassens Regning naadigst maa oprettes Postgang 2de Gange Ugentlig mellem Drammen og Ladestedet Drøbak, samt at den i Hurums Præstegjeld ansættede Postaabner tilstaaes en aarlig Løn af 8 Spd.
4. At der ved fastsættelsen af Portoen for Breves Forsendelse med foranævnte Poste forholdes efter de derom gjeldende bestemmelser.

At det naadigst maa overdrages til Finans-Departementet at foranstalte at et Postaabneri i Hougsund ikke alene er gavnligt for Egers Præstegjeld, men samme bliver endog aldeles nødvendig for Posten til og fra Modum, Ringerige og Hallingdal, da alle Breve mellem disse Egne og Drammen maa indtages af og innlægges i Hovedposten mellem Drammen og Kongsberg i Hougsund hvor Veiene dele sig. Hva dernest Postgangen mellem Hougsund i Eger og nysnævnte Districter angaar da formener Dept at Posten riktigst bør afgaae fra Hougsund gennem Modum om Vigersund til Ringeriges Postaabnerie, og derfra igjennem Krydsherred til Næss Præstegjeld i Hallingdal og tilbage samme Vei. Thi, uagted Veien efter de af Amtet meddelte Oplysninger vil blive 4 Miil længre end om Posten befordredes igjennem Snarums Annex til Krydsherred og videre til Hallingdal, vil man dog derved ungaae oprættelse af 2de Biposter som i siste Tilfælde vilde blive aldeles nødvendige, nemlig fra Vigersund til Postaabneriet på Ringerige, en Veilængde af 3 Miil, og fra sistmælte Sted til Slævigen i Krydsherred, 5 Miil, og ligesaa langt tilbage hvorved Postbefordringen vilde blive meget længere og formodentlig mindre hensigtsmæssig. Dept. antager at Posten bør gaae 2de Gange Ugentlig imellem Hougsund og Postaabneriet på Ringerige da det maa være af megen Viktighed for Beboerne i Egers og Modum samt Ringeriges 2de Præstegjeld som alle er Egne der foregaar megen Virksomhed saavel som for Drammen, til hvis Vanndrag bemeldte Districter høre, kunde brevveksle 2 Gange om Ugen. Derimod skulde man underdanigst formene at der mellem Ringerige og Hallingdal bør, i lighed med hvad der finder sted andre Steder, til exempel Tellemarken, Gudbrandsdalen, Østerdalen og Nordre Trondhjems Amt m. fl. ikkun gaae Post en Gang Ugentlig og at Postgangen ei bør udstrækkes videre end til Næss Præstegjeld i Hallingdal, men at Kommunionen til det 4 Miil længre bortliggende Aals Præstegjeld kunde fræmmes med gaaende Postbud hvortil

Mandsskaber afgives fra det Militære ved hvilken Middel en Fodpost i lang tid har exiteret mellem Ringerige og Hallingdal, men som formedelst den særdeles lange Route ikke har avgivet nogen sikkerhed med hensyn til Forsendelse af Penge. Foruden det omhandlede Postaabneri i Hougsund paa Eger utfordres der til Expeditionen af den omhandlede Post fra nye Postaabnerier, nemlig i Vigersund, i Krydsherred og i Næss i Hallingdal. Lønnen for Postaabneren i Hougsund antages at burde fastsættes til 16 Spd. for Postaabneren i Vigersund til 8 Spd. og for hver af Postaabnerne i Krydsherred og Næss til 4 Spd. aarlig. Da derfor Forretningerne for Postaabneren fra Ringerige vilde ved oprættelse af denne Post blive betydelig forøgede ansees det nødvendig at forhøye hans Løn som nu udgjør 18 Spd. aarlig til 30 Spd. Skydsudgifterne, iberegnet Redskabsleie og Færgepenger, antages at komme til at udgjøre omtrent 610 Spd. aarlig samt udgifterne i det hele vilde opløbe til 654 Spd. om Aaret, hvorfra dog, som ovenfor anført, maae regnes Intæakterne ved den forøgede Korrespondance og den betydelige Besparelse for Expresser i Offentlige Anliggender.

Betræffende de til Befordringen af de i denne underdaniske Indstilling omhandlende Poster, udbestemte Postkarle, hvis Antal Dept. paa Grund af manglende Oplysninger for Tiden ei seer sig istand til at opgive, bemærkes at da bemeldte Poster skal befordres igjennem meget beboede og folkerige Egne, hvor der hvistnok gives unge Mandsskaber i overflodighed kan i saa Henseende formeentelig ingen Betenkelighed opstaae og det saa meget mindre som Dept har, ved at forhøre hvorvidt der kunde nævnes nogen Forhaabning om Oprættelse af en stadig og under det Offentliges Garanti stående Postgang mellem Ringerige og Hallingdal, ytterst, at den hvis bemeldte Post kunde komme istand fra Militæretatens side uden vanskelighed vil kunde afgives det fornødne antall Postaabn. Hertil kommer endnu at der allerede til den nu bestaaende Fodpost mellem Ringerige og Hallingdal haver afgivet adskillige unge Mandsskaber som vilde kunde bruges i den forestaaende Skyds for Statens Regning, og saaledes bliver det videreudfordrede antall Mandsskaber ikke ubetydelige.

Sluttelig maa Dept. underdanigst andrage på at erholde Bemyndigelse til, som sedvanlig, at foranstalte uttaget de fornødne Postgaarde til fornævnte Poster og at besørge avgivet det fornødne Antal Mandsskaber til Postens Befordring, samt at fastsætte Portoen for Breves Forsendelse med bemeldte Poster, overensbestemmende med de i saa henseende gjeldende Bestemmelser. Paa Grund af alt anførte har Dept. underdanigst kundet Indstille:

- 1. At der for Statskassens regning naadigst maa opret-

tes en Postgang mellem Hougsund i Egers Præstegjæld og Næss Prestegjæld i Hallingdal, i det Bud kan enten gaae fra Hougsund gjennem Modum og over Tyristranden til Postaabneriet på Ringerige, og derfra igjennem Krydsherred til Hallingdal og tilbage samme Vei, eller Hougsund gjennem Snarum Annex til Krydsherred og videre til Hallingdal og igjen tilbage. Den første Route vil blive noget længere, men dermed bespares tvende Biposter som hvis den sistangivende Vei skulde vælges blive nødvendige, nemlig mellem Wigersund i Modum til Ringerige og mellem sistnævnte sted og Slævigen i Krydsherred. Dertil har derhos oplyst at Veilængden for den førstnævnte Route er fra Hougsund til Næss i Hallingdal over Modum og Ringerige 19 Miil, men over Snarum kun 15 Miil, fra Næss til Aal i Hallingdal er Veilængden 4 Miil. Til denne Post antager Amtet at Postaabnerier maae oprettes i Wigersund for Modum og Snarum, i Slævigen eller Bjærtneæs for Krydsherred og Sigdal og i Næss og Aal i Hallingdal.

I Anledning af denne Sag maa det underdanigst bemerkes at man, med Buskerud Amt er enig i Gavnligheden og Hensigtsmessigheden af foranførte Udvidelser i Postvæsenet ligesom man ogsaa antager at de anførte folkerige Districter, formedelst deres særdeles viktige forbindelser saavel med Drammens Bye som mellem Herredene indbyrdes have Krav paa, i lighed med andre Egne, saa som Toten og i Tellemarken, hvor Postgang for Offentlig Regning nylig er oprettet, at erholde Postindretning for Statskassens Regning og under dens Garantie. Vel vil bemeldte Postgang medføre nogen forøget Udgift for Postvesenet, men foruden at en betydelig Deel deraf igjen kommer til at innflyde i Postcassen i Porto af Private Breve, vil formeentelig ogsaa enhver Udgift til Expresser i offentlige Anliggende i forberørte Districter bortfalde saasnaart Postgangen kommer istand.

At en Regelmessig Postgang maa blive oprettet mellem ovennevnte Sted Hougsund i Eger Præstegjæld og Districtet Hallingdal, i hvilken Anledning Amtet bemærker at der er til stor Forsinkelse for de Offentlige forretninger at Breve til Hallingdal skulde gaa over Christiania hvor de overligger i 2 Dage for at udgaa med Bergens Post til Ringerige og derfra sendes med en Fodpost uden Offentlig Garanti.

Postkontorene kommer

Allerede den 26/8-1836 ble det åpnet postkontor i Vikersund med Niels Wigersund som poståpner. Hvordan han fikk posten ut til adressatene, vet vi ikke, men det kan se ut til at han brukte skysstasjonens hester og folk til jobben. Allerede året etter, i 1837, finner vi at postmester J. Groth i Drammen ikke ville godkjenne en ung mann, Peder Lien, til å være postfører for Niels Wigersund. Da Nils Wigersund ansatte den 17 år gamle Peder fra Ramfoss, kunne det tyde på at han hadde planer om å få til en ordnet postgang mellom Vikersund og Krøderen i konkurranse med den offisielle postruten som gikk om Ringerike og Sokna. Dette kan være grunnen til at postverket i 1851 vedtok at skysstasjonene kunne få retten til postgangen over Snarum og Krøderen. Men da hadde Peder H. Krona overtatt skysstasjonen i Vikersund, mens Niels Wigersund fortsatt var postmester på stedet.

Postgangen gjennom Modum ble ikke særlig forandret før jernbanen kom i 1866. Den 1. januar 1869 ble stasjonsmester Andreas Enersen ansatt som postmester ved Vikersund, som da ble kalt Heggen p.å. Da Krøderbanen kom høsten 1872, ble det også opprettet postkontorer ved Snarum og Krøderen og med stasjonsmesterne som poståpnere.

Den samme utvikling fant sted på Åmot i 1859. I kjølvannet av skysstasjonens rett til å bringe post, ble det dannet et Nykirke poståpneri ved Åmot. Dette ble lagt til Per Sandakers landhandleri med Sandaker som poststyrer. Da Randsfjordbanen kom, ble posten lagt til Aamot jernbanestasjon, med stasjonsmester August Schwach som postmester. Det nye poststedet fikk navnet Aamot paa Modum.

Til Modums Blaafarveværk hadde det nok kommet post i over 80 år da Nykirke p.å. ble opprettet. Blaafarveværket hadde fra starten av sine lagere i Drammen. Herfra ble handelen organisert, og det var nødvendig med kommunikasjon med produksjonsstedet på Modum.

Her var det uten tvil en såkalt uorganisert postombringelse som har vært i virksomhet. Det er funnet håndskrevne "brevstempler" fra 1852, men en må anta at postbringelsen til Blaafarveværket er mye eldre. At ikke Postverket og Postmuseet har opplysninger om denne postombringelsen, tyder på at den var organisert av verket selv, med en rute fra Drammen til til verket på Modum.

Vi bringer nedenfor en oppstilling over Modums poståpnerier og postkontorer gjennom tidene og hvem som til enhver tid har vært poståpnere og ekspeditører, samt når en del av postkontorene er nedlagt. Det satte fart midt i 1960-årene og har foregått opp til vår tid. På det meste var det 11 av dem, i dag er det bare tre tilbake.

Historikk

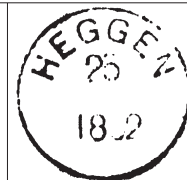
Vikersund

- 26.8.1836 Opprettet som Wigersund p.å.
- 1848 Navnet endret til Modum p.å.
- 1.1.1859 Navnet endret til Heggen p.å.
- 1875 Navnet endret til Heggen i Modum
- 1.4.1884 Navnet endret til Vikesund p.å
- 1891 Navnet endret til Vikersund
- 1.7.1912 Omgjort til postkontor
- 1.10.1926 Omgjort til poståpneri
- 1.7.1939 Navnet endret til Vikersund
- 1.9.1944 Status som underpostkontor
- 1.10.1951 Igjen selvstendig postkontor
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnummer 3370
- 1.11.1973 Postkontor A
- 1.5.1974 Postkontor B under Drammen

Postmestere/ekspeditører

- Niels Wigersund fra 2.12.1836
etter Kgl. res. samme dag
- Andreas Enersen fra 1.1.1869
- Ole J. Kjærstad fra 1.5. 1876
- Jenny Olsen fra 1.7. 1911
- Johan H. Behn fra 1.10.1912
- Hans B. L. Puntervold fra 1.12.1913
- Viggo Thoresen fra 1.12.1926
- Norvald Monsen fra 1.2.1948
- Fritjof Skauby fra 1.1.1950
- Karl Arvidson fra 1.4.1961
- Gunnar K. Gundersen fra 1.6.1970
- Ingolf Fjellanger fra 1.10.1974
- Walter Hagala fra 1.5.1978
- Bjørn Syvertsen fra 1.6.1997

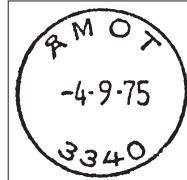
Wigersund 1836

Åmot

- 1.3.1859 Opprettet som Nykirke p.å.
- 1.1.1867 Jernbanen overtar p.å.
- 1.7.1882 Navnet endres til Aamot
- 1.3.1883 Navnet blir Aamot på Modum
- 1918 Navnet blir Åmot på Modum
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3340
- 1.11.1973 Status som underpostkontor
- 1.6.1974 Status som postkontor B
- 1.9.1975 Navnet endres til Åmot

- Per Sandaker fra 1.3.1859
- August Schwach fra 1.1.1867
- Lars Jensen fra 1.8.1877
- C. O. Christiansen fra 10.9.1898
- Elisabeth Kristiansen fra 1.4.1917
- Kristin Skaar fra 1.8.1919
- Thorbjørn H. Formo fra 1.1.1938
- Karen Alme (gift Jørgens) fra 11.2.1940
- Fra 1943 til 1952 styrt av flere vikarer*
- Kristin Skaar fra 1.1.1952
- Vikarer fra 1958 til 1962*
- Birger Aspenes fra 1.1.1962
- Erling Bj. Kråkvik fra 1.8.1978
- Betty Holtan Warlo fra 1.7.1981
- Bjørn Syvertsen fra 1.3.1996
- Vikar fra 1.6.1997

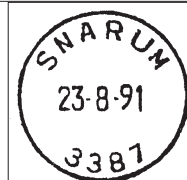

Snarum

- 1.11.1873 Opprettet poståpneri på
Snarum jernbanestasjon
- 1.4.1954 Underlagt Vikersund postkontor
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3387
- 1.4.1970 Underlagt Drammen postkontor
- 1.1.1977 Postkontor C
- 1.7.1996 Postkontoret nedlagt

- Jørgen Rytterager fra 1.11.73
- Olaus Strøm fra 1.1.1883
- A. M. Bauer fra 15.12.1892
- Emil F. Johansen fra 1.2.1893
- H. P. Sveia fra 25.4.1911
- Olaus Kvisle fra 1.12.1917
- Andreas Flaagan fra 1.7.1920
- Olaug Flaagan fra 24.12.1946
- Emil Sønsteby fra 1.3.1947
- Anne Sønsteby fra 1.3.1979

Snarum 1873

Geithus

- 15.2.1877 Opprettet som Gjethus p.å
- 1889 Navnet forandret til Gjeithus
- 1.10.1921 Navnet forandret til Geithus
- 1.1.1932 ble posten overtatt av NSB, navn
på stasjonsmestere foreligger ikke
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3360
- 1.4.1982 Flyttet til eget kontor
- 1.1.1989 Fra postkontor B til postkontor

- Nils Hontvedt fra 15.2.1877
- Harald Larsen fra 7.8.1893
- Kristoffer Frogstad fra 15.4.1903
- Bjørn Syvertsen fra 1.6.1982
- Vikar fra 1.3.1996

Sysle

- 1.8.1894 Opprettet som Hole p.å.
- 1.6.1895 Navnet endret til Sysle
- 1.4.1954 Underlagt Vikersund p.k.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3388
- 1.4.1970 Underlagt Drammen p.k.
- 1.6.1977 Postkontor C
- 1.6.1987 Postkontoret nedlagt

Simostranda

- 1.7.1899 Opprettet som Simostranden p.å.
- 1.10.1921 Navnet endret til Simostranda
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3354
- 1.11.1970 Poståpneriet nedlagt

Drolsum

- 15.10.1905 Opprettet Drolsum brevhus
- 1.5.1907 Brevhuset nedlagt og post-
åpneri opprettet på Drolsum st.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3393
- 1.11.1973 Underpostkontor
- 1.11.1976 Postkontoret nedlagt

Kløtgefoss

- 1.4.1908 Opprettet som Ramfoss p.å.
- 1.4.1923 Navnet endret til Kløtgefoss.
- 1.4.1954 Underlagt Vikersund p.k.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3385
- 1.4.1970 Underlagt Drammen p.k.
- 1.11.1973 Underpostkontor
- 1.1.1977 Postkontor C
- 1.1.1981 Postkontoret nedlagt

Ula/Morud

- 1.10.1912 Opprettet som Ula p.å.
- 1.10.1913 Navnet endres til Ula
jernbanestasjon
- 1.10.1921 Navnet endret til Morud
- 1.4.1954 Underlagt Vikersund p.k.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3386
- 1.4.1970 Underlagt Drammen p.k.
- 1.11.1973 Underpostkontor
- 1.11.1976 Postkontoret nedlagt

Haugfoss

- 1.4.1919 Opprettet som Haugfoss p.å.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3353
- 1.11.1970 Postkontoret nedlagt

Vestre Spone

- 1.3.1935 Opprettet som Vestre Spone p.å.
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3342
- 1.8.1971 Poståpneriet nedlagt.

Stalsberg

- 1.12.1941 Opprettet som Stalsberg
brevhus
- 18.3.1968 Tatt i bruk postnr. 3362
- 1.6.1968 Brevhuset nedlagt

Carl J. Eckstrøm fra samme dato
Johan Hval fra 15.4.1901
G. L. Gudmundsen fra 4.10.1909
Helge Gudmundsen fra 2.5.1952
Brita Bjørnstad fra 1.1.1983

Karl P. Gunnarud fra samme dato
Petra Brekke fra 1.11.1921
Lage Garthus fra 1.6.1945
Signe Tandberg fra 1.11.1948

A.N. Drolsum fra samme dato
Gudbrand A. Aaslie fra 29.9.1913
Karl Flattum fra 1.6.1917
Gudbrand A. Aaslie fra 1.10.1921
Nils Bjørnsbråten fra 1.9.1959

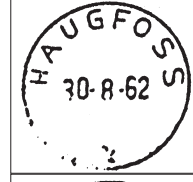
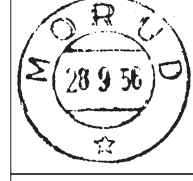
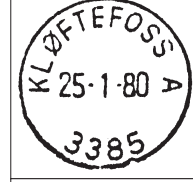
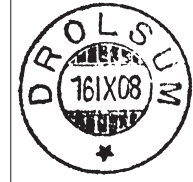
Nils O. Hilsen fra samme dato
Edvin Hilsen fra 1.2.1919
B. Haavaldsrud og Bertha Olsen
Vikarer i 1920
Eivind Ruud fra 1.11.1920
Anton Saugerud fra 1937
Karsten Ødegaard fra 1953
Margot Korsbøen fra 1957
Johan Skøien fra 1.5.1977

Ole Monsen fra samme dato
Johan Bråthen fra 1.2.1915
Henrik Asbjørnhus fra 1.8.1915
Andreas Andersen fra 1.3.1919
Karsten Ødegaard fra 11.10.1950
Ragnv. Ellingsen fra 1953
Sigurd Damseth fra 1955
Kjellaug Hæhre fra 1957
Arne J. Bråthen fra 1.11.1957
Olav Fagermes fra 1.12.1963

Ludvig Præsterud fra samme dato

Sverre Andersen fra samme dato

Walter Røste fra samme dato

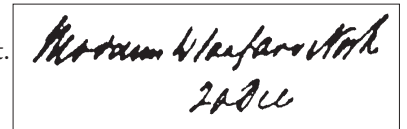
Modums Blaafarveværk

Kvitteringer fra postvirksomhet fra 1852, men som er ukjente for Postmuseet.

Sikkert av eldre dato.

26.5.1984 opprettet Blaafarveværket brevhus under Drammen p.å.

Fortsatt i bruk.

I Blaafarveværkets postbøker fra juli 1835 ser vi at Christopher Brua har fått betalt for 18 postturer fra Drammen à 90 ch. pr. tur, og Niels O. Widsteen for 17 turer fra Hokksund for 45 ch. Blaafarveværkets postbøker er bare bevart fra 1827, men den private postordningen har sikkert vært i bruk fra værket starter.

Allerede i 1970 ble det lagt ned to poståpnerier i Modum. Senere er det lagt ned ytterligere seks, slik at Modum i Postvesenets jubileumsår bare har igjen tre postkontorer. De nedlagte poståpneriene er erstattet med landpostbud. Nedlegging av postkontorer/poståpnerier er sett på som negativt i politisk sammenheng. Ikke alle er enig i det. Gamle og skrøpelige i bygdas utkanter hadde ofte lang vei til poststedet. Disse kan nå daglig få besøk av landpostbudet i hjemmet der det utføres alle tjenester med mottak av både pakker og penger. Vanlig post legges i postkasser så nær hjemmene som mulig.

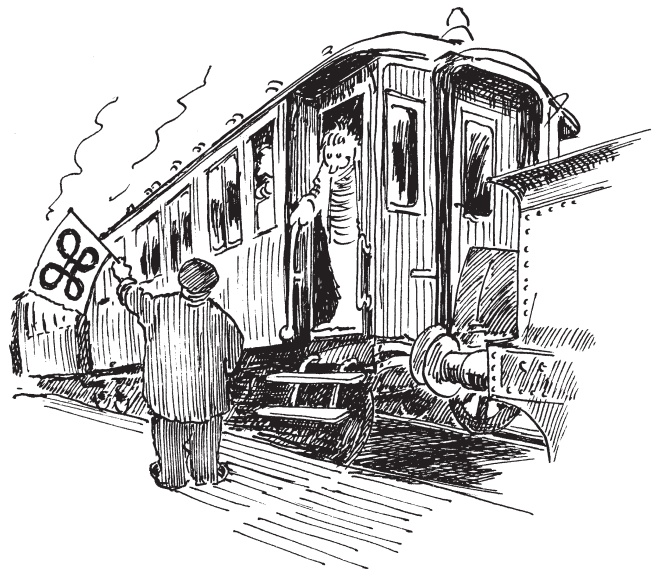
Modum var for øvrig tidlig ute med en form for landpostbud. Så tidlig som i 1894 ble August Tandberg på Østmodum ansatt av postverket for å bringe posten

den ca. to mil lange veien fra Vikersund til Tandberg. August Tandberg bragte posten til bygdelaget i all slags vær i nær 40 år. I 1934 måtte han gi opp kampen mot bilene. Den første tida gikk han turen til fots med den tunge postveska. Om vinteren ble skiene brukt. Etter hvert kom sykkel i bruk, og på sine eldre dager lånte han hest av naboen Truls Askerud når snøføyka var som verst. Tandberg utførte stort sett de samme tjenester som landpostbudene har i våre dager. I daglig tale het August Tandberg rett og slett «Postmann». På Østmodum er han en legende.

Da Gerhard Krona overtok postkjøringen til Østmodum i 1934, fikk han også posttjenester som ligner på de som landpostbudene har nå. Da landposttjenestene ble innført i Vikersund omkring 1970, opprettet Vikersund postkontor postbil for hele østre Modum fra Sønsteby til innerste Østmodum. Hele dette nesten 30 km lange bygdelaget har aldri hatt postkontor.

August Tandberg.

Posten og jernbanen hang sammen i mange år.

Tegning: Geir Helgen.

Olav Sørensen:

Hesteleiting

Ei historie etter Per Gustad

Det er vel flere av dere som huser den blakke merra som je hadde. Alvorli' go ærbeshest!

Så var'e en vår her da, at jeg var fæli me vårønna, at jeg tok å sleft'a på skauen. Je leid'a enda på Sponevøllen, å slefte'a der. Hu hadde gått på skauen før, denna, så je var itte no' redd for'a. Men je hørte nå mi føre om'a no'n gonger på sommer'n. Jo'a, hu Agnes på Sponevøllen hadde nå sett'a rett som det var.

Men på ettersommer'n fekk je sporlag på'a frå Finnemærka. Da hadde'a sli si i hopes me i hestefølje som hølt si utve' Guritjenn. Det var enda no'n fiskere neante Geithus som hadde sett'a der. Da det lei på høstslengen, tenkte jeg at je fekk nå se å få'a himatt, så jeg drog nå a'gale. Je gikk enda Finneveien over, ettersom je hadde hørt at a sku' ha rest uti der.

Jeg gikk nå hele dagen der å loverte, men no' blakk merr såg je itte. Detta hestefølje som a sku' ha sli si me', det trefte jeg på no'l om Nokkebråtan, men i det var'a itte. Himturen tok je over Erstjenna å Sponevøllen. for jeg tenkte att'a kanskje hadde ti no'latt dit. Men nei, merra såg je itte no'n stann.

Da je var kommen så langt som ti' Langmyr, var'e blitt hali mør. Men så kom je på at jeg sku stikke bo'lom no'n gransnar på sø'sia a' myra. Der visste je de' hente at dyr stakk si inn. Ja forsyne mi, gitt, trur'u itte at der sto'a. Je fekk på'a grima, men da je sku' te' å leie'a, var'e som'a blei spenna gæl'n. Hu hølt i mot, å brukte frambeina. Fari piske mi, tenkte jeg. Sperker du, så sperker je! Så fekk'a non skikkelige drag ta pluggstøvla, å da spakna'a no'. Men gu'fader som jeg drog for å få den merra me mi. Men di veit, å ji mi de' har je aldri pleidd å jøra, så hu måtte da følge me', beste'!

Kulanne mør't var'e da jeg kom himat, men je fekk'a nå på stallen. Men mårran etter da je kom ner å sku stelle'a, da må je si je sette store auer; for der sto de' i æljku!

Tegning: Arne Sørensen.

Tegning: Arne Sørensen.

Modum Bygdemuseum – visjon og virkelighet!

Som det eneste gjenlevende medlem av den kommunale fortidsminne – eller museumskomitéen i Modum – finner jeg det riktig å gjøre greie for bygdemuseumssaken og komiteens arbeid, ut ifra de tilgjengelige kilder og min egen hukommelse.

Etter at tresliperiet på Haugfoss brant i 1926, ble Blåafarveværkets bygninger stående og forfalle. Utstyr fra laboratoriet og andre ting fra verkets drift fantes fortsatt i de gamle bygningene. De stod ulåste og åpne, barn lekte der, og en kan nok regne med at mye gikk tapt. Verdifulle arkivmateriale befant seg også der, visstnok spredt omkring uten noen orden, og bedre ble det naturligvis ikke da hvem som helst kunne gå inn der og rote i det.

Imidlertid sørget lærer Jakob Andr. Samuelson for at materialet ble avlevert til Riksarkivet.

I 1938 skriver Arne Altern under overskriften «Modum Blåfarveverk til nedrivning» (Fremtiden 7/4 1938) bl.a.: «Den gamle kirken er vi alle enige om å bevare, og den gamle gården sender vi på museum, men hvordan er det med den gamle fabrikk? Som oftest ligger den slik til at det ikke kan bli tale om å ta vare på den. Bedriften lever videre, og den må leve nettopp på den flekken hvor den engang blev grunnlagt. Den må følge med tiden, og derfor må de gamle bygningene vekk så de nye kan få plass. Og de nye har store vinduer og luftige arbeidsrom, så alle gleder vi oss med dem som skal arbeide der når det foregår et slikt skifte.

Men i gleden bør vi ikke glemme at den gamle fabrikk representerte et trin på den stigen vi går i. Vi skal frem og opover og ser mest den veien, men vi liker også å se tilbake av og til, og da vil vi gjerne se de trinene vi har gått.

Våre museer viser oss en hel del av disse trinene, fra steinalderen og opp igjennom historisk tid. Men det gjelder de fleste at de helst behandler tidsaldre som i tid og ånd ligger langt fra vår egen. Industrisamfundet som vi nu alle er preget av enten vi bor i byen eller på landet, ser vi lite til i museene. Man kan si at det er så nytt enda at det ikke hører hjemme på museum, men det er en overfladisk betraktningssmåte. Det er i løpet av de siste 2-3 hundreår at storindustrien har rykket inn her i landet, og av de bedriftene som blev grunnlagt i den første tiden er det ikke mange igjen. Desto mer grunn er det til å ta vare på det vi har. Vi bør kunne vise eftertiden også hvordan in-

Det påbegynte bygdemuseet slik det ser ut nå (bondegården på Blåafarveværket).

Foto: K.H. 1992.

dustriarbeiderne hadde det i gamle dager. I bygdemuseene er det lite å se til dem utenom produkter av deres arbeide, slik som malmovner og glass. Der er det landbruket som dominerer. Som bonde gleder jeg meg over dette, men jeg unner i høi grad industrien en bedre plass.

Denne innledningen fører til Modum Blåfarveverk som i disse dager synger på aller siste verset. Vet de norske industriarbeidere dette, og vet de hvad de holder på å miste?

Foruten å være en av våre eldste fabrikker er Modum Blåfarveverk et meget vakkert anlegg. Det er bygget i en tid som likesom vår, mente at en fabrikkbygning bør også være pen.»

Altern skriver videre at det nå vil bli svært kostbart å sette bygningen i stand, da forfallet er kommet så langt. For en kommune under administrasjon var det bare en måte å ordne dette på, nemlig nedrivning. Og nå var turen kommet til den store smeltehytten, den såkalte glasshytten. Den burde i alle fall ha vært oppmålt før den forsvinner – antagelig i løpet av denne uken, skriver han.

Og så fortsetter han: «Det er nemlig her vi har plass til industriens bygdemuseum (Undskyld navnet, dette er hastverksarbeide). Jeg tenker meg et museum som kan stå i samme forhold til det Tekniske i Oslo som Maihaugen til Universitetets samlinger. Et sted hvor vi kunde gjøre minnene levende fra de gamle jernverk og glassverk og fra treforedlingsindustriens første tid. Til dette finnes det ikke noe bedre sted enn Blåfarveværket».

Altern avslutter slik: «Det vil være synd om dette trinnet i stigen skulde bli borte. Det er et minne som vi alle skulde ha interesse av å bevare, men særlig skulde industriens folk ha det, og derfor retter jeg appellen til dem. Men der må handles fort!»

Fremtiden henvendte seg til ordfører Ole A. Braathen, og han fortalte at han i sin tid hadde vært inne på samme tanken, men fant at man lite kunne gjøre da forfallet var kommet altfor langt.

Som man ser her, foreslo Altern for snart 60 år siden bevaring av de gamle verksbygningene og opprettelsen av et slags teknisk museum. Han kaller det et «industriens bygdemuseum.» Som vi vet, førte hans initiativ til den første redning for de gjenværende bygninger på verksområdet. Uten hans og hans medhjelperes innsats dengang hadde det ikke vært mye igjen av det gamle blåfarveverk i dag. Så vidt vi vet, var han den første som offentlig foreslo dette.

Få dager etter, den 13/4 har Jakob Andr. Samuelsen et innlegg i Fremtiden med overskriften «Modum bør få sitt bygdemuseum!» Han synes det er ille at de gamle bygningene må rives, men det er vel ingen råd med det, skriver han. Han mener at man bør få istand et bygdemuseum hvor man kunne samle gamle gjenstander både fra verket og bygda ellers. Han mente det ville være av stor verdi «um Modum eingong kom so langt at dei hadde råd og hug til å verne um minnene frå forna tider, so som dei gjer i mest alle bygder».

Samuelsen er av den mening at det beste stedet for slike samlinger vil være Kongshaug, som tilhører Modum kommune. «Der er ein temmeleg stor bygning som kunde huse både eit og anna. Modum kommune kunde godt ha råd med å overlate Kongshaug til eit bygdemuseum. I uthusa kunde ein ha gamal

reidskap av alle slag, og hovudbygningen er likeso lagleg som den gamle bygningen på Marienlyst, der Drammen har sine gjeve samlingar.» skriver han. Her kan bemerkes at den gang stod ennå den gamle tømmerlåven på Kongshaug.

Og den 27/4 har Fremtiden en notis hvor det opplyses at riksantikvar Harry Fett er blitt gjort oppmerksom på rivingen av Blåfarveverket. «Herr Fett vil en av de første dager reise opp og se på det, og mulighetene for restaurering vil antagelig da bli undersøkt,» står det. Mannen som har fått kjøpt mursteinen, vil forhåpentlig ta det med ro inntil verkets fremtidige skjebne er avgjort.

Det er sannsynligvis glasshytten det her siktes til. Den var allerede solgt.

Lensmann Martin Bakken har fortalt undertegnede at han solgte fem hus til nedrivning på området før dette ble stanset.

Den 3/6 finner vi igjen et innlegg om Blåfarveverket, undertegnet Sk., som sannsynligvis er en forkortelse for Skard (tidligere ordfører Peter Skard).

Han mener at bygningene på Sand ikke egner seg som bygdemuseum. Om dette skriver han: «Den ytre ramme, bygningen, bør ligge så nær op til bondestilen eller den tradisjonelle hustypen som mulig. Den bør være et uttrykk for de eldre tiders smak, både i arkitektonisk og kunstnerisk henseende. Inne i bygningen skal opbevares samlinger av kunstverker, historiske og kulturelle verdier. Der skal innsamles alt som er tilgjengelig av kulturhistorisk verdi fra eldre tider.»

Og han fortsetter: «Blåfarveverkets historie vil få en tilfredsstillende behandling i den bygdehistorie som nu er under utarbeidelse av lektor Roar Tank, Drammen. Kan hende den også vil forevige i passen-

Hovedbygningen på Kongshøy.

Foto: K.H. 1996.

de bilder husets (eller husenes) nuværende tilstand. Og det må være nok om Blåfarveverket.»

En av innvendingene mot å bruke verksbygningene til museum for Modum var at de ikke var uttrykk for den eldre eller nyere bondestil. Den var ikke engang norsk! Og så ville det jo bli svært kostbart å sette dem istand.

Men han vil ikke derfor oppgi tanken om et bygdemuseum for Modum, og han skriver at han i alle fall vet om en bygning som vil kunne passe til formålet. Det går frem av sammenhengen at han antyder at han her sikter til Mælum gård.

Den 16/5 bringer Fremtiden en reportasje over fem spalter om Modums nye kraftstasjon ved Haugfoss. Journalisten har også sin mening om de gamle verksbygningene: «Det har vært hevdet at den store bygningen som nå rives ned på denne tomten, burde bevares for ettertiden. Og det er sikkert riktig at den representerer en viss historisk verdi. Men selv en legmann kan jo se at det vilde koste titusener å restaurere gården. Inne i bygningen er gulvet mørkent, og veggene er gått fullstendig i oppløsning, slik at de simpelthen faller ned, sten for sten.

Bygningen er laget av mur med bindingsverk av tre, men trebjelkene ser ut til å være råtnet, og da må jo det hele falle sammen. Selv om det utenkelige skulde hende at man fikk et femsifret beløp til å gjenoppbygge gården, måtte man jo også skaffe til veie det inventar som har vært der. Jeg vet ikke om det forefinnes og om det i tilfelle har noen verdi.

Nei, moingene har gjort noe mere fornuftig med pengene sine. De har bygd kraftstasjon der hvor Blåfarveverket, senere tresliperiet, lå.»

Arne Altern fikk sin venn Sigurd Winsnes interessert, og han fikk arkitekt O. Eindride Slaatto til å engasjere seg i saken. Sammen med Altern besøkte de Blaafarveværket, og konklusjonen var klar. Bygningene måtte reddes. Slaatto var så engasjert at han møtte opp på herredsstyremøtet den 19/5 for å forsvare de gamle fabrikkbygningene. Og det ble ikke uten resultat. Enstemmig vedtok herredsstyre å omgjøre sitt vedtak om å rive bygningene.

Slaatto hadde også konferert med Riksantikvaren som i et brev bl. a. uttalte:

«Jeg vil betrakte det som et kulturtap om Blåfarveverkets bygninger skulde forsvinne. Både ved sitt særpreg som bygningskunst og ved sitt minne om en

betydningsfull industri er anlegget av stor interesse, først og fremst for bygden, men også for landet i det hele» (Drammens Tidende og Buskeruds Blad 20/5 1938).

Til å forhandle med kjøperen av den solgte bygning, som altså var glasshytten, om betingelsene for annullering av handelen, og til å avgi en uttalelse til formannskapet om hvilke arealer og bygninger kommunen skal erklære seg villig til å avstå og betingelsene for dette, oppnevnte herredsstyret en komité bestående av kjøpmann Ludvig Præsterud, lensmannsfullmektig Ingulf Paulsen og ordfører Ole A. Braathen.

Den 15/6 spør Fremtiden om Blåfarveverket på Modum går en ny storhetstid i møte, og avisen forteller at arkitekt Slaatto har store planer. Arkitekten fikk muntlig tilsagn om at formannskapet vil anbefale at han får seg overlatt de bygninger som har vært benyttet til driften, helt gratis, på betingelse av at der skaffes sikkerhet for at de vil bli bevart for etterslekten. Avisen kan fortelle at han på egne og en del andre interessertes vegne har søkt kommunen om å få overta det som er igjen fra verkets storhetstid.

Av opplysninger som Slaatto har gitt pressen, fremgår det at det er hans hensikt å sette seg i forbindelse med Kunstnerforeningen, Forfatterforeningen og Foreningen Norden, for med deres bistand å skape et Norges Hindsgavl, å gjøre stedet til et kultursentrum. Han opplyste at det var dannet et selskap som bestod av ham og to andre personer (Drammens Tidende og Buskeruds Blad 13/6).

I Fremtiden 25/8 leser vi at kommunen ikke har hørt noe fra arkitekt Slaatto om tilbudet. En av hans medarbeidere, disponent Sigurd Winsnes i Høydahl Ohmes annonsebyrå, har imidlertid ordnet med tilbakekjøp av en av de gamle bygninger (glasshytten). Han la ut penger av egen lomme.

Hos Riksantikvaren var det ingen penger å få, men Sosialdepartementet disponerte midler for opplæring av arbeidsledig ungdom. Penger ble bevilget, og restaureringsarbeidet kom i gang under Riksantikvarens ledelse ved bygningskonsulent Cato Enger og arkitekt Halvor Vreim. Arbeidet ble avsluttet i 1941, og Arbeidstjenesten (AT) flyttet inn med depot og snekkerverksted.

Den 21/6 1938 har Fremtiden en helsides artikkel med overskriften «Modum Blåfarveverk - En stor-

Portstolpe ved innkjørselen til Blaafarveværket, satt opp av Arbeidstjenesten under annen verdenskrig.

bedrift som døde.» Her gis en oversikt over verkets historie, og det er tre fotografier. Artikkelen avsluttes slik:

«Og nu, for få måneder siden, skulde de til å rive ned de gamle bygninger og utslette alle jordiske merker etter denne gamle storbedrift. Heldigvis hevet det sig i siste liten kraftige røster for bevaringen av dette ærverdige kulturminnesmerke. Modum herredsstyre nedsatte en komité som skal undersøke muligheten for restaurering. Nu er nok husene forfalne, men ikke verre enn at en del av dem iallfall efter sakkyndiges mening kan settes istand igjen, og eventuelt i fremtiden gi plass for et bygdemuseum.

De er vakre, de gamle bygninger, der de ligger ved den brusende Haugfossen, – så karakteristiske i sin arkitektur, med bjelker som er synlige mellom bindingsverket. De vidner om svunne tidsepoker. Landskapet omkring er også vakkert, med den skummen- de og tordnende fossen som midtpunkt. Her har da også flere av våre største kunstnere skaffet sig inspirasjon. Hvem som helst kan nok bli slått av en egen stemning i disse omgivelser. Enhver vil uvilkårlig drømme sig tilbake til svunne tider her og minnes de mennesker som arbeidet og slet på disse steder.»

Den 28/11 1938 sendte Trygve Øderud et brev til Arne Altern og Jakob Andr. Samuelsen, hvor han forteller at han som medlem av styret i Modum elektrisitetsverk har hatt anledning til å se nærmere på «de gamle bygninger og alt som vedrører Haugfoss på Modum».

Han mener at man her bør kunne få istand et museum og en stevneplass for bygda. Han har fått bevilget kr. 500,- i styret for å få en havearkitekt eller en annen fagmann til å lage et kart over området og komme med forslag til parklegging. Han foreslår også at den gamle hengebrua ved Åmot, som dengang ennå befant seg der, skulle flyttes til Haugfoss og forbinde museumsområdet med kommunens areal på den andre siden, altså nedenfor fossen. Han nevner også flombelysning av glasshytten som vil kunne brukes til store forsamlinger. Flere gamle hus vil også kunne få plass på området.

Til slutt oppnevner han et styre «i det vordende Modum Samlinger»:

Arne Altern, formann, Jakob Andr. Samuelsen, kasserer, Trygve Øderud, sekretær og Gotfred Presterud, styremedlem.

Disse fire og fire andre (Chr. Bendiksbj, Simostranda, Per Olafsbye, Snarum, Karsten Grøtterud, Vikersund og Ludv. Præsterud, Haugfoss) har undertegnet et stensilert skriv, som ifølge en påskrift med blyant er sendt til utflyttede moinger. Skrivet er datert 27/12 1940.

Her understrekes betydningen av å ta vare på kulturminnene i bygda; både bygninger og gjenstander. De henvender seg til moinger i og utenfor bygda og foreslår at det dannes et lag med dette formål. Ungdomslag og andre sammenslutninger bør disku-

tere saken. Senere vil de innby til et åpent møte for å få stiftet laget. Trygve Øderud og Arne Altern er valgt til arbeidsutvalg.

Om dette møtet noen gang er blitt holdt, vet vi ikke. Landet var okkupert, og mange arbeidsoppgaver måtte vente før de kunne bli løst. Sannsynligvis har vel også dette vært tilfelle her. Dessuten ble jo Blaafarveværkets bygninger tatt i bruk til andre formål under krigen.

I herredsstyrets protokoll for 1946 leser vi: «Da det er meget om å gjøre å bevare de gamle minnesmerker i bygda, finner herredsstyret at en komité bør ta seg av denne saka.»

Som komité ble valgt: Ole S. Bakken, Morud, formann, Trygve Øderud, Drolsum, og Jakob Andr. Samuelsen, Sysle. Det var en forutsetning at komitéen skulle oppnevne tillitsmenn (grendemenn) i hver skolekrets.

Innstillingen ble bifalt mot en stemme i herredsstyrets møte 28/3 1946.

Etter krigen ble det satt i gang yrkesopplæringskurs for ungdom i de gamle bygninger på Blaafarveværket. I 1947 brant kontorbygningen og lagerbygningen. Senere ble det drevet snekkerverksted her, og i 1957 ble bygningene solgt til Modum Trevarefabrikk.

Det ble også satt opp en betongbygning for produksjon av dukker (den nåværende utstillingsbygning).

Etter brannen i 1947 sendte Drammens Museum en forespørsel til Modum kommune om det var mulig å få overlatt en del Hassel-ovner og annet av historisk verdi som skulle finnes på stedet.

Saken ble forelagt komitéen til vern om fortidsminner (også kalt fortidsminnekomitéen eller museumskomitéen), som uttalte at den var glad for at det ble tatt vare på disse ting.

Formannskapet fattet følgende vedtak 29/4 1947: «Man vil forsøke å samle de gamle gjenstander som ennå finnes i kommunen til et lite museum. Det ville derfor være uheldig om disse ting ble overlatt Drammens Museum. Det henstilles til Ludv. Præsterud å søke samlet de gamle ting fra Blåfarveverket og Hasselverket og plassere disse i et av rommene på Blåfarveverket.»

Under behandlingen av denne saken kom det frem opplysninger om at det på eiendommen Presterud var en svært gammel bebyggelse som burde bevares for ettertiden.

Ludvig Præsterud fikk i oppdrag å forberede saken og få arkitekt Halvor Vreim hos Riksantikvaren til å besiktige bygningene.

Vreim uttalte at stua, stabburet og låven i Presterud burde søkes reddet for fremtiden. Det ville være best å plassere disse som et gårdstun på Blaafarveværket ved Haugfoss, som et bygdemuseum.

I møte 16/9 1949 vedtok herredsstyret å kjøpe våningshuset og låven i Presterud for kr. 8.900,- og

Stua i Presterud før den ble flyttet.

Låven fra Presterud etter at den ble satt opp på Blåafarveværket.

Foto: Drammens Museum 1959.

sette disse opp etter anvisning av arkitekt Vreim.

Samtidig henstilte man til dem som måtte ha gjenstander av historisk verdi, å stille disse til disposisjon for bygdemuseet.

I møte 26/7 1949 behandlet Modum formannskap sak vedrørende kjøp av den gamle Thranebygningen på Haug. Man hadde i møte 24/6 besluttet å oversende saken til Ludvig Præsterud til uttalelse. Han anbefalte at Riksantikvaren burde få uttale seg. Selv mente han at bygningen ganske sikkert var av kulturhistorisk verdi.

Formannskapet var enig med Præsterud i at huset burde bevares, men fant ikke å kunne kjøpe den nå. Man måtte først konsentrere seg om å fullføre gårdstunet på Sand ved Haugfoss.

I brev av 28/4 1953 til Modum formannskap skriver Ludvig Præsterud i egenskap av formann i komitéen for fortidsminner at hovedbygningen og låven fra Presterudskogen og et stabbur fra Ton nå er på plass ved Haugfoss. Never til torvtaket er innkjøpt

fra Røros, og rafter til underlag er bestilt fra Grenskogen. Takket være forståelse og velvilje fra enkelte hold har de fått samlet så mange antikviteter av alle slags at plassen nærmest er sprengt. Han håper at kommunen vil tre støttende til med sine transportmidler ved mer innsamling av gjenstander i bygda, og at man vil få mer aktiv støtte fra hele bygda. Man bør også forsøke å få tak i flere bygninger av antikvarisk verdi. Til sommeren vil han og lensmann Bakken ta fatt på registreringsarbeidet, skriver Præsterud.

I 1953 fikk kommunen tilbud fra Karsten Presterud om å overta hans fars komplette rokkemakerverksted på Torsby. Komitéen ville plassere det i bøkkerverkstedet på Sand, som ble gjort i stand til dette formålet. Det ble imidlertid aldri flyttet dit.

Omtrent samtidig fikk kommunen fra Per Olafsbye på Snarum tilbud om en godt bevart badstue (tørkehus for korn). Denne ble satt opp i nærheten av gårdstunet.

Senere fikk man av A/S Union stabburet fra Christian Skredsvigs barndomshjem Tomta ved Geithus, og dette ble satt opp ved siden av stabburet fra Ton, i gårdstunet.

Etter hvert hevet det seg imidlertid røster for å få flyttet bygdemuseet til et mer passende sted. I den anledning ble det 3/10 1960 foretatt en befarings på Modum. Tilstede var rådmann Henry Ruud og følgende medlemmer av «kommunens kulturnemnd» (det menes nok museumskomitéen): Reidar Snustad og Martin Bakken. Fra Drammens Museum møtte direktør Henning Alsvik og konservator Randi Asker.

Man var først på Blåfarveværket og gjennomgikk løsøresamlingen der. Så reiste man til Øya og Hovdeskogen ved Vikersund.

Betenkningen, som er underskrevet av direktør Alsvik, har som konklusjon at Øya vil være det beste sted for bygdemuseet, uten at det vil komme i konflikt med friluftinteressene. Han skriver: «Prinsipielt må en ta sikte på å skape et bygdetun for Modum, utbygget med de hus som var vanlige i et normalt gårdsanlegg. Dertil kan eventuelt føyes en husmannsplass, en skogsseter, en fiskeplass og ellers hva som måtte være karakteristisk for herredet. Ut fra museale betraktninger skal et slikt tun ikke utstyres med mer av løsøre enn det var vanlig å ha på en gammel gård.»

Det som måtte finnes av gjenstander utover dette, må man plassere et annet sted, f.eks. i kommunens planlagte administrasjonsbygg (rådhuset). Her vil han også plassere den såkalte Gunheimsamlingen med gjenstander hovedsaklig fra Telemark.

Fortidsminnekomitéen holdt møte 7/2 1961, og i referatet som er skrevet av formannen Reidar Snustad, står det at man var enig i plasseringen av museet på Øya. Komitéen anbefalte overfor herrestyret at man skulle ta vare på kildebygningen ved Modum Bad. Kilden var jo det sentrale i Badet og

grunnlaget for hele virksomheten der i sin tid. Den var så forfallen at man fant det på høy tid å gjøre noe. Vi vet jo at det dessverre ikke ble gjort annet enn å rive den ned noen år senere.

Formannskapet sluttet seg til komitéens forslag, og det henstilte til komitéen å få gjenstandene i bygdemuseet katalogisert, rengjort og så noenlunde ordnet.

I møter 3/11 1961 og 22/2 1962 behandlet komitéen brev fra lensmann Hjalmar Gundhus om den gamle verksbygningen på Snarum (Snarum Koboltverk). Man var enig om at huset burde reddes og flyttes.

I brev av 11/12 1961 til formannskapet skriver komitéens formann, Karsten Presterud, at det bør settes i gang en innsamlingsaksjon for å sikre museet gamle ting fra bygda. Han nevner at ordningen med grendemenn i skolekretsene ikke har vært særlig vellykket.

Her vil forfatteren bemerke at i alle fall én grendemann samlet inn gjenstander i sin krets. Det var Kristoffer Bendiksbjerg i nordre Simostrand krets. Disse gjenstandene ble hentet av undertegnede i begynnelsen av 1970-årene til museet på Blaafarveværket.

Etter møtet i museumskomitéen 16/1 1963 står det i referatet sitert en uttalelse fra skoleinspektør Einar Leren til Modum formannskap at: «Et bygdemuseum vil bli av stor betydning for skolens undervisning i heimkunnskap og lokalhistorie.»

Komitéen foreslo at kommunen skulle erverve Øya og koste flyttingen av bygninger og gjenstander fra Haugfoss til Øya. Deretter burde det dannes en museumsforening til å forestå den videre utbygging og drift av bygdemuseet.

Tross langvarige forhandlinger med eieren av Øya lyktes det imidlertid ikke kommunen å komme fram til noen avtale om ervervelse av området.

Kommunen hadde tidligere hevdet at det ikke var noen kommunal sak å drive bygdemuseet, men at en egen forening burde drive det med kommunal støtte, slik tilfelle var med en del andre kulturelle aktiviteter. Men komitéen mente altså at først måtte kommunen sørge for å erverve tomt og flytte bygningene.

Tidlig i 1960-årene ble det begått innbrudd i Presterudstua på Sand, og mange gjenstander forsvant. Det var en ung oslomann som hadde besøkt flere museer på Østlandet, og tyveriene ble avslørt da mannen døde.

Martin Bakken og Karsten Presterud var på Victoria Terrasse i Oslo og identifiserte gjenstander fra Modum. De sa imidlertid etterpå at de mente det var flere ting fra Modum der, men det kunne de ikke bevise, da gjenstandene ikke var registrert og merket. Etter dette ble det foretatt en registrering etter Bakkens og Presteruds hukommelse, og gjenstandene ble plassert i hovedbygningen på Kongshaug.

28/6 1964 var det befaring hvor ordføreren i Modum, – medlemmene av den kommunale museumskomité og direktør Henning Alsvik og kon-

servator Randi Asker fra Drammens Museum deltok. Man beså kommunens eiendommer Kongshaug og Ilen samt Øya, med henblikk på å finne fram til et eventuelt nytt, egnet sted for Modum Bygdemuseum.

Konklusjonen var at man anbefalte Øya som ny plass for bygdemuseet.

På møte i museumskomiteen 6/5 1965 ble Kai Hunstadbråten valgt til ny formann, etter Karsten Presterud som ikke ønsket å fortsette. Presterud fortsatte som medlem av komitéen, som for øvrig bestod av Martin Bakken, Karsten Grøtterud, Erik Skretteberg og Trygve Øderud.

30/8 1966 var det ny befaring. Her deltok direktør Alsvik og arkitekt Arne Berg ved Norsk Folkemuseum sammen med museumskomitéen. Man så på husene ved Haugfoss, på terrenget ved Buskerud Landbruksskole, på Kongshaug og i Sponesaga.

Arne Bergs konklusjon var: «Av dei terrena eg har sett på, finn eg terrenget ved Sponesaga best skikka som terreng for Modum bygdemuseum.»

31/1 1967 skriver komitéen slik: «I august 1966 var museumskomitéen sammen med arkitekt Arne Berg ved Norsk Folkemuseum på befaring av de aktuelle tomter for bygdetunet.» Og det står videre:

«Eiendommen har i seg selv kulturhistorisk verdi, og den bør derfor bevares. Dessuten vil den kunne gi plass for de gamle hus som nå er plassert ved Haugfoss (Presterudstua med låve, to stabbur og korntørke) og en del flere bygninger. Den gamle kraftstasjonen Sponeverket, som er kommunens eiendom, har opprinnelig tilhørt eiendommen. Denne murbygningen vil med relativt små utgifter kunne settes i stand til et brannsikkert magasin for museet. Ved Heggenbekken som danner eiendommens grense mot nord, kan man f. eks. plasere kvernhus, stamper, sager o.l.

Eiendommen ligger inntil riksveien, og det er gode muligheter for bilparkering like i nærheten.

Museumskomitéen som sammen med ordføreren har vært i kontakt med eieren om saken, vil derfor enstemmig tilrå at kommunen går til ervervelse av eiendommen Sponesaga som plass for bygdemuseet, men naturligvis slik at den nåværende eier får rett til å bo der så lenge han ønsker.»

Rådmannen tilrødde 22/2 1967: «Ordføreren og Martin Bakken velges til å forhandle om eventuelt kjøp av eiendommen Sponesaga til museumstomt.»

Rådmannens forslag ble vedtatt av formannskapet i møte 3/3 s.å.

I brev av 20/5 1968 opplyste formannen i fortidsminnekomitéen at man ikke kunne regne med å få kjøpt Sponesaga for den pris kommunen hadde godkjent. Komitéen hadde derfor kontaktet Norsk Kulturråd om mulighetene for økonomisk støtte derfra. I møte 25/10 1968 vedtok komitéen å godkjenne en søknad til Norsk Kulturråd om støtte til museet.

På det tidspunkt hadde Kjell R. Steinsvik reist

Sponesaga.

Foto: K.H. 1965.

spørsmålet om bevaring av Modums Blaafarveværk. Samtidig hadde Modum Trevarefabrikk A/S ferdige utbyggingsplaner på Sand. Bedriften fikk tomt på Nordbråten.

I referat fra møte i fortidsminnekomitéen av 7/2 1969 heter det bl.a.:

«Komitéen hilser med glede tiltaket med å bevare Blåfarveværkets bygninger, men mener at Modum Bygdemuseum må holdes utenfor dette. Modum Bygdemuseum skal, etter komitéens mening, først og fremst være en institusjon for bygdens egne innbyggere, mens Blåfarveværket også vil være av interesse for utenlandske turister.»

Etter innstilling fra Norsk Kulturråd ble det ved kgl. res. av 14/3 1969 bevilget kr. 70.000 til innkjøp av eiendommen Sponesaga og flytting av gamle hus til dette området.

En viktig grunn til at man mente at bygdemuseet burde flyttes, var at kommunen hadde bestemt at eiendommen Sand skulle brukes som industritomt. Museumsbygningene ville da komme til å ligge i veien for nye industribygninger, og i alle fall ville de ikke passe i et moderne industriområde.

I tiden som fulgte var det møter eller befaringer med representanter for Norsk Kulturråd, Riksantikvaren, fylkeskonservator Randi Asker, førstekonservator Arne Berg ved Norsk Folkemuseum, hvor også representanter for Modum kommune og Blaafarveværkets Venner deltok.

23/10 skrev fortidsminnekomitéen til kommunen og bad seg entlediget fra sine verv. I formannskapets møte 8/1 1971 ble medlemmene løst fra sine verv.

Stiftelsen Modums Blaafarveværk – Bygdemuseet Modum ble så dannet (godkjent av de rette instanser i 1971). Hensikten var å samordne Blaafarveværkets og bygdemuseets interesser. Stiftelsen fikk vederlagsfritt overdratt eiendommen Sand, gnr. 128, bnr. 28.

Den gjeld som kommunen pådro seg ved tilbakekjøpet av Blaafarveværkets bygninger, til rest kr. 64.000,- pr. 1/1 1971, avdras og forrentes over kommunebudsjettet som et årlig bidrag til stiftelsen, heter det i rådmannens innstilling som ble enstemmig godkjent av formannskapet i møte 8/1 1971. Kommunestyret vedtok formannskapets innstilling i møte 27/1. Bygdemuseets samlinger, ca. 400 gjenstander, fulgte også med. Det samme var tilfelle med de tilflyttede museumsbygninger.

Etter den tid har stiftelsen revet 1700-tallslåven fra Presterud og erstattet den med en 1800-tallslåve fra Finnerudskogen. Presterudstua er snudd 180°, slik at tunet nå ligger vendt mot elva. Stabburet fra Tomta (Christian Skredsvigs barndomshjem) er flyttet til Haugfosstråkka og brukes som pannekakehus. Ellers er bygningene satt i stand, og gjenstandene registrert. En del gjenstander er også senere levert inn til samlingen og brakt dit av undertegnede som nestformann (og kommunens representant) i stiftelsens styre i 25 år, og dessuten den siste formann i museumskomitéen.

Etter vedtak i stiftelsens styre er mange av gjenstandene plassert i forskjellige hus hvor man mente de naturlige hørte hjemme.

Nå, så lang tid etter, er det mange tanker man kan gjøre seg. De ønsker som pionérene hadde i starten før siste krig, er vel både oppfylt og ikke oppfylt. Blaafarveværket er restaurert, og omfanget av bygningsmassen er nok mye større enn man dengang kunne tenke seg – på godt og vondt. Men ingen vil vel hevde at vi har fått det bygdemuseum de drømte om og forestilte seg. De færreste vil nok i dag beklage at planen med Sponesaga ikke ble realisert. Småbruket Sponesaga er tatt vel vare på av eierne. Flere bygninger der ville på en måte ha tatt luven fra den opprinnelige bebyggelsen. Og publikumsbesøket på et slikt museum ville nok i våre dager ha blitt beskjedent. Gjenstandssamlingen på 400–500 registrerte nummer er heller ikke imponerende, selv om det finnes noen riktige klenodier der.

Dessuten ville det nok være vanskelig å finne en passende plass for et tradisjonelt bygdemuseum i Modum i dag. Representative bygninger finnes knapt, i alle fall ikke slike som det er mulig å få tak i. Og gjenstander i tilstrekkelig antall ville nok også være vanskelig å oppdrive. Hvem skulle i så fall bære kostnadene? Det er vel lite trolig at kommunen ville gjøre det.

Det finnes jo andre samlinger i bygda, og man får håpe at ressursene kan bli best mulig utnyttet i et samarbeid mellom Blaafarveværket (stiftelsen), kommunen, historielaget og andre. Da vil kanskje visjonen kunne bli virkelighet, om enn på en noe annen måte enn man tenkte seg for 60 år siden.

Nils Sunne:

Tresking

I gamle dager var det gjerne slik at treskingen av kornet begynte når det var blitt kaldt om høsten. Årsaken var nok at akset da hadde tørket og kornet lettere å få ut. Særlig var dette helt nødvendig den gangen de brukte «sliul» (treskestav) og banket kornet ut av akset med. Da treskemaskinen kom, betydde tidspunktet ikke så mye. Det var likevel skikken at det skulle treskes i november eller desember. Da var det også lettere å få folk til hjelp når utearbeidet var ferdig.

Jeg husker spesielt at det var kaldt da jeg som guttunge var med og tresket på nabogården. Det måtte ha vært i begynnelsen av desember. De hadde bare treskemaskin på gården, og den ble trukket av en hestevandring. Min arbeidsplass var i «lae» for å kaste fram kornband til treskemaskinen. En voksen la banda opp på brettet, og en voksen, trenet mann la banda inn i maskinen. Dette var et farlig arbeid, og det er mange som skadet seg ved å få handa inn i den roterende vinna.

Datteren på gården kjørte hesten som dro «vandringa», og jeg husker at jeg misunte henne denne jobben. Men det ble sikkert kjedelig det også – å gå rundt og rundt etter hesten hele dagen. Det var spikret en margarinkasse på bommen, slik at hun kunne sitte på om hun ville. Men var det kaldt, måtte hun likevel gå for å holde varmen. Jeg tror at hesten også ble lei av dette arbeidet, for den hadde en tendens til å sakke av etter en stund. Jeg husker at bonden kom ut på låvebrua og kjeftet på jenta. Hun måtte slå litt med tømmene for å holde farten oppe, sa han.

Det var mye mus og musereir i kornstakken. Da vi tok opp kornbanda, rant musa fram mellom beina våre. Reira kom til syne med seks - sju hårløse museunger. Det var så mange mus å fange at katten Mons til tider ble helt forvirret.

Mørket kom tidlig, og da måtte vi slutte å arbeide. Bonden hadde ikke elektrisk lys på låven på den tida.

Tegning: Arne Sørensen.

Oddveig Amlund:

Noen minner fra en svunden tid

Oddveig Amlund (1900 - 1994) var datter av sokneprest Mathias Amlund. Hun var organist i en rekke år, bl.a. i Heggen kirke. Hun etterlot seg manuskriptet til følgende artikkel (som er noe forkortet), skrevet med en nydelig håndskrift i 1989. Frøken Amlunds egen språkdrakt er beholdt.

Jeg våknet og slo øynene opp i det store soveværelset på Heggen som vi kalte Bispesalen fordi bispene bodde der hver visitas. Det var mørkt og litt kaldt, så jeg puttet meg godt under dynen. Mine to søstre, Elfrid og Gudrun, var også våkne, og vi visste at om ikke lenge ville der komme en og tenne opp i ovnen. Det var alltid moro å se det blafrende lyset, høre knitringen og kjenne varmen. Senere vilde vi få lys så vi kunne stå opp og kle på oss og gå ned. Broren vår, Hans, lå på rommet ved siden av hos far og mor.

Mine foreldre kom til Modum før Jul i 1896, for far skulde preke i Heggen kirke Nyttårsdag 1897. Fars forgjenger, sogneprest Grønvold, hadde imidlertid rett til å bo på Heggen til 1. mai, så far og mor fikk bo hos Kaia og Tor Wigerson i Vikersund-gården til

det ble ledig på Heggen. I det store huset på Heggen var det hverken innlagt vann eller elektrisk lys. Men det ble ordnet med parafinlamper overalt inne og store lykter til fjøs og stall. Og der var selvfølgelig bare vedfyring, og kaldt og trekkfullt, men du verden for et deilig *hjem*. Alt vannet både til uthus og inne ble båret fra et svært vannkar ute på gårdsplassen. - Slik var forholdene først i dette århundre, og ingen klaget, for man var jo ikke vant til noe annet. I forbindelse med vann og vask bør vel nevnes at når tøyet var tørt, ble det dynket og lagt glatt rundt tykke treruller, og så drog man frem og tilbake over rullene en lem eller skuff fylt med store stein. Det var litt av et rabalder, men alt tøyet, både sengetøy og dekketøy, ble så ekstra fint og stivt. «Nulla» sto i 2. etasje i Borgerstua for den trengte stor plass.

Fra jeg var ganske liten husker jeg at mor alltid så etter i almanakken når hun skulde bestemme dagen for slakting før Jul. For det var gammel hevd at man aldri måtte slakte når det var *ne-måne*, men passe på at det var *ny-måne*. Mange holder fremdeles på den skikken, for det er et faktum at det likesom blir mere

Oddveig Amlund i 1985.

Foto: Bygdeposten.

av det da, og at resultatet blir mer vellykket.

I 1905 skjedde det store ting. Da fant unionsoppløsningen med Sverige sted. Jeg forsto jo ikke noe av det, men husker at der var snakk om at norske soldater, også bygdefolk, lå ved grensen i tilfelle krig. Det måtte været en tøff tid for dem som var oppe i det! Norge var blitt et selvstendig rike. Og vi hadde fått vår egen konge! Kong Haakon den 7de, dronning Maud og lilleprins Olav kom til landet 25. november. Far og mor og tre av oss barna var i Kristiania den dagen, og sammen med tusenvis av glade nordmenn hadde vi oppstilling ved Karl Johansgate hvor kortesjen med de kongelige skulde komme. Jeg satt på fars høyre skulder for og få se.

I 1905 ble det ordnet med ny låvebygning, og jeg husker en kar som het Johan som løftet låvedøren av den gamle da vi skulde til å rive. Et fotografi fra byggingen viser noen svært dyktige bygg- og murmestere som Gudbrand Ingesen og Nils og Magnus Austad m.fl. Da forpakter Ottar Stærkebye i 1979 rev en del av bygningen for å få moderne fjøs, viste det seg at bygget ikke hadde forflyttet seg en millimeter. Gudbrand Ingesen var i mange år kirkeverge ved Heggen kirke, og jeg vil gjerne nevne hans kone Jøran som en svært snill og hjelpsom nabo.

I 1907 ble det installert elektrisk lys overalt. Det var jo så mye mer lettvent og et stort fremskritt. Slutt var det med rekken av lamper og lykter som hver lørdag måtte renses og fylles. I kulltrådpærene dengang var lyset gulere og pærene svært varige.

Fra den tiden minnes jeg først og fremst hjelpsomheten og takknemligheten. Folk var vant til «å ta tiltakke». Det var ingen kravmentalitet slik som nå. Noen hadde ikke annet å leve av enn det snille naboer gav dem. Vel hadde de strevet hele livet, men det hadde ikke vært mulig å få spart noe. Et særpreg for den tiden var omstreiferne, alle de hjemløse som

kom for å få mat. Av og til ba de om å få overnatte, og der sto et par senger borte i Borgerstua hvor de fikk ligge. Og på gjesteværelset var det jevnlig folk, folk som reiste rundt og ivret for en eller annen sak, såsom misjonærer og representanter for ungdomsarbeide og avholdssak m.v.

Jeg vil nevne en liten artig ting fra denne tidsepoken. August Austad, som var gårdskar på Heggen i alle år, kom en dag for å fortelle en stor nyhet: «Du Oddveig, igår gikk det en bil forbi Berget!» Få år etter var der et billøp gjennom bygda, hele 5 biler, og da sprang vi helt til toppen av Vikerbakken for å se disse doningene komme opp - uten hest!

Fra 1910 og årene videre fremover var vi elever ved Granstad skole. Jeg minnes lærer Olav Samuelsen og at vi nesten bare hadde norsk og regning. Det er det dere får bruk for, pleiet han å si. Samuelsen var også klokker i Heggen kirke. Der var det ofte kaldt vinterstid. Tre vedovner var ikke nok til å få det varmt, så det hendte at der istedenfor gudstjeneste ble holdt en andakt i sakristiet. I mange, mange år var Andreas Briskerud og Simen Gråten kirkens trofaste tjenere. De betjente hver sin kirkeklokke, og foran hver begravelse satt de i tårnet og ventet. Når de så følget, begynte de å ringe ved Hamremoen når det kom nordfra og ved Lundberget når det kom sønnenfra. Det ble lenge å ringe for hestene gikk i skritt.

Vi hadde musikken, en vidunderlig kunst. I årene fra 1910/11 begynte min søster Gudrun og jeg å spille på møter og basarer rundt omkring. Årene gikk, og vi kom til år 1914, et år som var preget av 100-årsjubileet. Bl.a. var der en stor utstilling i Kristiania der Frognerparken ligger. Men for oss som opplevet år 1914 vil alt gledelig og positivt for det meste overskygges av det forferdelige som hendt 1. august! Da brøt 1. verdenskrig ut. De riktig gode, gamle dagene var til ende.

Låven på Heggen under bygging i 1905.

Kristian Linnerud:

Sporpind-ulykken i 1935

Randsfjordllbanen har, siden den ble åpnet i 1868, vært utsatt for relativt få ulykker. En av de mest alvorlige inntraff ved Sporpind den 10. oktober 1935. Kveldstoget mot Drammen kjørte ut i et ras, og lokomotivføreren og fyrbøteren omkom. De to ble skallet ihjel av dampen fra lokomotivet og fikk en meget smertefull død. Banelegemet var brutt i lang tid etterpå.

Banevokter Andreas Linnerud hadde kjørt på sykkeltralle over bruddstedet ved 17-tiden denne dagen uten å merke noe uregelmessig. Et tog hadde også passert en snau time senere. Da banevokteren hjemme på Linnerud (ca. 800 meter er nord for ulykkesstedet) hørte unormale lyder straks etter at åtte-toget var passert, kastet han seg på sykkeltralla og dro nedover. I mellomtiden var ulykken observert

Slik så det ut ved ulykkesstedet på Sporpind nord for Åmot 13. oktober 1933, tre dager etter ulykken.

Et tragisk 50-årsminne i jernbanehistorien:

To drept ved Sporpind

Kveldstoget til Drammen har sporet av ved Sporpind nord for Åmot. Lokfører Trondsen og fyrbøter Warlo er omkommet.

Slik var meldingen som spredte seg utover Modum på dagen i dag for femti år siden.

10. oktober 1935 hadde et voldsomt regnvær ført til at det plutselig gikk et ras som dro med seg deler av jernbanetraseen. Da toget fra Hønefoss kom sydover i halvåttetiden, var ulykken ikke til å unngå.

Faksimile av Bygdeposten ved 50-årsminnet i 1985.

fra eiendommen Sporvind, der ingeniør Ravnsborg bodde sammen med sin familie. Aftenposten forteller at Ravnsborg straks tok seg ned til ulykkesstedet. Der møtte han den sterkt forbrente fyrbøteren og tok hand om ham sammen med togføreren (konduktøren), som var den første til å forøke å hjelpe. Etter hvert kom fire leger til stede (Devold, Foslien, Batt og Skartum), men de kunne lite gjøre. Sykebil ble rekvirert fra Drammens sykehus, men den var ute på oppdrag. Fyrbøteren ble derfor sendt til Drammen i sykekurv på lastebil. Han døde på sykehuset. Lokomotivføreren satt fastklemt i loket og døde der.

Lokomotivet hadde veltet rundt og stoppet ikke før det traff ei solid gran nede ved elva. Den første passasjervogna ble stående opp og ned i raset. Den andre sto oppe over raset med boggiene hvilende på hver sin side, mens den tredje vogna sto på skinnene bak raset. Aftenposten forteller:

Den vogn som var nærmest lokomotivet, er en 2. classes boggivogn, den står helt på tvers og heller utover banelegemet. Den blev ved ulykken kastet helt rundt, og det må betegnes som et utrolig hell at dens passagerer er sloppet fra det med skrekken og nogen ganske ubetydelige lesjoner. Store deler av de sprengte stålskinner har slått sig vei inn i

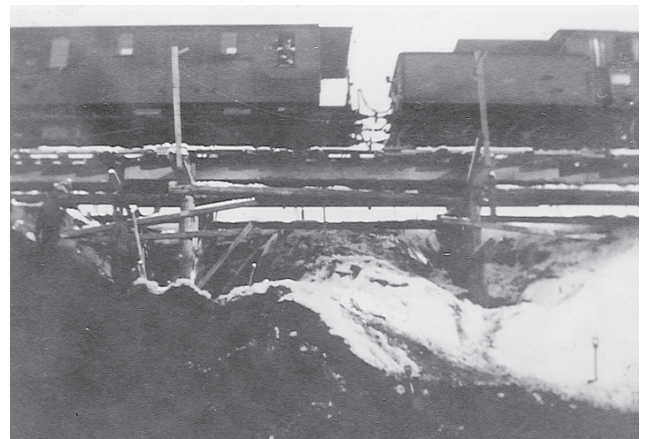
Den første vogna.

Foto: Andreas Linnerud.

vognen og ligger over de polstrede sæter i en av de 2. classes kupeer. Et skinnestykke har knust taket og henger ned over passagersætene.

Overalt er rutene knust, men ennu er lyset i kupeene tendt og åpenbarer den ødeleggelsens vederstyggelighet som avsporingen har forårsaket. Vognens plattform er fullstendig flatklemt og smadret, og dens passager, som blev hugget løs fra den ene plattform, en arbeider på Vestfoldbanen, har også vært usannsynlig heldig. Den annen passasjervogn, en 3. classes vogn, hvor de fleste av togets passagerer opholdt sig, henger like over bruddstedet og vil vel rutsje ut i løpet av natten.

Oppryddingen tok lang tid. Først måtte lokomotivet og vognene fjernes, og det var ikke enkelt. Siden ble det lagt en midlertidig forbindelse over rasstedet og senere et omkjøringsspor på østsiden (inn i bakken mot nåværende EL-KO-tomt). Siden ble hele rasstedet fylt med stein og sporet lagt tilbake på plass. Den som i dag går etter elva, vil se den store steinfyllinga. Gjennom fyllinga går ei stor stikkrenne, som tar opp det vannet som nok forårsaket ulykken i 1935. Storgrana som stoppet lokomotivet i 1935, er for lengst borte.

Et midlertidig spor er bygd.

Foto: Andreas Linnerud.

To snaringer forteller om Jonas'n

Johan O. Hilsen (1856–1925), kalt Jonas'n, var en fargerik person og en ualminnelig god forteller. Minnet om ham er fremdeles levende i bygda, og flere generasjoner har moret seg over hans treffsikre og raske replikk og malende språk.

Her er historier om ham, tatt opp på lydbånd for en del år siden og skrevet av etter dette. Begge fortellere kjente Jonas'n godt.

Per Korsbøen (1887-1968):

Vi hadde ein original oppå Snarom her. Han hette Johan Jonas. Den mann bygde i' skøgshytte før mi ved Damtjenn oppi her. Det var i 1920. Og den tømra 'n jo opp. Det var itte så svære hytta, men den var a så atte det skulle bu følk i 'a.

Da hytta var fæli (=ferdig), så satt vi på bakken der. Vi hadde med oss kaffi og mat og sku ha ein litten fest, og ein kaffidokter vart det au. Så sa je det te 'n Johan atte: «Åssen er e (=det), Johan,» sa je, «denna hytta er vel så tett atte følk kan bu i 'a om vintern?» sa je. «Ja tett,» sa 'n, «du kan fylle 'a med vann, og det ske 'tte komma dråpan tor 'a,» sa 'n.

Han Johan og så svogern hass, ein som hette Andreas Hjermundrud, dom hadde lagt ut åte her innpå Langerudsmærka på i' stelle dom kalte før Bjønnestillinga etterpå. Der hadde romm (=dom) sett opp skyttergal.

Om vårn (=våren) så var 'omm oppi der, og da hadde romm fått oppkast som dom kalte. Da hadde bjønn vøri der og rivi opp. Og da drog karane oppå der og låg ved skyttergarn og venta på bjønn. Da hadde romm bærre munnladninger, karane. Og itte så svært lenge etter så fekk dom se binna kom neante ifrå skauen der og skulle gå på åta. Men hu var svært førsektig. Men hu kom da på åta. Og like etter kom det to onger.

Og han Andreas Hjermundrud, han var fælt hissig, førtærte 'n Johan. «Før je var redd før 'n sku skyte før tidlig,» sa 'n. «Så je måtte legge handa over børselåsen,» sa 'n, «før han hadde så diger hana på børsa si atte je var redd før 'n sku slå te 'n i nakken når 'n drog a (=av),» sa 'n.

«Men binna kom nå fram,» sa 'n, «og vi skaut, og binna låg der, og den eine ongen. Og den andre ongen hadde fløgi te sies,» sa 'n. Men vi fekk nå den og,» sa 'n. «Han kom igjen og hevde si over mora si, sa 'n. «Da var je alt neppå (=nedpå) der, og så tok je 'n i kallåtten og hevde 'n a gamla,» sa 'n.

Det var ein prest bolpå her som hadde ein gris serru. Og så skulle 'n nå ha slakta den, han som andre følk. Så hadde 'n bedt 'n Johan komma opp da, sku slakte grisen da om måran. Ja, da 'n Johan kom, så sporte (=spurte) 'n etter om han hadde skøllevannet fæli. «Skållevann,» sa presten,» hva skal De med det?»

«Ja, kanskje du vil eta 'n med busta på, du?» sa 'n Johan. Nei, så måtte romm nå stelle istand skøllevann.

Og så hadde romm slefft ut denna grisen, og den var nok itte store karn (=karen). Så sto 'n Johan og glante på 'n, så sa 'n de atte: «Denna ofrer je itte kru på, denna trår je ihæl,» sa 'n.

Det er mange år sea. Det var sånt svært te tolevær. Det torna i' helt jamdøger her, så det var førferdelig. Og regna jole re, så det var skrekkelig.

Så hadde je kjørt mjælka om måran, je, så kom je boli buttikken her nole ved stasjon. Og så da je kom inn der, så kom 'n Johan inn der og. Han hadde ein breibremma hatt på si, og denna tok 'n og tømte så atte fossen sto a 'n innpå gølvet der hos kjøbmann.

Så sa je det atte: «Har e regna hoss di i natt a,» sa je te 'n Johan. «Ja, regna,» sa 'n. «Igårkveld, så øsste je båten min tom før vann,» sa 'n, «og idag øsste je itor 'n nøyaktig sju tynner igjen. Og løgnilden,» sa 'n, «har gått ut og inn hos mi i hele natt,» sa 'n. «Det er kul svart unner (=under) hemlinga der. Det siste je såg 'n» sa 'n, da for 'n som 'in gves te ælva (=elva),» sa 'n. «Da je kom oppå ein a Hæsjegålane (=Hilsengårdene) der,» sa 'n, «så satt mann sjøl neri kjellærn, og der dreiv dom a med ein diger spa (=spade) og måka ut alt som var på kjøkkenet,» sa 'n.» Det hadde sli ner innpå kjøkkenet og ti med si tallærkenrekka og alt som var,» sa 'n.

Arkivoptak 1963

Truls E. Hovde (1885-1978):

Jonas'n førtelte at 'n hadde høki ut Hovdekøllen på ski. «Han hok føre, han Andreas Hjermundrud,» sa 'n,» og den tid han kom neri et støkke, vart 'n hengandes i ein søljukall,» sa 'n,» og je kom etter,» sa 'n, «og hok over 'n,» sa 'n. «Og så sa je det te 'n,» atte jasså, du henger der, du da lakan,» sa je te 'n. «Og det gikk så, det stante itte med mi før atte je kom like te Skølt,» sa 'n. Da hadde 'n høki ut hele Hovdekøllen og førbi Hovdejole (=Hovdejordet), da serru, og over ælva og langt ifrå ælva opp te Skølt. Det var 'in litten eiendom som låg på henne (=denne) sia langt oppi bakken.

Ein gong han var hime og stelte på bygningen oppi Pressgarn (=Prestegården), snakka 'n om det atte det hadde kommen ein svær tiurflokk og sli si ne innpå Sysletangen* om vintern. «Han derre Ola Hansen, han jasken på Hjermundrud,» sa 'n, «han låg der og skaut hele dagen og fekk itt no,» sa 'n. «Dagen etterpå drog je innpå, je,» sa Jonas'n, «så skaut je tre tynnesekker fulle, je,» sa 'n.

Han hadde hus-skruve og skrudde opp og retta opp. Han var svær med sånt. Je hørte dom sa 'n skrudde opp i' fjøs her nol i Stigen. Detta var no gammalt og herkete. Så var e (=det) nok oppsett a sånn kubb og sli hælml imøllom. Så sto det i skråbakken der da, serru. Da Jonas'n skrudde opp detta, så rasa de te Ulehagan før 'n, hele fjøset da, serru. Det var ein ongeflokk der, og så sa 'n det te dom atte:

* En tange i vannet Sysle, eller Sisle, som uttalen var hos enkelte før (itakisme). Dette vannet kalles i dag Sysletjenn. Derfra renner Syslebekken til Snarumselva (ved Systemølla).

«Byn å pell opp takstein, onger,» sa 'n, «så får je legge mi ner og tenke,» sa 'n Johan.

Han ville gjenne ha brennevin da, serru. Men når kjerringa hass kom, da var 'n som i' lam, og piltra med. Da tole (=torde) itte 'n Johan si no. Men godt førlikte var dom.

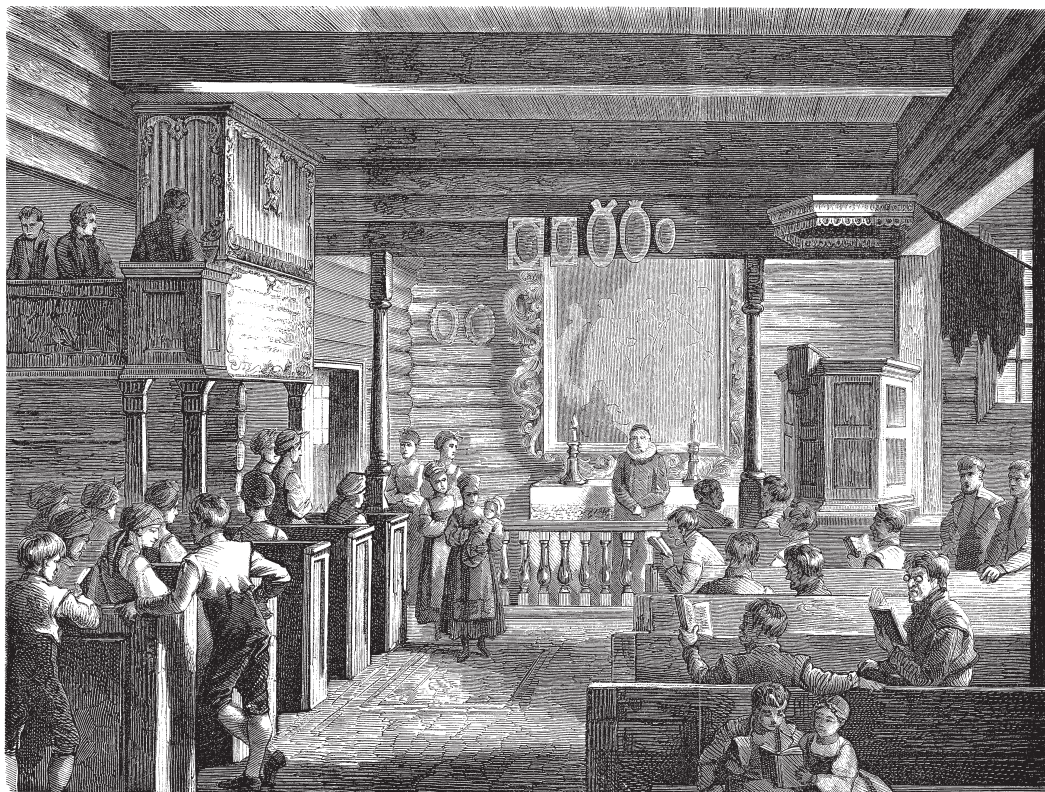
Je veit je kom te 'n eingong. Da gikk denna herre spanskesjuka om høsten da. Så sku je dit ein syndas-morra. Da låg 'n Johan boli senga, nedtulla, gett. Og så sa je: «Er u dåli, Johan,» sa je. «Ja, je trur je stryker med,» sa 'n. «Nei, det er itte så gæli lell,» sa je. «Jo, nå e je stygg,» sa 'n. «Hu Kærine sku snu mi i senga idag, hu» sa 'n. «Det braka som 'n sku bryte tørrkvist,» sa 'n.

Arkivopptak 1973

Tegning: Geir Helgen.

Snarum gamle kirke

En gudstjeneste i den gamle Snarum kirke.

Nåværende Snarum kirke ble tatt i bruk i 1880. Arkitekt var G. A. Bull, som var stadsingeniør i Kristiania og også tegnet flere stasjonstyper for Norges Statsbaner. Disse typene ble brukt bl.a. til Snarum og Krøderen stasjoner. Snarum kirke ble satt opp av teglstein. Før den tid lå det en trekirke på stedet.

I avisa «Illustrert Tidende», som kom ut i København, er det den 2. januar 1870 tatt inn en artikkel om «en Gudstjeneste i den gamle Snarum Kirke i Modum Præstegjeld i Norge». Artikkelen er skrevet av Knud Gamborg, som også har tegnet en skisse fra en gudstjeneste i kirken. Artikkelen lyder:

Under et længere Ophold ved Sanct Olafsbadet i Modum Præstegjeld, boede jeg selvanden hos Bonden Anders Kongrud paa Brunnes, en lille Spadseretour fra Badet. Det var et særdeles kjønt Sted, høitliggende og fredligt, med en fri og tiltalende Utsigt til forskjellige kanter, navnlig over Tyrifjorden til Krogkleven; ja selv Norderhoug Præstegaard, som har sitt ry fra Anna Colbjørnsdatter, kunde svagt

skimtes i klart Veir, men især drog den lille, venlige Heggen Kirke hinsides Dramselven Øiet paa sig. Den er Hovedkirken i Modum Præstegjeld og ligger lunt og fredeligt under den høie Aas, fra hvis Ryg en malerisk lille Fos muntert styrter sig ned i en Kløft lige bagved Kirken. Om Søndagen sendte dens Klokker en harmonisk, vellydende Paamindelse over Elven til Beboerne paa vor Side, om at komme over for at lovsynge Herren under dens fredelige Tag.

Vi besluttede at gjøre en lille Udflugt derover, men vor Vert gjorde os opmærksom paa, at der en Milsvei borte laa en anden Kirke, som var mærkelig ved sin alder og nu skulde nedrives. Vi bade ham da befordre os derhen, idet han saavel som de andre ombøende Bønder under Badesaisonen speculerede stærkt i Skydskjørsel, og snart efter vare vi paa vognen. Veien vi kjørte kaldtes en Gjenvei; jeg er unektelig en ynder af Gjenveie, men denne var dog saa slet, at jeg troer den almindelige vilde have bragt os hurtigere til Maalet, thi vi kunde ikkun kjøre Fod for Fod, dersom vi ønskede at naae Kirken med hele Lemmer. Omsider kom vi atter ud paa den brede Landevei, og

Hesteskyss ved Modum Bad.

Kommunens fotosamling ved Lars Haraldsrud.

nu maatte vor lille Hest til Gjengjeld røre Benene.

Vi kjørte forbi nogle af Badegjesterne meget besøgte Blaafarvehuler, og lige forud havde vi det deilige Nordre Fjeld, som endnu dengang, i Juli Maaned, var iført sin pyntelige Vinterdragt. Langs Veien i Skovene saae vi en Masse topstævnedede Birketrær; vor Skyds-gut gjorde os opmærksom paa, at det var en Følge af det slette Foderaar ifjor, da Folk vare henviste til at hjælpe paa Foderet ved at give Kreaturene Birkeløv, og dog er Egnen en af de bedre.

Endelig, da vi dreiede om et Fjeld, laae to Kirker lige for os; den ene var ny, opført af røde Mursten i gothisk Stil, og syntes at slaae stolt med Nakken ad den ligeoverfor liggende gamle, uanseelige Trækirke, som vort Besøg gjaldt, og som i al sin Beskjedenhed syntes at passe bedre til Omgivelserne og Naturen. Saasnart den nye Kirke er færdig skal den gamle rives ned, og om kort Tid er alt Spor forsvundet af denne ærværdige Bygning. Det gjorde mig, som Fremmed, ordentlig Ondt at tænke mig den gamle Kirke for sidste Gang samle sin Menighed, og da synke ned Stykke for Stykke og maaske endelig som den sidste Nytte bidrage til at opvarme et par forfrosne Hænder, som tankeløs strækkes hen mod den var-mende Lue.

Efter længe at have betragtet den udvendige Del af Kirken, vistnok til stor Forundring for Murerne, som med Travelhed arbeidede paa dens Afløser, bleve vi indladte, og da den unegtelig havde et eiendommelig Udseende, tog jeg en Skizze af den. Medens jeg syslede hermed, kom der pludselig over min Skulder et Ansigt frem, som med undrende Blikke stirrede i min Skizzebog; jeg følte mig lidt genert af Vedkommendes Paatrengenhed, og holdt ham Bogen op for Ansigtet, idet jeg yttrede: «Er Du meget nysgjerrig af Dig?» Men hans uforandrede Udtryk gjorde mig strax klart, at han var en ulykkelig, sindssvag Stakkel, hvilket ogsaa snart bekræftedes, idet han udbrød: «Jeg er ansat her for at skjelne mellem Godt og Ondt; her gaae saa mange Tyve om.» Rimeligviis antog han mig for en meget mistænkelig Person, men forelagde mig dog det Spørsmaal: «Kan Du sige mig, hvad tolvhundrede Gange tolv er, for saa gammel er Kirken?»

Er den saa gammel, har den unegtelig gjort god Tjeneste, bedre end nogen Anden.

Kilder:
Illustrert Tidende nr. 536.
Modums historie.

Dr. Finn Batt og strumaen på Modum

Oskar Finn Batt (1900-1954) tok medisinsk embets-eksamen i 1925. Han var kandidat ved Drammens Sykehus i 1926, og fra 1927 til 1939 drev han privat praksis på Geithus. I denne tiden arbeidet han også kortere perioder for sin utdannelses skyld ved Namdal Fylkessykehus, Drammens Sykehus og Rikshospitalet. Han foretok også studiereiser utenlands.

I Modum var han medlem av fabrikktilsynet, den kommunale vanførenevnd, formann i byggekomitéen og byggeleder for modernisering av Modum tuberkulosehjem, 1936-1937 formann i byggekomitéen og arkitekt for Idrettens Hus på Geithus, og han var formann i Buskerud Lægeforening 1937-1939 (Norges leger, bd.I, Oslo 1996).

Familien flyttet til Oslo i 1941, hvor Finn Batt arbeidet på øre-, nese-, halsavdelingen ved Det norske radiumhospital og Ullevål sykehus, samt ved Menighetssøsterhjemmet, hvor han drev med krigskirurgi, særlig med ansiktsskader, samt operasjoner i øre, nese og hals. I tillegg hadde han sin egen praksis i Oslo som spesialist i øre-, nese- og halssykdommer, og plastisk kirurgi.

Finn Batt studerte plastisk kirurgi i Oxford, England i 1950 og 1952/53. Han arbeidet også med plastisk kirurgi ved Det norske radiumhospital.

I våre dager er struma en sjelden sykdom i vår del av verden. Men tidligere var den svært utbredt, også i vårt land, særlig i visse innlandsbygder. Modum var kjent for stor forekomst av denne sykdommen.

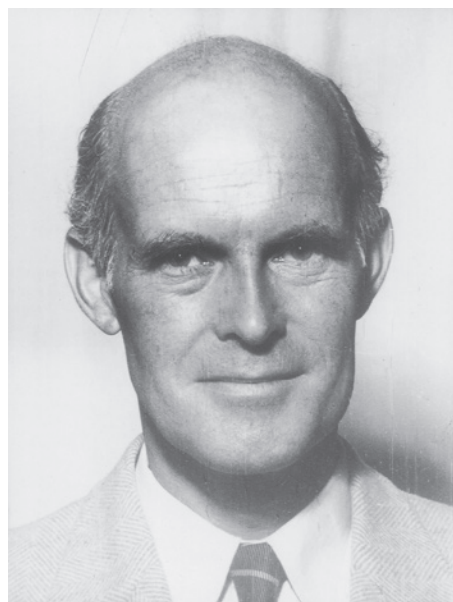
Strumaen er en forstørrelse av skjoldbruskkjertelen på begge sider av strupehodet, som gir en hevelse på forsiden av halsen. Årsaken har vært omdiskutert, men man mener den i alt vesentlig skyldes jodmangel.

Et initiativ fra professor Johan Holst og fylkeslege Sverre Kjølstad førte til at det i 1934 ble satt i gang en undersøkelse av 4.560 personer i Modum. Den ble utført av Finn Batt, Olav Devold, Karl Closs og Julie Backer, og resultatet er publisert i Norsk Magasin for Lægevidenskapen nr. 7, 1937, s. 899-937.

De forteller her først at næringsveiene er gårdsbruk, papirindustri og skogsdrift. Det meste av bebyggelsen ligger i en høyde av 50-150 m over havet.

Alle skolebarn unntatt tilfeldig fraværende ble undersøkt på skolene. Ellers reiste undersøkerne fra gård til gård, fra hus til hus, og undersøkte dem de traff hjemme. De målte størrelsen på strumaen og hadde egne trykte skjemaer for innføring av bestemte opplysninger.

Av de 4.560 undersøkte personer var 4.298 født og oppvokst på Modum, mens 262 var innflyttet til byg-

Dr. Finn Batt.

da etter de første barneår. Disse ble ikke tatt med i de statistiske tabeller.

For alle undersøkte hadde man opplysninger om kjønn, alder og størrelsen på skjoldbruskkjertelen i cm². Med unntak av 1.571 barn som ble undersøkt på skolen, ble det også innhentet opplysninger om i hvilken utstrekning de spiste fisk og om de hygieniske forhold. Befolkningen ble inndelt i tre grupper: personer fra gårdbrukerområder, fra industriområder og fra et mindre område hvor de økonomiske forhold var særlig dårlige, og hvor de fleste undersøkte var fattigunderstøttet.

Blant alle undersøkte fantes påviselig struma hos 65,6 % (57,1 % hos menn og 73,0 % hos kvinner). Struma var langt mer utbredt hos befolkningen i gårdbrukerområdene enn i industristrøkene, og aller mest blant de fattigunderstøttede familier. Hos de siste ble det påvist struma hos 78 % av de undersøkte, i gårdbrukergruppen hos 72 % og i industriområdene hos 58 %. Forskjellen mellom de tre gruppene var størst for mennenes vedkommende. Struma forekom atskillig hyppigere hos kvinner enn hos menn, og forskjellen mellom de to kjønn var størst i industristrøkene, hvor frekvensen for kvinner var 36 % høyere enn for menn.

Hos menn fantes mest struma i skolealderen (7-14 år): 78,4 %. Senere falt hyppigheten med stigende alder. Dette var tilfelle både i industristrøkene og i gårdbrukerområdene. Blant de fattigunderstøttede

syntes maksimum derimot å ligge i noe høyere alder, fra 14 til 30 år. Imidlertid var det så få personer i den siste gruppen at det var vanskelig å trekke sikre slutninger av tallene for de enkelte aldersgrupper.

Hos kvinnene var den største hyppigheten av struma i alderen 20–30 år for samtlige undersøkte. Men i industristrøkene fant man, likesom for mennene, den høyeste prosent med struma i skolealderen: 76,1 %, i de to andre gruppene derimot i alderen 20–40 år. I gårdbrukerområdene ble det konstatert struma hos 93 % av de undersøkte kvinner i denne alderen.

Strumafrekvensen steg gjennomgående med barnas alder. Den var hos guttene høyest i 13 årsalderen, hos pikene i 12 årsalderen.

Selve strumaen, altså hevelsen, var stort sett større hos kvinner enn hos menn, og størst var den hos de fattigunderstøttede. Tallene tyder på at den gjennomsnittlige størrelse øker med stigende alder, særlig hos de yngste årsklasser. Struma forekom oftere hos kvinner som hadde født enn hos dem som ikke hadde fått barn.

Som nevnt, hadde man med unntak av for skolebarnas vedkommende opplysninger for hver enkelt av de undersøkte om hvor ofte de spiste fisk og om de hygieniske forhold. Disse oppgavene blir naturligvis noe skjønsmessige.

Bare 15 % av de undersøkte i gårdbrukerområdene spiste fisk minst en gang i uka, i industristrøkene var det tilfelle hos 61 % av mennene og 66 % av kvinnene. I de fattigunderstøttede familier ble det praktisk talt ikke spist fisk. Det gjelder både de med og de uten struma.

Forfatterne konkluderer med at det utvilsom er en sammenheng mellom mengden av spist fisk og forekomsten av struma.

Størsteparten av de undersøkte levde under nokså gode hygieniske forhold. Men de fant at også mange, særlig i gårdbrukerområdene, hadde en dårlig hygiene. De trekker den konklusjon at hygienen i sin alminnelighet ikke påvirker hyppigheten av struma i nevneverdig grad. Imidlertid fremgår det ikke hvordan de målte hygienen.

Det ble også foretatt undersøkelse av jodinnholdet i drikkevannet flere steder i bygda, både i felles vannverk og i private brønner. Jodinnholdet var imidlertid i alle tilfelle så lavt at forfatterne mener at den mengden jod som blir tilført gjennom drikkevannet, ikke kan tenkes å ha noen som helst forebyggende virkning.

Jodinnholdet i melk og egg fra forskjellige steder i bygda ble også undersøkt. Det var melk fra Formo, Jar, Refsal og Haugfoss, og egg fra Komperud prestegård, Refshal og Haugfoss. Man fant at egg fra Modum inneholdt mye mindre jod enn egg fra andre steder, som ble brukt som kontroll.

På den tid var årsaksforholdene ved struma ikke helt klarlagt. Noen mente at det i strumadistriktene fantes et eller annet agens som fremkalte sykdom-

men. Det var nevnt hardt vann, radioaktivitet, infeksjon, ernæringsmangler osv. Andre mente at årsaken var jodmangel.

Dr. Finn Batt og hans medarbeidere ville finne ut om det kunne påvises jodmangel i Modum. For å være helt sikre på om dette var tilfelle, skulle de egentlig ha undersøkt en serie kostprøver fra bygda og sammenlignet disse med tilsvarende prøver fra et helt strumafritt distrikt. Men man vil lett forstå, skriver de, at en slik grundig undersøkelse ville ta uforholdsmessig lang tid og kreve svært store ressurser. Derfor har de fleste forskere nøyd seg med å undersøke drikkevannet eller enkelte få næringsmidler.

Men forfatterne vil gjerne gjøre oppmerksom på at «der sannsynligvis foreligger en absolutt jodmangel på Modum», men de kan ikke uttale seg om denne jodmangel er den eneste årsak til den store hyppighet av struma her.

De forteller at distriktslege O. Lien i Sigdal hadde sett gode resultater av utdeling av jodtabletter i fem år i skolene. Dr. Batt hadde i 1928 og 1929 brukt de samme tablettene i skolene på Modum.

Imidlertid mener de at et slikt forebyggende tiltak er en svært tungvinn og utilstrekkelig måte å tilføre befolkningen jod på. De foreslår derfor at man skal gå over til å bruke salt som er tilsatt jod. Dette hadde man sett gode resultater av i utlandet. Dessuten anbefalte de bruk av sjøfisk, tran til alle skolebarn, tarefor til husdyr og gjødsling med tare.

Dr. Batt laget også en oppskrift på et spesielt brød, det såkalte Battbrødet, som ble bakt i Modum Samvirkelags bakeri på Geithus. Dette var mye brukt og var visstnok i handelen helt til 1976, da bakeriet ble nedlagt.

Oppskriften er slik:

- 8 deler hvetemel
- 5 deler hvetegrøp
- 4 deler rugmel
- 25 g jodsalt til 1 liter væske
- 1 hg gjær til 3 brød
- 2 kg hvetemel til 1 liter væske (vann eller melk)

Deigen heves i 20 minutter. Så formes brødene, og deretter etterheves de i ca. 20 minutter og stekes. I den første tid, før jodsalt var alminnelig, tilsatte man taremél.

Artikler om struma:

- 1) Olav Devold, Finn Batt, Karl Closs, Julie Backer: En strumaundersøkelse fra Modum. - Norsk Magazin for Lægevidenskapen årg. 98, 1937, s. 899–937.
- 2) Finn Batt: Trekk av barnstrumaens «livslinje». 8000 barnundersøkelser. Bør og kan vi innføre jodsaltbehandling og profylakse i Norge? - Norsk Magazin for Lægevidenskapen årg. 99, 1938, s. 438–330.
- 3) Finn Batt: Struma hos storfe. Bør kraftfôret og jordsmonnet tilføres tang og tareprodukter? - Norsk Veterinær-Tidsskrift årg. 52, 1940, s. 89–98.

Thure Lund:

Skibakker i Modum

Fra Holmenkollen på Ihlenjordet der flere av bedriftene i Geithus hadde sine årlige skirenn. Bildet er fra et av de årlige rennene til A/S Westad, som ble kalt «Snøføyka».

Foto: Knut Kjølstad.

For ca 60 år siden var det store og små hoppbakker i hver grend i Modum. Skihoppinga var en allemanns-idrett, og de fleste småbakkene ble laget av skolegutter. Kanskje noen voksne hjalp til en søndag formiddag. Ennå var jo lørdagene en arbeidsdag. Du verden ossen guttene fant brukbare bakkeemner. Det var neimen ikke mange som vokste opp uten å ha vært med i dette "dugnadsarbeidet".

Men mange av disse småbakkene var likevel ganske store i skisportens barndom. Vi ser fra det første "navngjetne" skirenn i Ørenhvelven at en kar fra Norderhov, som at på til het Veltikøll, hoppet hele 17 meter. Fra 15 til 20 meter var vanlige lengder omkring 1890-1895.

I de første 25 år etter at skisporten ble vanlig i Modum, ble det laget en mengde skibakker i bygda. De fleste idrettsforeningene hadde skibakke der det ble arrangert kretsrenn. Bare i Åmot, Geithus (Modum Skiklub) og Vikersund ble det arrangert større renn. Mange av bakkene ble brukt til omkring 1950. Bakken som fikk størst omtale i pressen i skisportens ungdom, var uten tvil Gustadbakken, der det var Hovedlandsrenn i 1915. Selveste Kong Haakon var på besøk. I dag er Gustadbakken, sammen med de fleste av 1920- og 1930-årenes populære skibakker, vokst til med skog. Bare eldre folk vil i dag ane at det har vært skibakker ved Eikabakken, Furubakken, Natvedtbakken, Muggerudbakken, Raukleiva, Myrabakken og Gustadbakken.

Men mange av de mindre bakkene, som ble brukt av skoler, ungdomslag og bedrifter, var lagt på åpne jorder, og kan med litt velvilje gjenreises den dag i dag med et par timers dugnad med å lage et snøhopp. I gamle dager laget vi tre typer: retthopp, hengehopp og spretthopp. Det var i disse bakkene at rekrutteringen til skisporten fant sted. Hele vinteren gjennom møttes ungdommen etter skoletid og hoppet. Når det ble mørkt, ble det tid for lekser. Lysbakkene kom ikke før Modum Skiklub bygde Myrabakken like før krigen, selv om vi vet at noen også hadde prøvd seg med "petromax"-lamper i noen mindre bakker før den tida.

I de fleste bygdelag ble det arrangert årlige, populære skirenn i mindre bakker. Vi tenker på mairennene på Tingelstادتjern, ungdomslagsrennene i Lobbenbakken ved Skibrekk og i Elveløypa på Åmot, Dælabakken på Vestre Spone, der hele bygda var med, smågutterennene i Jordbærkollen i Geithus, ungdomslagenes renn i Vikersund og Bjølgerudbakken i Vikersund, de populære rennene i Bjønntangbakken på Sysle og Olsebakken på Snarum, og bygderennene i Melåbakken på Østmodum, som H. P. Fure alltid sørget for å få referert i avisa helt fra Oplandske Tidendes dager. Lengst nord i bygda var skirennene i Mjølhaugen ved Lia utrolig populære. Vi vet det kom folk helt fra Vikersund for å delta i Mjølhaugen. I disse rennene var det alltid innlagt gubbeklasser. Deltakerne var nok av de første i lan-

Gustadbakken var en av Norges mest populære bakker i mer enn 50 år. Nå kan man bare ane hvor den har vært.

På Vestre Spone brukte man mange bakker til klubbrenn. Før krigen hadde man flest renn i Dælabakken ved Formodalen. Etter krigen ble Mobakken brukt i mange år. Bildet er fra Mobakken i 1961.

Foto: Ingar Hellerud.

I Eikabakken var det luftige søv og mye folk. Bildet er fra et skirenn i 1928.

det som brukte midler til å forsterke prestasjonene. Mange brukte nok også i meste laget. Disse bakkene ble dessuten brukt til idrettslagenes klubbrenn slik at flest mulig kunne være med på moroa.

Omkring 1930 var det helt uaktuelt å filosofere over hvor mange prosent av bygda skiinteresserte ungdommer som gikk eller hoppet på ski. Det var faktisk mye lettere å telle dem som ikke deltok. Når ungdom kom sammen, var det litt av en status å ha hoppet i de større bakkene. Ennå lever ordtak som "Har`u høki Eikan" eller "Har`u vøri me i Gusta`n".

Mens det flommer over av fotografier av skirenn i Gustadbakken og Vikersundbakken, er det ikke like lett å finne bilder fra småbakkene. De finnes nok, men ikke i Gamle Modums arkiver. Etter noen undersøkelser har vi funnet de fleste skibakkene som er brukt i bygda (tror vi). Vi har tatt med bare de som har hatt litt "offisielt" preg. Det var jo nær sagt treningsbakker på alle gårder der det var ei kneik. De 60 bakkene vi har tatt med, deler vi i tre kategorier, med bakkerekordene tilføyd i meter:

1. Bakker der det er arrangert landsrenn og større renn

Gustadbakken	1902-1962	72	Modum skiklub-Geithus I.l.
Brekkebakken	1903-1907	30,5	Vikersund Skiklub
Bakkevahlbakken	1908-1922	36	Vikersund Skiklub
Vikersundbakken	1936-1964 (ombygget)	116,5	Vikersund I.f.
Vikersundbakken	1966-	194	Vikersund I.f.
Vikersund hoppesenter (sju bakker)			Vikersund I.f.
Mælumbakken	1937-1952	75,5	Åmot I.f.
Kongskollen	1938 -1948	52	Åmot AIL

2. Bakker der det er arrangert amtsrenn, kretsrenn og distriktsrenn

Danmarkkollen	1882	?	Sentralforeningen
Ørenhvelven	1893-1901	23	Modum Skiklub
Skreppenbakken	1893-1894 v. Simoa	?	Aamot Skiløberforening
Bråtenbakken	1895-1900	18	Vikersund Skiklub
Dælabakken	1895-1900	21 3/4	Aamot Skiløberforening
Skarpsnobakken	1901-1902	23	Aamot Skiløberforening
Raukleiva	1901-1903	22	Snarum Skiklub
Hovdebakken	1904-1915	25	Snarum Skiklub
Graslaupet	1915-1920	25	Ramfoss I.f.
Eikabakken	1920-1950	45	Sysle I.f.
Grønnlaupet	1921-1926	23	Ramfoss I.f.
Natvedtbakken	1923- 1935	52	Vikersund I.f.
Furubakken	1927-1940	36,5	Ramfoss I.f.
Slottkollen	1929-1936	45	Bingen I.f. (Ø.Eiker)
Muggerudbakken	1929-1937	34	Åmot I.f.
Myrabakken	1936-1940	36	Modum Skiklub
Vesle Vikersund	1937-	56	Vikersund I.f.
Tangenbakken (gammel guttebakke ombygd i 1960)		35	I.l Moingen
Haugkollen	1948-1955	40	Åmot I.f.
Medgårdshaugen	1948-1950	41	Geithus I.l.
Sundhaugkollen	1953-1960	52	I.l. Moingen
Hunåsen	1970-	35	V. Spone I.f.
Rypåsbakken	1970-	40	Åmot I.f.

3. Bakker brukt til klubbrenn, gutterenn og av ungdomslag m.v.

Bakkerekordene er ukjente, men tallet angir bakkestørrelsen

Fjellsvælven	30	Drolsum I.f. og Solhov U.l.
Trehjørningen	25	Drolsum I.f. og Solhov U.l.
Fjordbakken	25	Drolsum I.f. og Solhov U.l.
Øderudbakken	18	Drolsum I.f. og Solhov U.l.

Mjølhaugen	22	Ramfoss I.f
Rundtombakken	22	Snarum U.I. og Snarum I.f.
Olsebakken	25	Snarum U.I. og Snarum I.f.
Bjørntangbakken	25	Sysle I.f., Røstvang U.I. og I.I. Moingen
Dagsrudlauget	16	Privat renn i 1890 (kilde: Arild Hansen)
Dælabakken	27	Vestre Spone I.f. og ungdomslagene
Mobakken	20	Vestre Spone I.f. og ungdomslagene
Høstenga'rn	20	Vestre Spone I.f. og ungdomslagene
Bråtabakken	18	Vestre Spone I.f. og ungdomslagene
Bjølgerudbakken	22	Vikersund I.f. og Ungdomslaget Fram
Vikerhaugen	25	Vikersund I.f. og Ungdomslaget Fram
Gamledammen	30	Vikersund I.f. og Ungdomslaget Fram
Holmenkollen v. Ihlen	27	Geithus I.I. og bedriftene
Dælabakken v. Heggen	25	Vikersund I.f.
Jordbærkollen	18	Folkvang U.I. og Geithus I.f.
Bjørkeløypa v. Haugfoss	18	Åmot I.f. og ungdomslagene.
Elveløypa v. Åmot	30	Åmot I.f. og ungdomslagene
Disenjordet	15	Enger skole
Sundbybakken	25	Enger skole og Åmot I.f.
Mælumjordet	15-20	Skolerenn og Embretsfoss
Gunnerudbakken	25	Simostranda I.f. og ungdomslagene
Pålsebakken v. Nykirke	18	Buskerud landbruksskole og privat
Bakken v. Tinglestادتjern	20	Ungdomslag og fiskeforeningen
Skibrekkbakken	25	Bingen I.f. og ungdomslagene.
Melåbakken	25	Øst-Modum Ungdomslag
Kusletten v. Askim	22	Vikersund I.f. og Østmodum U.I.
Bakåsen v. landbruksskolen	30	

Et typisk «Bokløvhopp» i Skarpsnobakken 85 år før stilen ble godkjent.

Foto: Ludvig Præsterud.

Skibakkene ved Haugfoss ble brukt av mange idrettsforeninger og andre foreninger. Bildet er fra Dælabakken omkring århundreskiftet.

Foto: Ludvig Præsterud.

De fleste av disse mindre bakkene ble også hvert år brukt til skoleskirenn. Da var det omtrent deltagerplikt. "Vil du itte, så ska du."

Det var heller ikke alle som hadde råd til å ha skikkelig skiutstyr. Mange dyktige skiløpere har star-

tet sin karriere med tønne-staver. Forfatteren av disse linjer har sett en senere god skiløper hoppe hele 25 meter på slike. I 1920-årene ble heller ingen mobbet om utstyret ikke var helt "up to date".

Vike kirkeruin

Vike kirkeruin ligger på gården Østre Vike (gnr. 25, bnr. 2). På den andre siden av elva ser vi Vikersund Bad og Modum rådhus. Der lå gården Vestre Vike og Vestsundet. Østsundet, det andre sundstedet, lå rett syd for Tyrifjord hotell. Her er Vikesundet, overfartsstedet for trafikken fra Ringerike og Hallingdal til Eiker og Bragernes. Veien fra Østsundet gikk over Purkeløkkbrua og opp bakken nede på jordet ved kirken og videre sørover Vikekleiva. Østre Vike var i tillegg til kirkested også tingsted for Modums gamle bygdeting.

Kirkeruinen er de bevarte restene av sognekirken fra Vikesognet, bygd i annen halvdel av 1200-tallet, forfalt utover på 1500-tallet, revet i 1690-årene og til slutt utgravd og restaurert i 1969/70. I 1919 ble det sendt en rapport til Riksantikvaren om kirkeruinen, men det var først i 1960-årene, da eieren ønsket å foreta utplanering, at det ble tatt fornyet kontakt. I løpet av forholdsvis kort tid ble det, med kommunal bistand, ordnet med utgraving og en sikring av det som var igjen.

Utgravingen ble gjort i 1969/70 og avdekket det grunnrisset som en nå ser. Kirken er orientert øst/vest med kor og alter i øst. Hovedinngangen er påvisbar, midt på vestveggen. Dørhella er intakt. Om kirken hadde flere dører, vet vi ikke. Målene på skip og kor er 15 X 11 og 8 x 7 meter utvendig målt. Med en murtykkelse på gjennomsnittlig 1,5 m gir dette innvendige mål på 12 x 8 og 5 x 4 meter.

I forbindelse med kirkevandringen 13.9.1997 sto det ca 120 mennesker inne i det gamle kirkeskipet. Da var det helt fullt. En kan derfor anta at kirken rommet i overkant av 100 mennesker. I murene er det brukt lokal stein, meanitt fra kleivkanten og leirskifer. I tillegg er det innslag av teglstein. Denne kom tidligst i bruk på Østlandet midt på 1200-tallet. Vi

veit ellers at det ble produsert teglstein lokalt langt bakover i tida på Natvedt og på Brones. Funn av teglsteinprofiler gjør at en kan anta at bare den 1,5 meter brede koråpningen hadde rund bue. I nordvestre hjørne av koret fant en et sammenpresset blyglassvindu. Dette lot seg restaurere. Det hadde vært 32 cm bredt, hadde en bevart høyde på 36 cm og hadde rombeformede ruter med mål 8 x 7 cm. Vi vet ellers ikke hvor mange eller store vinduer kirken hadde.

Gulvet i kirken har vært av tre. Det ble funnet rester av gulvåser som hadde ligget rett på bakken, og av golvplanker. Videre ble det funnet trerester som var tjærebredd, antakelig takspån. Ut fra dette kan en anta at kirken hadde spontak. På begge sider av koråpningen er det fundamenter for sidealtere. Mellom og foran disse var det rester av trebjelker og fundamenter for disse. I noen av bjelkene er det spor etter uttapping for stolper. Dette gjør det sannsynlig at den fremre delen av skipet har vært oppbygd, og at det har vært tak over sidealtrene. Ved sidealtrene ble det gjort flere løsfunn av mynter fra middelalderen, de eldste fra Håkon Håkonsens tid.

I skipet ble det funnet en stor mengde kalkflak. Mot korvegg og sørvegg hadde flere av flakene rester av rød og grønn farge i noe som kunne se ut som et enkelt geometrisk mønster. Utgravingen av koret viste et gulvnivå 40 cm høyere enn skipet. Gulvet må ha vært hellelagt. Fundamenter for alteret sto helt inn til østmuren. Alteret antar en har vært bygd av samme slags stein som resten av kirken, men avsluttet med

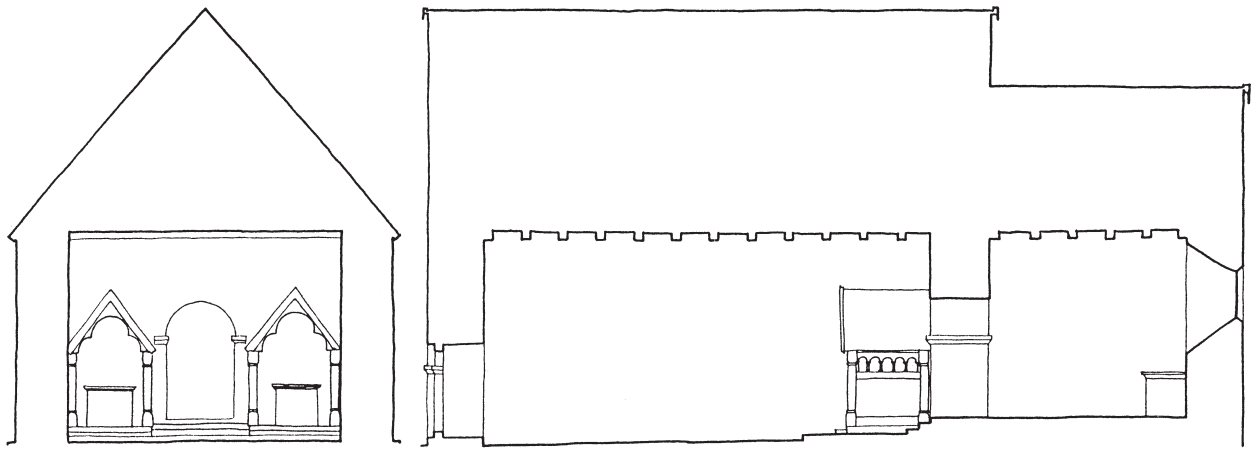
en slipt plate. I alterplatene var vanligvis hogget inn vigslingskors og en fordypning for oppbevaring av relikvier (et relikviegjemme). På alteret eller rett bak dette må en tro det har stått et krusifiks.

I den eldste kirkeordningen er det påbud om alterkleder. Alteret har sikkert vært dekket med ett eller flere slike. I tillegg kun-

Vike kirkeruin.

Foto: Thure Lund.

Vike kirke. Rekonstruksjonsforsøk på grunnlag av funn ved utgravingene.

M. 1:200

ne altrene i fronten vært prydet med tekstiler, malte bilder eller relieffer i tre eller metall. Om noe slikt fantes i Vike kirke, vet vi ikke. Men fra inventarfortegnelsen fra Heggen i 1577 nevnes disk og kalk av kobber med sølvkant, overført fra Vike. Videre er det i Drammens museum to krusifikser og en helgenfigur av evangelisten Johannes. Da de ble funnet på kirkeloftet i Heggen, ble det sagt å skulle være fra Vike.

Plasserer vi det ene krusifikset på eller bak alteret, det andre i korbuen og Johannes på en av sidealtrene, er det naturlig å tenke seg Jomfru Maria på det andre sidealteret. Sammen med oppbyggingen foran sidealtrene kan det tyde på at Vike kirke hadde et for sin tid moderne interiør, med det vi kaller en kalvariegruppe i fronten mot koret. Utgangspunktet for disse er pilegrimsferdene og særlig korsferdene i høymiddelalderen.

Det ble laget prosesjonsstasjoner svarende til stoppestedene på Jesu lidelsesvei, Via Dolorosa. Denne veien kunne ha et 15-talls stasjoner, fra da Jesus vasket disiplenes føtter Kristi Himmelfartsdag. Den viktigste stasjonen var Golgata, der Maria og Johannes bivånet Jesu lidelse på korset. For prestene må dette ha vært et godt hjelpemiddel til å formidle budskapet til menigheten. Også andre prosesjoner må ha gått på Vike. Gangdagen om våren, ca 25 april, ble feiret med prosesjoner over de nærmeste jordene. Slik tok kristendommen opp i seg trekk av den gamle hedenske fruktbarhetskulten.

Ut fra en totalvurdering av utgravingsresultatet kom Luce Hinsch, som ledet utgravingen, til at Vike kirke ble bygd i annen halvdel av 1200-tallet, dvs enten i Håkon Håkonsens eller Magnus Lagabøters regjeringstid. På den tid var landet i en stabil periode, og kirken hadde i samarbeid med kongedømmet blitt en mektig institusjon i samfunnet. Det ble bygd ca 900 kirker i Norge fra år 1200 til 1350. Av disse var

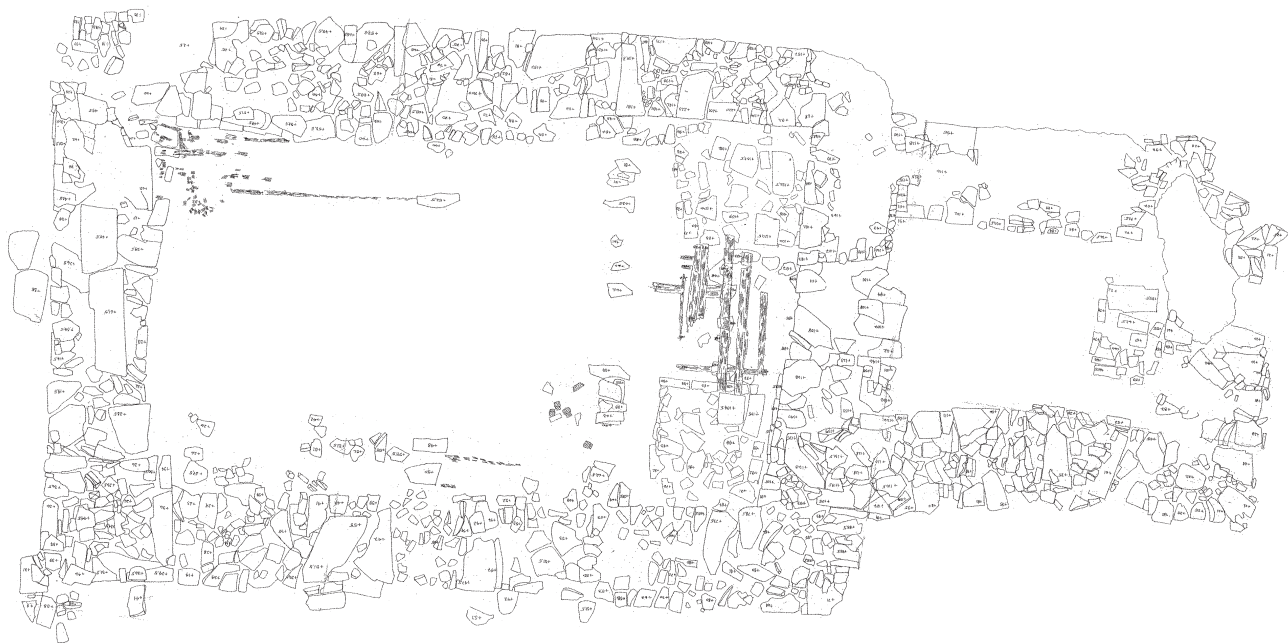
200 steinkirker. Slik faller kirkebyggingen både på Vike og Heggen inn i et kjent allment historisk mønster.

Vike kirkes videre skjebne avspeiler på tragisk vis bygdas historie i de nærmeste århundrene. Tre generasjoner etter at kirken var bygd, rammet Svartedauen, eller den store Mannedauen, landet. I løpet av 1350-årene må vi regne med at halvparten av Modums befolkning døde. Og folketallet tok seg lite opp igjen før ut på 1600-tallet. Menigheten som soknet til Vike, dvs Vikeområdet, Furefjerdingen, Rudsfjerdingen og antakelig nordre del av Bronesfjerdingen med Bøen, kan ha talt fra 300 til 500 mennesker. Etter tiåret fra 1350 til 1360 var bare halvparten igjen.

Mange av myntfunnene vi har fra kirken, noenog-nitti i alt, funnet i området omkring sidealtrene, forestiller jeg meg som offer fra mennesker som i dødsangst og desperasjon ofret alt og bad til den nådige Guds mor: «Hellige Maria. Hjelp meg, jeg stoler på deg!» slik teksten lyder på en middelalderkalk. Kirkegården må ha vært full av graver. Noen av de døde kan være lagt i fellesgraver, slik en kjenner til fra andre steder på Østlandet. Det var mye sorg knyttet til Vike kirke.

Hvor mange av prestene som overlevde, vet vi ikke. Den store Mannedauen tok mange av dem. Men Vike kirke ble holdt oppe som sognekirke til etter reformasjonen i 1536. Kirken er nevnt i kilder i 1419: «a Austuikum a tingstadum», i 1456: «Wik sokn a Modheim», og i 1512 i forbindelse med utstedelse av et gavebrev til Heggen kirke.

Etter den tid gikk det nedover. Reformasjonen med sin mangel på prester og en ny kirkeordning ser ut til å ha gitt Vike nådestøtet. Et annet forhold er at bygdetinget og med det allmuens innflytelse på rettsvesenet ble stadig mer svekket. Der tinget før hadde fattet vedtak, overtok nå kongen og hans embets-

Vike kirkeruin.

M. 1:20. Oppmålt 1970.

menn. I 1574 er kirken og kirkesognet nedlagt og eiendommene og kirkens rekvisitter overført til Heggen. Jens Nilssøns visitasprotokoll fra 1595 omtaler Vike kirke slik: «End foruden er det en steen kircke met spir er øde, ock saa gaat som forfalden.»

Så til slutt: Ved utvidelsen av Heggen i 1697 og i 1725 ble mye bra stein tatt fra Vike. Kanskje manns-hodet på nordvestre hjørne av tverrskipet på Heggen også fulgte med. Resten ble til god bygningsstein, bla. til låvebrufoten på Østre Vike.

Men i tre århundre ble det lest messe i denne kirken,

på latin og gammelnorsk. Alterlysene brente, knær bøyde seg framfor krusifikset, og bønner ble bedt for helgnene: «Hellige Maria, hjelp meg!» Så nådde kanskje budskapet fram. For middelaldermennesket var kampen for det daglige brød og livets forgjengelighet nære realiteter. Gjennom den smale korbuen så en Frelseren på korset. Med Maria og Johannes sin hjelp kunne en rette bønnene til Den Korsfestede: «Vi takker deg, o Herre Jesum Krist, at du et menneske vorden est. Hjelp oss fra Helvedes pine!»

Amlund og elektrisiteten

Den elektriske strømmen kom til Modum straks etter århundreskiftet. Rett nok var det produsert strøm i fabrikkene på slutten av 1800-tallet, men det var bare til eget forbruk. Menigmann måtte fortsatt klare seg med parafinlampa.

I Vikersund bodde det en framsynt advokat som het Hagbart Dedichen. Han kastet sine øyne på Sponebekken syd for Heggen kirke. Dedichen bygde først en kraftstasjon under åsen mellom kirkegården og der hoppanlegget ligger i dag. Straks etter flyttet han stasjonen ned mot stranda ved Bergsjø. Det var damanlegg ved Damheggesjø, Langheggesjø og Krotkjern. Vannet gikk i rørgate ned åsen.

Dedichen måtte skaffe seg tomtegrunn og vannrettighetene og inngikk avtale med bl.a. prestegården. I Riksarkivet ligger en kontrakt av 26. mars 1907. Den begynner slik:

Under forbehold af Kirkedepartementets approbation indgaar undertegnede sogneprest til Modum prestegjeld Amlund som bruger af Modum prestegaard med undertegnede overretssagfører Hagb. Dedichen, Vikersund, følgende overenskomst:

Overretssagfører Dedichen gives ret til at disponere over Modum prestegaards vandrettighed i Sponebækken til udnyttelse i industrielt øiemed og i den hensigt at anlægge indtagsdam med turbin og rørledning paa prestegaardens grund ved Sponebækken og sammesteds at tage tomt til anlæg af elektrisk kraftstation. Videre tillades det ham, forsaavidt prestegaarden angaar, at anlægge dam ca. 80 meter eller mindre nedenunder den nu ved udløbet af Heggessjø staaende dam, sænke udløbet ca. 1 meter og forhøje dammen indtil 2,5 m.

Det ble satt opp en rekke vilkår for disse rettighetene. Amlund var forutseende og kunne tydeligvis mer enn sitt Fadervår. Det viser ikke minst punktene 5 og 6 i avtalen:

- 5. Rettighetshaveren skal ved anlæg og vedligehold af en forsvaerlig, tilstrækkelig stærk og frostfrit nedlagt 1" galvanisert jernrørsvaendledning med tilbehør med ledning til de af prestegaardens bygninger, som sognepresten maatte forlange, til enhver tid holde prestegaarden med foruden tilstrækkelig godt og rent husbehovsvand ogsaa vand som nu til kirkegaarden samt til vanding af gaardens have. Forsaavidt Heggenbækken blive lagt i rør, er rettighetshaveren pligtig til at anlægge vandingsplads i nordre havnegang for kreaturene om sommeren.*
- 6. Til gratis benyttelse for prestegaarden skal der fra kraftstationen til vedkommende bygninger til enhver tid fremføres elektricitet af lav spænding tilstrækkelig til 35*

16 lys' lamper og til drift af en 4 hestes motor, som anskaffes og vedligeholdes af rettighetshaveren. Motoren skal kun anvendes ved lys dag. Prestegaardens bruger skal anvende det stipulerte antal lamper og driokraften, kun forsaavidt gaaardens behov kræver det og kun til eget brug og egne maskiner, saa at unødigt forbrug af elektricitet undgaaes.

Med kontrakt av 30. desember 1908 ble vannrettighetene utvidet. Det samme ble erstatningene. Prestegården skulle nå ha strøm til 40 stk. 16 lys lamper i stedet for 35, og motoren skulle være på 8 hestekrefter (med ca. 700 omdreininger i minuttet). Den 21. juli 1913 fikk kontrakten en ny tilføyelse, bl.a. om motoren:

Rettighetshaveren er forpliktet til - om så maatte forlanges - at flytte den anskaffede motor fra Laaen til Sagen eller omvendt indtil 6 gange årlig, uden at betaling herfor kan kræves. Skulde præstegaarden i brugen ønske yderligere flytning af motoren, kan dette forlanges mod erlæggelse af kr. 4,00 pr. gang.

Det er tydlige at Amlund visste å gjøre seg nytte av den nye oppfinnelsen som var kommet til Modum. Kirken er imidlertid ikke nevnt, bare prestegården. Senere ble Hagbart Dedichens verk overtatt av Modum kommune. Sponeverket ble avløst av Haugfoss kraftstasjon i 1938, og rørgata i åsen ble solgt til Granvin kommune i Hardanger. Kraftstasjonen står fortsatt nede ved Bergsjø. Senere skulle kirken og prestegården få en ny og større nabo mot sør.

Spone kraftstasjon ved Bergsjø.

Minner fra Nymoen og Haugfoss

Det var to gamle trær som utmerket seg på Nymoen: «Den digre ospa» ved foten av Grindbakken og Gateberget - og «Paraply'n» rett innenfor gjerdet langs Siriløkka, midtveis mellom Doktorgården og musikkpaviljongen.

Thorstein Ringdahl hadde rasteplassen sin ved ospa. Da han var blitt gammel og skral til bens, ruslet han fra boligen sin i Nymoen 3 og fant seg en lagelig plass i skyggen under det store treet. Der satt han og filosoferte en times tid før han gikk hjem. Han hadde runde, stålinnfattede briller og svart spaserstokk. Ringdahl døde i 1938.

Det var ingen som sørget da ospa ble borte. En uværsmatt med regn og blåst ramlet store grener i veibanen. Siden treet var gammelt, og historien kunne gjenta seg, ble det bestemt at det store treet skulle felles.

Men den dagen Paraply'n ble felt, var det annet til ståhei. Noen drev med tømmerhogst i Kaprallåsen. Da folk hørte at Paraply'n skulle tas i samme slengen, ble Johan Kopland på Fossum kontaktet. Om ikke Paraply'n kunne tas en søndag etter kirketid, så folk kunne være til stede når kjempen falt? Paraply'n var ei storvokst furu, ikke så veldig høy. Men den hadde en monumental, rettvokst stamme. De kraftige grenene begynte å forgrene seg først høyt i toppen, noe som fikk kronen til å se ut som en oppslått paraply.

Klokken ett søndag var hoggerne og alt folket på plass. Minst halve Nymoen var på bena, karer og kvinnfolk og unger om hverandre. Det krydde av folk i gatene mellom Doktorgården og musikkpaviljongen. Så tok det til å knake og brake. Paraply'n begynte å helle på seg. Der deiset den gamle kjempen i bakken, ristet litt på den store kronen og falt til ro. Straks brøt det ut en egen form for munterhet. Folk pratet og lo i munnen på hverandre. Det var rent en sydlandsk stemning.

Bryggerhuset

En del av de gamle stuene på Nymoen begynte å bære preg av alderdom. I begynnelsen av 1920-årene ble to hus på østsiden av gata, midt på Nymoen, revet, og nye ble bygd. Det ene ble satt opp som bryggerhus. Det ble utstyrt med bakerovn, satt opp av murer Thorvaldsen i Strandgata. Bryggerhuset ble brukt både til storvask og brødbakst. Når folk bakte brød, bakte de for fjorten dager ad gangen. Noen brukte surdeig i stedet for gjær. Noe av deigen fra den siste baksten ble tatt unna og blandet med sur melk. Noen

bakte hva de kalte «grislebrød». Når brødene var ferdigstekte, ble de dynket med melk. Så fikk brødene en kort omgang i varmen, liggende på bakstefjøla. Grislingen gav brune spetter på overflaten.

«Børrbenken» (borbenken)

Arbeidet ved borbenken var et avsluttet kapittel i mine guttedager. Men ennå sto benken og råtnet ned på veien fra Fossum til Dortheløkka og Øgær'n (Ødegården). Det var bare benken. Den opprinnelige «naver'n» var nok fjernet og tatt vare på. En naver er et langt bor med tverrtre i den motsatte enden av borspissen. Tverrtreet ble brukt til å dreie navaren rundt. Det var vannledningsrør som ble produsert ved borbenken.

Emnene til vannledningsrørene var sortert maste-furu. For at stokkene skulle bli ekstra motstandsdyktige mot råte, har en antakelig brukt den gamle måten å skave vekk furubarken nederst på stammen. Trærne skulle så stå og tørke noen år slik at harpiksen trakk inn i veden. Når stokkene var boret ferdige, ble de forsynt med jernrør i hver ende. Disse trerørene var i bruk til i slutten av 1930-årene. For å hindre at vannet frøs, ble rørene lagt i et tykt lag med torvstrø.

En skøyer

Karl Bakken var litt av en skøyer. Etter at Gotschalck hadde vært direktør ved Blaafarveværket/Modum Verk (Tresliperiet) fra 1890 til 1920, gikk verket over på norske hender. Den nye direktøren het Berggaard. Direktør Berggaard var interessert i hagebruk.

Et år var stikkelsbærdreperen en plage for hageeierne. En dag traff Berggaard og Karl Bakken hverandre på «Præsterudbutikken», og Berggaard beklaget seg over stikkelsbærdreperen. «Har De merket noe til stikkelsbærdreperen i haven Deres De da, Bakken?», spurte Berggaard. «Nei, det har jeg ikke merka no tel!», svart'n Karl bestemt. «Men det var da besynderlig, slik som stikkelsbærdreperen har herjet her i distriktet,» sa Berggaard. «Je syns neigu ikke det er det grann besynderli, je. Je har ikke et eneste stikkelsbærtre i hagen min,» svart'n Karl.

Einar Røste, naboen, hadde håndklippemaskin. Han plasserte sine egne gutter, Leif, Frank og Åsmund, pluss meg skrevs over en pinnestol og klipte oss snaue som biljardkuler. Det ble gjort to ganger hver sommer. Etter tre sommere sluttet Leif og jeg med snauklippingen. Frank fortsatte, men lot en liten

fluks bli stående igjen foran. Utstyrt med denne sveisen traff han Karl Bakken på Haugfosstråkka. «Jaså, Frank! Du har sett att «frøstøkke», ser jeg,» sa'n Karl.

Pressekuler

Så fort snøen var blitt borte, og hestehoven tittet fram langs veikanten, begynte vi å «presse», dvs. å kaste på stikka. Vi satte en pinne på et lagelig sted, og fra en viss avstand kastet vi med mynter mot pinnen. Det gjaldt å komme så nær som mulig. Når rekkefølgen var avgjort, måtte vi «riste». Nummer en begynte. Alle myntene ble samlet og ristet i hulrommet mellom lukkede hender og kastet et stykke opp i luften. Om han hadde valgt «kron», skulle han bare plukke opp myntene som vendte kronesiden opp – og omvendt hvis det var sagt «mynt».

Gevinsten ble mindre og mindre for hver som ristet, fordi det ble færre og færre mynter tilbake. Vi guttungegene holdt oss helst til ett- og tøærer. Enkelte

«råskinn» blant de store guttene brukte femører. Av og til hoppet vi «paradis» også. Men det var helst jentene som drev med det.

Foreninger

Nymoen hadde flere foreninger, bl.a. en velforening, et idrettslag og en kvinneforening. Haugfoss Idrettsforening ble stiftet i 1924. Idrettslaget konsentrerte seg først og fremst om fotball. Foreningen hadde også en del habile skihoppere. Kvinneforeningen var tuftet på sosialistisk grunn. Ildsjelden i foreningen var Karoline Syvertsen, gift med Gustav Syvertsen. Sommeren 1939 fikk hun besøk av Åse Lionæs fra Arbeiderpartiet. Hun overnattet hos Karoline Syvertsen fra søndag til lørdag. Åse Lionæs ledet et bakekurs som ble arrangert på Nymonskolen. Lørdagskvelden var alle på Nymoen invitert til å smake på resultatet.

Ospekallen.

Tegning: Kjell Gulbrandsen.

Livet i Høgget og på Gruvene

Brødrene Skyliholt forteller

Etter lydbåndopptak 1963 med Gotfred (1883–1982) og Johan Skyliholt (1887–1972). De var født i Sigdal. I 1892 flyttet foreldrene Jens Olsen Skyliholt og kona Randine Jørgine fra Øvre Skyliholt i Sigdal til Arnehøgget med familien, etter at de først hadde bodd en tid i Tomta ved Butjern. Arnehøgget var plass under Amundrud. I 1903 flyttet familien til Strandhøgget (også kalt Knuteshøgget). Det var plass under Sør-Overn.

Buplasser

G(otfred): Nå kan vi byne med Lia, da. Det var to plasser deroppe; det var Skressvika og Lia. Men det gikk under namnet før Lia, begge plassane, veit du. Og så var 'e (=det) Turinehøgget og Pettershøgget. Det var fire. Og Brekkehøgget fem og Arnehøgget seks, og Strandhøgget sju, Gunnhushøgget åtte, og så kom vi ner te Tryterudløkka; det var ni; og Oline (=Uline, utt. med tykk l) ti og Tomta elve (=elleve), Bærjanstua tåll (=tolv). Det var tåll plasser på henne (=denne) sia. Ja, vi hadde Muggerud og da, men det var lenger nol (=nord). Men det var på vessia (=vestsida) åt vaern (=varden, dvs. Høggvarden). Det var likså mange plasser og heller flere oppå åsen. Vi hadde de to søndre, det var Janeåsen og Hæljerudåsen. Og så hadde vi Hasselmon. Og så sto det ei stue der, like ved veien der som går opp te Bjønnejota. Og oppi Bjønnejota der budde 'n Erik Rygh ei tid. Men dom fløtte ner stua si. Og så hadde vi Hellviksstua og så Rettrom. Og så budde det ein lenger nolpå (=nordpå)

Gotfred Skyliholt.

der som dom kalte før Ola Freskopp. Og så hadde vi 'n Martin Syversen. Og så sto det ei litta stue rett nol og opp før dom igjen. Men den mann kan je itte huse å hette. Men så gikk vi litt i nolvest da, så kom vi te Boserudløkka og Ilen og Skuterudsetra.

J(ohan): Men Veslehøgget da?

G: Det budde ingen der. Men der i den vesle stua opp før 'n Martin Syversen, mann der han ærbette neri ein litten stull som kaltes før Fyrtyinna (=Fortuna eller Øvre Bærum stoll). Og ifrå den Fyrtyinna og neri stullen unneran var det ein sönk inst i Fyrtyinna.

Og så hadde 'n ein sønn, og han sku komma etter 'n med mat. Og der hadde faern (=faren) vøri uforsektig nok da, serru, og han hadde låkkt (=lukket) opp luka før sönken og tenkte vel itte no over at det var tia som gutten kom enda. Men han kunne vel vøri tidlig ute kanskje. Han gikk rett i sönken og slo ihæl si. Det er i Søgruva, får vi kalle det. Det er sånn midt imøllom Søgruva og der som Gruvebygningen

Johan Skyliholt.

Brekke-Høgget 1980-årene.

Foto: Olav Jakob Tveit.

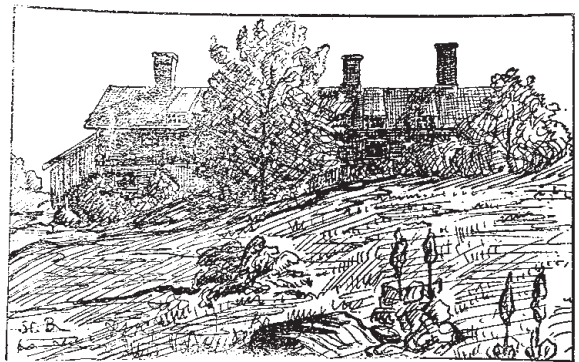
Gruvetrækka. Fra v. to sakerhus, Holmenbygningen (Marketenteriet), A-huset eller skeidehuset) med klokke-tårn, over A-huset ses litt av Bergmesterstua.

Foto: Ludv. Præsterud.

Berganstua.

Foto: K.H. 1960.

Arbeiderboligen Gruva.

Skolehuset på Skuterudflata.

Foto: K.H. 1997.

sto. Du går over den stullen når du går veien ifrå Gruvebygningen og sø på Søgruva. Da går 'u rett over 'n, og så har 'u Fyrtyinna rett opp i åsen før di, ein litten stillåpning.

Nesten i alle Høggplassane budde re (=det) folk te etter åtte og nitti (=1898). Det var den tid Gruva slutta. Da vart det skøkkærbe (skogsarbeid).

Steinstua den ligger rett ner før Gruvebygningen neri, unneran den høge åsen. Den stullen vi snakker om, den ligger rett opp før Steinstua. Je huser enda det budde folk i Steinstua. Te slutt så budde 'n Kresstian Lia der. Det var den siste je huser budde i Steinstua.

Han Ola Steinstua var Steinstustiern. Den Steinstustiern, det er utta følka hass Arne Orsen (=Olsen) det.

J: Hu gamle Bolette Orsen, det var datter (=dotter) hass. Men så hette 'n Ola, sønn au, bror te 'a Bolette.

G: Vi hadde ein par kuer. Det var lissom det alminnelige, dom hadde det. Om sommarn så hadde dom hamn i skauen. Det var å sleppe te skauen, veit du. Det var ein bestemt sleppedag. Det var den trea juni. Da slefte alle.

J: Og god hamn hadde vi au den gongen.

G: Og så veit du det var å slå og raske det som 'n hadde på plassen, og sea var det å lauve og raske i skauen. Det var å ligge og raske boli (=borti) myrene, serru, kjerne og lauve.

J: Je kan huse vi slo ho (=hå) og lauva og hadde inn i underlåven og blanda og ga kuene detta om vintern. Men det var pent i Høgget den gangen, koselige folk.

G: Det var lange dar i gruva. Dom bynte da klokka var fem og høldt på te 'a var fem. Du veit, på vinters-tia når dom sku møte opp så tili (=tidlig), så veit du dom måtte gi si på vei i betids om morran. Mange hadde lang vei.

Rundt om i bygda her, neante Vikersund og åvante Snarom og bolante Semmostranda var det mangens-tid å vasse i snøhauen der, veit du, når dom sku væra på gruva når 'a var fem. Dom blei opprofte når dom kom dit, måtte svara rop. Da rofte dom opp namna, og detta sku dom væra fæli (=ferdig) med så dom sku byne å ærbe når 'a var fem. Det var stiern som rofte opp.

J: Han bestefar han var maskinist oppi der, og han Jon Bærjanstua var pompeknekt dom kalte. Det var vel ein som passa pompene, tenker je. Dom var på ett skift. Det var vel to skift. Det var 'n Steffen vel og ein tel på motskiftet, minns je at je hørte. Dom fyra med køl. Nummer fire var der som maskinpipa sto. Der sto bormaskin, neri der, – ein diger bormaskin. Je

lurer på, je er itte sekker anti det var fem eller det var seks borr. Det var ein dur alt samma når dom sette i gang den. Det var damp. Den maskinpipa var mura opp etter fjellveggen og var helt opp i dagen.

Skole

G: Det var skole på Gruva. Den skoern det er den bygningen je har nå. Men det var et tårn oppå'n, før unneran der gikk det skjenegang, imøllom der. Det kalte rom (=dom) før A-hus det. Der satt pokkguttane inni og sorterte stein om vintern. Så gikk det skjenegang tvert igjennom der, og bærje (=berget) kjørte dom rett utpå felshauen og tippa der.

Så oppå skoern igjen da, der var klokka. Den er kâmmin (=kommet) te Badet jo, den bjella. Je huser da je malte på Fossom, da såg je 'a; den sto på låven der. Den hørte je mang ein gong. Og den var ly, gitt; men det var 'te så litta bjelle.

J: Det huser je så godt, det sa ding, ding, dang så mang ein gong når je kom a' skoern. Det var jo ved femtia det. Je kom jo a skoern før. Men je hørte 'a te meddan når je var neppå (=nede på) Bøen skole. Det var hall tåll te meddan. Ja, det var ti timers dag.

Den ringte når ærbe bynte og slutta og så te måls (=til måltidene), når dom sku inn te måls og ut igjen. Ja, dom hadde frukåst, veit du. Det var helst før de uteærbera det. Dom kunne itte høre den inni gruve-ne.

Men hu var ly. Før je veit da det, je var ne-i bygda her at je kunne høre gruveklokka når je hadde det verdraget, a' den kanten. Je kan godt huse det med je sto neppå Bøen skole iblant eller ute, at je hørte 'a så lytt som om je sku ha sti jammsis.

Alle gruveongane som hørte gruvefølka te, så gikk dom på skoern der. Den siste lærern som var der, det var Brekke. Det var altså faern te den gamle lærer Brekke som var på Nymon. Postebruern var lærer der, og han var streng. Han onkel Kanles (=Kornelius) Gulbrandsen Hugget, han gikk før 'n. Han satt og pokka stein; han bynte med det mens 'n gikk i skoern. Så hadde dom visse timer på pokken og visse timer dom sku gå på skoern.

I skolestua var det sett opp sånne svarte lister rundt veggane. Je veit itte rektig, men det måtte vøri nummer på ongene, ve. Så var det sett opp tal da rundt på de svarte listene. Du veit, dom svara rop dom au før. Je kan huse vi brukte det på Kølsrudskoern, je.

Vi gikk på skole på Bøn. Det var bare verkensonger som gikk på Flata. Verket hadde egen skole, og den var ovenepå i buttikken på Flata.

J: Dom hoppa og dansa så på skoern iblant, veit je, når je var ne-i buttikken at det hendte at det datt ned blekky som 'n Hans hadde hengt opp – i gølvete.

«Det er fælt te leven au,» sa 'n Hans, veit je. Dom

hoppa og dansa oppå skolegølvet da, veit du.

Sakerhuset

G: Dom åt i sakerhuset.* Det var digert det, serru. Det var i det huset som 'a Thea Halvorsen nemner det var så my a' de huskene. Je husser je enda de huskene hang der. Det var tre og tre over inann. Og så hang dom i sånne granne vaierer, stålvaierer. Det var oppsett ei slags kasse som dom hadde hue på. Det var mjuke fjøler i dom da, serru, så når du la di oppi, så slompa det dom huska litt.

J: Du lå på ei slikk ei oppi Vellomkammerset da vi høgg oppi der. Je låg vaken je og hadde tent på pipa, og du hadde vel sovna, ve?

G: Je syns je hadde somna, men je måtte vel ha durma a' , tenker je. Je fekk itte snakke, og denna herre huska, den syns je blei velta. Je venta på je sku detti i gølvet, serru, og så ville je snakke te dom, men je fekk itte snakka. Je veit, je tenkte, nå kommer 'n vel denna som har egd (=eid) huska. Det er vel så han vil ha 'a igjen.

J: Det kaltes Vellomkammerset det kammerset vi låg i da vi høgg oppi der. Det var ein som hette Vellom som hadde bodd der. Det var i sjølve bygningen det, som 'n Martin Bjørnsen [budde i] .

Det var flere leiligheter, nemner hu Thea Halvorsen, og det stemte det. Den var lang den bygningen. Den blei sendt te Nord-Norge te ærbesbrakker. Det blei igjen bare den einen som stiern budde i, den som 'n Martin hadde. Alt det andre blei ifråkutta og sendt te Nordland. Det var mange år etter Gruva slutta.

Og den bygningen var udømmelig lang. Så var 'e leiligheter i kjellern der au, da serru. Men der var 'e usunne leiligheter, før det vendte imot nol (=nord). Og det fantes itte vinduer eller dører på aen kant, før det var unneran bakken. Så var 'e bare non vinduer i nol. Så der var 'e aldri sol inni, og det huser je dom snakka om det var usunne leiligheter.

G: Det sakerhuset var en allvåli diger tømmerbygning. Nå var 'e kontor i søndre einen, stierkontoret det. Og så hadde du den sjølve spisebrakka da, og der følk låg og. Det var non bol (=bord) så lange som dom satt rundt om, da serru, tett i tett. Det var en tre slike. Det var ett stort rom.

Så hadde du i den vestre og nørdeste einen på bygningen, der hadde du et kammers dom kalte før stillbrennerkammerset. Der måtte stillbrennera være uti, før dom måtte ha det så vart (=varmt). Dom måtte ha det værmere elle (=enn) andre følk, før dom var vant

ved denna fæle værden (=varmen), dom som høldt på og brente still.

Så sto det non digre åmmer (=ovner) inni detta huset dom hvilte i og låg i. Dom tredde hele laktervedtre** inni. Den var omtrent metern lang.

J: Det kan je eingong huse jeg såg dom jole (=gjorde).

G: Je kan itte si je såg dom brente still nonstid (=noen gang), men je hørte gjitti (=gjeti) åssen dom brente 'n. Dom høldt på og fyra der te bærje (=berget) var rektig rødt, og så slo dom kaldt vann på, og så small det. Det sprakk sundt, og så grov dom unna det, og så fyra dom på nytt igjen, og sånn høldt dom på og brente inn.

J: Je minns je hørte dom budde neppå Flata non a' de som høldt på med dettane, men namnet kan je itte huse.

G: Men det var et vaksi usunt ærbe. Je hørte dom sa det låg støv heltopp på lippene doms.

J: Det låg helt sånn ein jælm, sa 'a mor, på lippene doms.

G: Gamle Erik Rygh hadde med fyringa i sakerhuset, da je husste 'n. Da var 'n ein eldgammal mann. Han skyvde ven (=veden) på ein kjælke og bar 'n inn og hevde 'n i åmmen. Kjælken ligna ein spærk, ein ski-meikjæle på en måte. Han passa på å ha det vart. Det var han som hadde fyringa etter 'n blei gammel, da serru.

Det var non slags peiser i sakerhuset. Dom kalte det kammin. Det var jernpeiser. Det var to sånne der attmed ommene. Dissa var te å koke mat i. Dom kokte si my graut oppå der.

J: Je hørte dom snakka om dom hadde hyller dom sette dissa fata oppå, svære, breie hyller som hang i sånne jernhengsler, himsmidde. Dom kunne ha to svære steinfat i bredda. Når dom kokte om måndan, kokte dom så dom hadde hele veka. Je hørte dom snakka om dom tok ner dissa grautfata sine, og der veit du det støva vaksi. Dom blåste a' så støvføyka sto.

Dom hadde sur mjælk i mjælkeflasker dom kalte, runde med spuns i. De som skulle være der i veka, dom måtte niste si ut før veka. Mælmkjørera tok med si; dom sendte bud med dom opp ifrå Haugfoss.

Det var utabygds følk helst som låg over der. Det var de som hadde lang vei.

Men det var flere sakerhus, veit du, ei tid på Gruva med det gikk på det haleste (=hardeste). Det var itte bare detta, men både på Søgruva og Nolgruva. De tre

* refererer til et avisintervju med Thea Halvorsen (Drammens Tidende og Buskeruds Blad 13/12 1963).

** her menes nok settveden, den som ble brukt til fyrsetting eller stillbrenning som det kaltes på Modum. Den var ca. en meter lang. En lakter var ca. to meter.

sakerhusa kan je huse. Det var et sakerhus på Tråkka som sto imøllom den bygningen je kjøfte og den som 'n Johan Skuterud og 'n Jørgen Midtskauen kjøfte. Det dom kjøfte låg innåt åsfoten. Det andre låg mer ut mot felshauen. Og så hadde du bærjmesterkontoret oppå hauen.

Te høgre låg Holmenbygningen. Der var det buttikk te ærbesfølka på Gruva. Dom kjørte opp varene der, så blei dom utleverte der igjen. Men samtidig var det medda å få kjøft der au. Men den [bygningen] brant ned den. Det er den bygningen som har sti like innåt veien der, med den svære murn. Så sto det gamle kruhuset som eksploderte like nolom der. Hu Thea Ellingsen kunne huse den, og hu hadde budd på Gruva — i gruvebygningen. Vindusrutene flaug inn neri Aslaksbyroa.

Vittlåkken

G: Meddaskøllen var den første gruva. Vittlåkken bynte der. Det var der han tok med si den stein ned te Skuterud, seru. Han var der med 'n høldt på og skjerpa, ve. Og så sa 'n det te han Skuterud'n, han Hælje. Han Hælje var ærj (=arg, sint) før 'n dreiv og skjerpa oppi der, i skauen hass.

Og da hadde 'n fønni ein sånn ein stein som var nokså rik på kobolt. Så la 'n denna på den saltstein uti gårn der, og så sa 'n det atte den stein ske kåmma te å lette deg a' gårn eingong, den. Og sånn gikk det au. Før dom tok jo detta ifrå 'n, veit du.

Mælm og mælmkjøring

G: Mælmen, den kalte dom kippmælm. Den kom innante den nye stullen eller Ludvig Eugen stullen, og så utpå tråkka der da, og så kjørte dom 'n over den derre brua og over på denna skjenegangen og så bort te knusa. Den låg bortpå sånn ein åsrygg. Og der

Ludvig Eugen-stollen (mundloch).

Foto: K.H. 1997.

Mellomgruvene. Dagbrudd.

Maskinpipa i Mellomgruvene. Tegning av August Scheider. Nasjonalgalleriet.

Foto: J. Lathion 1966.

kjørte dom stein imøllom. Den blei pokka der.

Og så gikk det taubane, da, ovante der. Det gikk to kasser, ei opp og ei ner stadig med den mælmen, ner te Bærjanpokkverket. Det var itte no handpokking, før der gikk det i knusa.

Ved Bærjanpokkverket blei mælmen vaska. Dissa benkane gikk, og så var 'e (=det) sånne fine sål, da serru, som vannet gikk imøllom, så mælmen kom i ein kopp og bærje (=berget) i ein. Så var det å tømme de koppane når dom var fulle.

Og sånn var det nok ved Skuterudpokkverket, men den mælmen kom ifrå Klara (=Klarastollen), den. Og no te Haugfoss. Dom kjørte mælm te Haugfoss, før der var det au pokkverk og mælmvaskeri.

J: Hu mor snakka om at med hu tente på Aslaksby, at mann der, han kjørte non donker som vel detta var fylt i (dvs. sligen eller den knuste malmen). Dissa blei sendt utover og smelta på Haugfoss. Pokkverka var svære hus.

Han far han kjørte mælm med to hester, og han sa enda det at han tente ein daler dagen med begge hestane og si sjøl. Og detta syns 'n bestefar var my peng i den tia, da veit du. Så jaga 'n agale med begge gampane, sa 'n.

Ola Jensen hette 'n bestefar. Han hadde ærbet oppå der han au ei gang. Men han var skomaker. Og det slutta 'n au med, sa 'n far. «Ut med lestesekken,» sa 'n bestefar og slutta med det der, så bynte 'n å handle fe.

Dom kjørte mælm om sommarn au, men itte så mange som om vintern. Så jole dom to lass om dagen te Haugfoss. Og han bestefar jole to lass med begge gampane.

Je kan godt huse i den tid dom kjørte mælm som haleste, når vi satt oppi Høgget, før du veit det var jo itte my skau den tid, anna vi kunne se Mælmveien langt nolante Bukjenn (=Butjern) og utover, helt utom Høgget. Det var hest i hest, hele flokken. Når første hesten var kanskje utover ved Overnkjenn, så kanskje siste var nolom Bukjenn, så langt følgje av mælmhest. Dom kjørte my i følgje.

Je kan godt huse at det blei kjørt steinkøl oppå der. Det blei kjørt opp my køl. Mælmkjørerane tok antagelig med køl opp igjen, og likedan med denna ven (=veden), da, veit du, kjørte a' Vealøkka og tok med si opp igjen. Da fekk dom før ett lass med mælm når dom tok med i' lass med ved opp igjen.

Sjølve gruveveien gikk opp frå Skuterud. Og så var 'e kjørevei frå Dølahauen og over te Skuterud.

Det var sundsted ved Bøensstøa. Dom hadde ferje der, som når det var kjørey, hester og sånt, så brukte dom ferja da, veit du. Og så var 'e båter dom tok følk i. Og om vintern så la dom sånn ei bru på vannet.

J: Det kan je godt huse vi gikk så mang en gong på den. Je kan godt huse den brua (dvs. ved Bjøntangen) blei bygd.

G: Nå ske je førtelle ei historie om 'n Nils Brekke.

Noe av murene etter Bergan pukkverk.

Foto: K.H. 1997.

Han var sterk han Kressen, far hass, au, men det var nok itte no imot 'n Nils.

Det var om vårn, gutt. Han sku te med vårønna oppå Skuterudsetra, han bodde der da, seru. Så hadde 'n itte pottitter å setta. Da tok 'n hestekjerra, gutt, og så drog 'n te Hære etter to tynner pottitter, drog oppatt te Skuterudsetra med, i ei hestekjerre.

Han drog kjerra sjøl, opp Gruvebakkane og denna Langbakken te Skuterudsetra.

J: Dom førteller nå det da. Je spurte 'n Hans om detta ein gong je. «Ja, dom har nå snakka om det,» sa 'n.

G: Jo, det sku nok væra telfelle det, gutt. Du veit, i den tia var 'e (=det) itte sånn kjerre som nå. Dom brukte de stivbomkjerrene. De var mindre helle (=enn) dissa; det var lågere kasser på rom (=dom) og.

Fakler

G: Gruvefølka redda gi med det at når det brant i ein fakkell, så var ulven redd værmen. Og hvis 'n var nergående, så trøkkte dom fakkeln bolimot 'n. Da skvatt 'n agale, før værmen var 'n redd.

J: Je kan godt huse det, je, det sto 'i buske nolom Høgget, som dom hadde subba a' faklane sine på leggen på. Det var tett ved delet imøllom Dølahauen og Gunheim (dvs. gården Bergan).

G: Faklane var laga a' beinkløvd gran. Dom kunne brenne i flere timer. Og når 'n ville sløkkne, høldt dom på og fekta sånn, veit du. Dom svingte 'n, da fekk 'n trekk, og da tok 'n værme igjen. Je huser 'n far jole (=gjorde) sånne fakler. Te halere (=hardere) han var bønni (=bundet), te halere du bandt 'n, te lengre brant 'n. Det var som regel ein tre viuringer om 'n.

Dom hadde fakler og tente på når dom gikk på skeiser oppå Bukjenn, og flaug bolåver isen og lysste med dissa. Det var så lyst.

J: Je huser je sto og såg på så mangen ein gong. Som

småfant så var je bolmed Mælmveien og såg på detane, veit du. Det var mange som hadde fakler og særlig guttane neante Bøn veit je, og Gunheimjentene og.

Dom hadde stelt si te fakler, og når det blei mørrt (=mørkt), tente dom de, og så flaug dom. Og det var så lyst utpå kjennet (=tjernet) som sola sku skinne.

følk som sku te Flata. Og da skulle dom ner der. Så hadde dom kjælker alle sammen da, serru. Og så tente dom hver sin fakkell da før å ha og se med.

Når dom kom utpå bakkane der, kunne dom haka (=ake) helt te Skuterud. Det var som ei lang lysstråle som kom ovante skauen og neover, og det gikk no vaksi fort, kom etter inann som et langt reip. Da den fyste var nemme (=nede ved) Skuterud, så var vel den siste itte resst ovante Klara ennå.

G: Da Gruva slutta, så veit du det blei en hel masse

Thure Lund:

Hundreårsfest for arbeiderne på Blaafarveværket 1872

Drammens Tidende brakte 15. september 1872 følgende nyhetsmelding om hundreårsfest for arbeiderne på Blaafarveværket (faksimile):

— (Fra Odum den 12te Septbr.) I Aaret 1772 anlagdes Odums Blaafarveverk; i Aar feirer det altsaa sin hundrebaarige Bestaaen. I den Anledning var der den 8de September af Bestyrelsen arrangeret en Fest ved Gruberne for Verkets Arbeidere, som nu udgjør omtrent 140 Mand. Dagen oprandt mørk og truende, saa vistnok mangen en nærede Frygt for, at denne Fest, hvortil han længe havde glædet sig, skulde blive ødelagt ved ofende Regnveir, hvorved man især vilde være bleven berøvet Nydelsen af den betjendte herlige Udsigt, som man har fra Festpladsen over Tyriffjorden og omliggende Egne; fra Alle hortes derfor det Tuste: Vid dog Veiret vilde holde, til Festen er forbi! Dette Tuste kan man vel ogsaa sige blev opfyldt, da der under den hele Fest ikke en eneste Gang regnede saa meget, at man var nødt til at søge Tag over Hovedet. Festen var bestemt til at begynde Kl. 2 Eftermiddag, men allerede længe før saaes de festligglædte Arbeidere med sine Koner og Børn at samles paa den med norste og hvide Flag samt Kranse og Lovtræer smukt prydede Festplads, hvor Tiden imidlertid benyttedes til at betragte de forskjellige Tilstelninger. Kl. 2 præcis aabnedes Festen af Verkets Bestyrer, Hr. Volgt, med en Velkomsttale, ledsaget af Kansare og Salut. Strax derpaa beværgedes samtlige, omtrent 300 Personer, med en kraftig og velmagende Middag, og efterat

man paa denne Maade havde styrket sig, toges fat paa de forskjellige Fornøielser, der for de Borne fornemmelig bestod i Dans paa et dertil indrettet Gulv og for Børnene i Klattring, Kapløbning og forskjellige andre Lege, hvorved det kom an paa at lægge sin Behændighed for Dagen, og hvorved der uddeltes Præmier til de flinkeste. Paa denne Maade tilbragtes Tiden indtil Aftenen, idet der dog i Mellemtiden var serveret med Kaffe, samt holdt den egentlige Festsale af Hr. Volgt, hvori kortelig omtaltes Verkets Skæbne fra dets Anlæg indtil nu. Skolelærer Brelle takkede i Arbeidernes Navn Bestyrelsen for Festen. Da Mørket faldt paa, var det en sand Fornøielse at staa oppe paa en Forholning og se ud over den med Begfalter og farvede Lamper oplyste Festplads, der brimlede af muntre og glade Mennesker, og lytte til Musikken, hvis Toner gjensød fra Hjelbene rundt om. Ud paa Aftenen afbrændtes et smukt Fyrverkeri, og senere serveredes med Aftenmad samt Punsch, hvorefter Festen fortsattes i den glædeste Stemning indtil Kl. 2 om Natten. Hos Alle, saavel Arbeidere som Andre, var der blot en Mening om Festen, nemlig at den i enhver Henseende var vellykket. Det var en virkelig Glæde at være Vidne til, at, uagtet der var bleven uddelt stærke Drikke, der dog ikke var en Æneste, paa hvem man kunde mærke, at han havde nydt formeget deraf.

Hans Henriksen Thon – mekanisk geni fra Drolsum på 1700-tallet

Gjennom Ole B. Hoen på Hokksund har vi fått tilsendt en kopi fra bladet "Samleren", et legeskript som ble utgitt i København av Erasmus Gunnerus på 1700-tallet. Denne omhandler bonden Hans Henriksen Thon på Drolsum, som var født i 1737 og døde i 1807. Han bodde på gården Svingen og Tomasrud, som i dag eies av Bjørn Næss, fra 1768 til sin død.

Hans Henriksen Thon var et geni når det gjaldt oppfinnelser av bruksting. Han ble oppdaget av sogneprest Hans Strøm da denne reiste på Modum i 1788, men i følge hans omtale var Thon oppdaget i Kongens København for lengst. Bonden fra Drolsum fikk både pengepremier og medalje for sine oppfinnelser. Vi gjengir omtalen i "Samleren" i sin helhet.

Blandt de Norske Bønder, som ved Forstandens eller Hjertets Egenskaber, i de senere tider have udmerket sig, og have den ære i offentlige Skrifter at gjøres bekjente, fortjener Hans Henriksen Thon, Modums Præstegjeld og Buskeruds Amt, maaskje ikke det ringeste sted. At sætte ham ved Siden af Elling Henriksen Løndal, vilde i det mindste blive meget passende, og da jeg allerede i Cristianiæ Physikalske Aarvog har beskrevet denne sidste, som et virkelig Philosophisk og Matematisk Hoved, finder jeg det billigt, ogsaa at melde nogen om dennes Mekaniske Geni, som ved retskaffen Anførsel maatte have bragt det meget vidt, siden han blot af naturen uden Undervisning har kundet opfinde følgende mekaniske Indretninger:

1. At forfærdige Stue- og Kirke-Uhre har været hans sedvanligste Forretning fra Ungdommen, og saa at sige, hans første Læreklud.
2. At indrette Skruer af smedet Jern, og at dreie Skruer, ved hjelp af en Hest, hvortil ellers behøves 4 Personer, er ligeledes en Opfindelse af ham, og med disse Skruer har han i omkringliggende Præstegjeld opskruet forfalne Huus-Bygninger, og dermed hjulpet Naboer, som nu af Erfarenhed kjende disse Skruers Kraft, fremfor Træ-Skruer.
3. For at benytte sig af Kakkellovnens Varme, til at varme Vand for sine Fæ-Kreaturer til Brændes Besparelse, har han gjort en saadan Indretning med et Vand-Kar, at Kakkellovns-Røret gaar lige

Etasjeovnen var en av Hans H. Thons premierte oppfinnelser.

Foto: Thure Lund.

- derigjennem, og meddeler Vannet sin Varme, da Karret tillige er Forsynet med tvende Viirhaner, een til at inlde det kolde Vand, og en annen til at tappe det kolde Vand ud.
4. I Betragtning af at Skorstene af Jern maatte baade varme og lyse mere, og tillige indtage et meget mindre Rum, end de sædvanlig tykke, store og murede Skorstene, gjorde han Former af Jernplader, hvoraf slige Jern-Skorstene meget bekvemmelig kan sammensættes, og gjorde for dens Skyld Reiser til Hassel, Bærums, Dikemarks, Eidsfoss, Sognedals og Eidsvolds Jernværker,

- hvor lige Plater bleve støpte. En saadan Skorsten gav han den Indretning, at den blev sat i et Hiørne af Huset, og 1 alen fra Væggen med Bænke omkring for dem, som ved Skorstensluen skulde forrette deres arbeide. Fordelen var at den baade lysede og varmede mere, end de murede Skorstene, tiene til Brændes Besparelse, men da Omkostningen kom paa omtrent 14 Rdlr., som ikke var enhvers Leilighed, er denne Indretning, saavidt man veed, ikke kommet meget i Brug.
5. En af hans beste Indretninger er en Rebslager-maskine, hvormed man, ved hjælp af 1 til 2 Heste, kan forfærdige et Toug i 1 Time hvortil ellers behøvedes 3 til 6 mand i 2 Timer. Denne Maskine er endnu i Brug paa den store Strømsøiske Reberbane, tilhørende Hr. Johannes Arboe, som derfor har meddeelt ham sin Attest, og det bedste Vidnesbyrd til hans Berømmelse. En ligesaadan Maskine har han og indrettet for et af Handels-selskaberne i København.
 6. En ny Invention af Hakkelse-Kister, med Hiul og med krumme Knive, har man ligeledes ham at takke for, og den samme har funnet saa meget Bifald, at han har forferdiget og solgt 60 Stykker. Da han presenterte den for det Kongelige Landhusholdnings-Selskab i København, og af samme ble erindret om de krumme Knives Vanskelighed, har han tilsendt bemeldte Selskab en forandret Model med lige Kniv, som en Haandkniv deraf 1 ogsaa tilsendt til Ranæs i Jylland. For Rebslager-Maskinen og denne Hakkelse-Kiste ble ham af Landhusholdnings-Selskabet skjenket 10 Rdlr.
 7. For at trække Tømmer fra Elverne opad høye Bakker til Sav-Verkerne, hvortil behøves mange Heste, har Herr Hofsgaard ved Hoons Saverne ladet innrette en Kirat eller Kehr-Rad som drives med Vand, og ved runde Valser optrækker de derpaa lagte Tømmer- eller Sav-Stokke, som sees af Professor Fabrici Reise igjennem Norge, saavel som Egers Beskrivelse S. 201. En ligesaadan Indretning vilde Herr Omsted have gjort ved sine Sav-Verker i Vestfossen, til hvilken Ende H. Toen inventerede en Vand-Rende med mange Hjul fæstede til Valser, som derved skulde omdrives og opføre de derpaa lagte Tømmer-Stokke. Men man frygtede at Vandet, stansed ved første Hjul, skulde ikke have Kraft nok, til at drive de paafølgende, har han tænkt, at give Maskinen en ny Indretning, mere dannet efter den foranførte, skjönt endnu ikke ganske istandsat.
 8. En Model til en Maskine, dannet som Vindmølle, for ved Hjælp af Vinden at trække Malmen op af dybe Gruver, hvor ingen Vand-Ledning er, har han overleveret til det Kongelige Berg-Direktorium, og derfor bekommet 30 Rdlr.
 9. Paa Valse-Værket ved Moss har han længe siden gjort den gode indretning, som endnu er i Brug, at Jernet trækkes ut ved et Vand-Hjul, langt jevnere og hastigere, end tilforn, da det skeede ved Menneske-Makt.
 10. Til Kogning og Brændes Besparelse har han indrettet tvende forskellige Modeller, hvoraf jeg kun har seet den ene, som bestaar i et paa den øverste Kakkellovnsplade indrettet eller indstøpt Hul hvori kan sættes en Thekiedel eller Gryde, for at koge ved Ovnens Varme. Da disse Modeller vare gjort idet store, og havde staaet deres Prøve, blev han af Økonomie- og Kommersekollegium skjenket 30 Rdlr.
 11. For at oprykke Rødder og Træstubber af jorden, bruger han en af ham selv inventeret Maskine, bestaaende af en Stok, eller Væktstang, hvis tykkeste Ende hviler paa en Klods, og har nær derved en Jern-Krog som fæstes i Roden eller Stubben, og kan forlænges eller forkortes efter Behag, hvorimod den smalere Ende, ved en anden mindre Vægt- eller Haand-Stang, som føres af tvende Karle, opløftes imellem to tæt hos hinan - den paa Fødder staaende Opstandere, hvori ere huller i rad opad, at, naar Jernpinde af en Harv eller deslige stikkes derind, de da kan tiene til Hvile-Punkt for Hånd-Væktstangen, men Enden af den store lettes i Veiret, og imedens den hviler paa den ene, flyttes Jernpinden i den hiin Opstander høiere op, og saaledes vekselsvis. Jo mere nu den store Væktstang derved i den smale Ende lettes i Veiret, jo mere rykkes Roden op ved den Krog, der er i den anden.
 12. Med Tiære-Handel begaaes store Bedragerie, i det Tønde-Staverne gjøres alt for tykke, uden at det kan merkes udenfra. For at forebygge dette, og at kunde maale Tønde-Stavernes tykkelse, har han inventeret en Jern-Sax, eller dobbelt Klemme, med to mod inanden bøide Grene i hver Ende. Naar nu den ene Gren stikkes ind i Tønden, hvor man vil, og man klemmer til med den anden, maae de to øverste Grene vige ligesaa meget fra hinanden, som de to nederste, der gribe om Tønden. Naar denne afstand imellem de øvre Grene maales, sees tillige, hvor tyk Tønde-Staven er.
 13. En Tærsk-Maskine har han ligeledes indrettet, der synes temmelig simpel, da den kun bestaar af 2 hiul, et stort, som er staaende, og drives med Hest, og et andet lidet, som er liggende, og har en tyk Axe eller Valtse, som driver Pleilerne i Veiret, den ene efter den anden. Dog maae Lø-Gulvet ligge temmelig høyt, for det saa høit staaende Hoved-Hiuls og den samme gaende Hests Skyld.
 14. Med kanoner har han gjort en dobbelt Indretning, een, hvorved en enkelt Kanon, sat paa to sam-

menføiede Skier, ligesom paa en liden Slæde, kan trækkes av Ski-Løbere oven paa Sneen. Een anden, hvorved en trekantet og bevægelig Klods belegges paa alle 3 sider med kanoner, 3 paa hver Side, alle 3 affyres paa een gang og med et eget Fængsul, som gaaer igiennem dem alle, og saa snart ere ikke de første 3 affyrede, førend man ved at give Klodsen en anden Vending, kan affyre de andre 3, og saa fort, følgelig skyde hele 9 Kanonskud i mindre enn et Minut. Klodsen med de dertil fæstede Kanoner har Hiul under, som Lavetter.

15. Hertil kommer hans Tegl-Brænderi, hvorfra han 1784 leverede 8000 Tagsteen til Blaafarveværket, og 1785 12000. Af det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab har han derfor bekommet den første Sølv-Medallie eller 20 Rdlr.
16. Endelig og hans Jord-Forbedring paa hans Gaard Toen, med at bryde nyt Land, kjøre derpaa megen Myr, og for at blande Myren med Leret, indrettet et Slags Harv med tvende Hiul, m.v. Hvorfor han af Landhuusholdnings-Selskabet i København bekom 6 Rdlr.

Skrevet den 26 januari 1787
H. Strøm

Det mest opsiktsvekkende ved denne artikkelen er jo at Hans H. Thon er oppfinner av blant annet etasjeovnen, kjeratten og hakkelsmaskinen. Enda mer forunderlig er det at ikke denne prisbelønte mannen er husket eller omtalt i bygda.

Ved henvendelse til Bjørn Næss, som eier gården som Hans Henriksen Thon i sin tid bodde på, får vi opplyst at det ikke finnes noe av minner etter oppfinneren. Gården har vært ute av Thonslekten i flere generasjoner, og en må anta at mye er blitt borte med eierskifter.

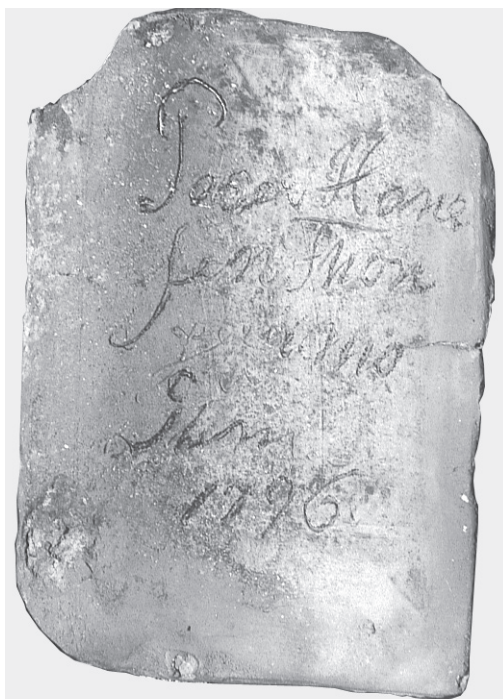
Hans Henriksen Thons slekt kom fra nabogården Øderud, og faren skrev seg for Henrik Øderud. Det er mange etterkommere på Modum etter Hans Henriksen Thon. Han hadde selv ni barn. Av disse hadde sønnen Henrich syv barn. Det ser ut til at den som er nærmest i slekt med Hans H. Thon nå, er Trygve Øderud, sønnesønn til den kjente veioppsynsmann i Buskerud, Trygve Øderud, og brorsønn til den like kjente brodirektør i veidirektoratet, Hans Thomas Øderud. Begge disse er kjente for sin oppfinnsomhet og kreativitet.

Imidlertid finnes det et minne etter den gamle oppfinneren. På gården Øvre Gubberud ble det for noen år siden byttet takstein. Der var det steiner som var signert av den yngste sønnen til Hans, den før omtalte Peder, som nok hadde sitt arbeid ved teglverket. På taksteinen fra Gubberud står det Peder Hansen Thon og Hans Thon, 1796. I etterkant av opplysnin-

gene om Hans Henriksen Toen er vel denne steinen å betrakte som et kulturminne.

Enestående håndverkermiljø

Ellers er det nok ikke tvil om at Hans Henriksen Thon har hatt betydning for miljøet på Drolsum fra gammel tid. Han ble jo berømmet for sin klokke-makerkunst. Men det ble flere av klokke-makere og oppfinnere på Drolsum etter hans tid. På Hans H. Thons nabogård bodde broren Anders som var en like bra klokke-maker som Hans. På Drolsum bodde Ole Knutsen Drolsumeie som fant kobolten i Skuterudåsen og fikk navnet Hvitlock på grunn av sitt hvite hår. Han var en vanlig, ærlig bygdegutt og ingen rekende fant som romantiske historieskrivere har forsøkt å gjøre ham til. Hvitlocken hadde en bror, Lars Knutsen, som laget klokker og drev klokke-makeri i sterk konkurranse med Henriksenkarene på 1700-tallet. Det ble en kunst som kom til å følge slekta i fire generasjoner. Lars Knutsens sønn var nemlig Anders Larsen som flyttet til Presterud og ble far til den berømte klokke-maker og rokkemaker Ole Andersen Presterud. Han laget de berømte treklokkene som det ennå finnes noen igjen av. Ole A. Presteruds sønner fortsatte suksessen. Johan spesialiserte seg på rokker, noe det var bruk for i naturhusholdningens kamp for å overleve. Broren Torger var et teknisk geni. Han reiste til USA og ble ingeniør ved den berømte Elginfabrikken. En tredje bror, Laurits, flyttet til Grøterud og laget rokker på løpende bånd. Dette er bare en del av et fantastisk håndverker-miljø på Drolsum. Det grodde i Hans Henriksen Thons spor. Men sporene etter det berømte teglverket er borte.

Takstein fra 1796 med fabrikk-eierens navn.

Foto: Thure Lund.

Marcus Thrane og Modum

Thranitterbevegelsen er et av de merkeligste avsnitt i den moderne arbeiderbevegelsens historie. Det er enestående i Europa at det lyktes å organisere arbeidsfolk til politisk strid før den moderne industriens tid. Selvsagt må en slik samling ha hatt dyptliggende årsaker i det norske samfunnet, men det var Marcus Thrane som utløste bevegelsen og ga den form.

På det høyeste må de norske arbeiderforeningene ha hatt mer enn 20.000 innskrevne medlemmer, kanskje nærmere 30.000, hevder Oddvar Bjørklund i sin bok om Marcus Thrane.

Marcus Møller Thrane ble født i Kristiania 14. oktober 1817 som den yngste av seks søsken i et rikmannshjem.

Han gikk først på borgerskolen og senere på katedralskolen, men avbrøt skolegangen uten å ta examen artium. Den tok han imidlertid senere.

Faren, som var forretningsmann, hadde gått konkurs, og han ble dømt for underslag av Riksbankens midler (han var en av direktørene og kasserer i Riksbanken). Marcus hadde nok ikke i bevisst alder opplevd familiens rikdom, og fra sin tidligste barndom fikk han merke sorgen, skammen og fattigdommen.

Det er noe visst rotløst over Thrane, og det har kanskje en viss sammenheng med hans omskiftelige barndom at han ikke hørte hjemme i noe fast miljø, men i virkeligheten stikker det nok dypere. Det var typisk for ham at han aldri ble lenge på noe sted.

I 1841 startet han privatskole på Lillehammer sammen med sin kone, og de ble værende der i fem år.

Høsten 1846 begynte han privatskole i Åsgårdsstrand og ble der et års tid.

Så flyttet han til Modum og bodde i Stranda (gården Strand). Det var mens han var her den store politiske modningen foregikk hos ham, den som forandret ham fra bondeopposisjonsmann til ytterliggående radikal demokrat. Det skjedde under inntrykk av en verdenshistorisk hendelse, februarrevolusjonen i Frankrike i 1848.

7. mars nådde meldingen om februarrevolusjonen Kristiania, og kort tid etter har nok Thrane fått høre om den på Modum.

Ifølge den muntlige tradisjon drev han privatskole også her. Han skal ha vært lærer for «storfolkas unger» på Blaafarveværket. Han har altså ikke vært ansatt ved verksskolen.

I Fremtiden 27/2 1915 kan vi lese et intervju med enkefru Mathilde Gregersen (1836-1917) som bekrefter den lokale tradisjon. Hun var datter av Peder Gregersen som bodde på Breivik gård. Det opplyses

MARCUS THRANE

1817 - 1890

at hun er 72 år, «med klar tankegang og kvik til at fortælle om de gamle tider».

Hun forteller at hun husker Thrane kom flyttende fra Lillehammer til Åmot. Da var hun 14 år. Han begynte som privatskolelærer i Strandgata, sier hun, og huset er fremdeles uforandret og ligger til venstre like oppe på bakken. Der bor nå Elisabeth Jakobsen som er noe eldre og sikkert også kan fortelle om Thrane, mener fru Gregersen. Det var en middels høy og kvikk mann med svart, krøllet hår. Han hadde elever helt fra Blaafarveværket.

Men det var smått med Thrane da han kom. Folk syntes synd på ham. Kontorist Irgens ved verket lot sin frue gå hjem til ham med en skinke. Dog var det ikke dårligere med ham enn at han hadde tjenestepike.

Da Thrane kom til Modum og skulle ha levemåten sin der, var verket oppe i store vansker og stod foran en farlig krise. Vanskene skyldtes ikke først og fremst den økonomiske verdenskrise som startet i 1848, men vesentlig at den fine blåfargen som ble brukt i keramikk- og porselensindustrien og i glassverkene, og som ble fremstilt her, hadde fått en farlig konkurrent, i alle fall til visse anvendelser, i fargestoffet ultramarin. Dette var nemlig mye billigere. Verket var derfor i ferd med å legge om produksjonen til koboltoksyd.

Men i 1847 kom den store krisen, og i driftsåret 1847-1848 gikk bedriften med betydelige tap. I april 1848 ble 250 mann oppsagt. Det var først og fremst de ugifte som fikk avskjed, men det var ikke så greit for dem som hadde arbeid heller. Lønn var ikke utbetalt

Thranestua på sin opprinnelige plass (ved Strand i Åmot). Maleri av Anna-Brita Bakken etter gammelt fotografi.

siden februar. Noe av lønnen fikk de i kornvarer, og verket solgte kornet til dem med underskudd. Men selv med disse lave prisene ble kornet dyrt, for kornprisene hadde steget sterkt den siste vinteren. Og arbeiderne måtte leve mye på borg og gjeld. De hadde vært tålmodige i måned etter måned, men i mai sa verkseieren Benecke ifra om at nå var nøden og armoden så stor at «det er Grund til at befrygte Uordener og Voldsomheder, hvis ikke deres Nød paa en eller anden Maade afhjælpes».

Så vendte eierne seg til regjeringen og bad om et lån av statskassen. Det var statsråd Fredrik Stang, sjefen for indredepartementet, som der fikk saken. Han bad amtmann Blom i Drammen om opplysninger, og Blom mente staten måtte gi et lån på 60.000 spd., om det skulle være til noen hjelp.

Men statskassen var bunnskrapt. Og det var noe nytt dette at staten skulle låne ut penger til privat næringsdrift. Stang ville ikke gå med på å be Stortinget bevilge mer enn arbeidslønnen for tre måneder, 13.000 spd. Han ville imidlertid at regjeringen straks skulle bevilge lønn for en måned, slik at den verste nøden kunne bli stilt. Det endte med at Stortinget 22. juni innvilget et lån på 20.000 spd.. Det var det samme som arbeidslønn for fem måneder. Likevel var det ikke nok til holde verket i gang. I januar 1849 oppga selskapet sitt bo til skifteretten. Modums Blaafarveværk var konkurs.

Sommeren 1848 slo Thrane seg ned i Drammen, hvor han ble redaktør av Drammens Adresse. I mai 1848, mens han ennå var på Modum, sendte han et par lange artikler til Morgenbladet. De handlet om det som var det brennende aktuelle spørsmålet i dagspolitikken, om Norge skulle hjelpe Danmark mot Tyskland i striden om Slesvig-Holsten. Det var

for alle folk ellers et nasjonalt spørsmål. Thrane tok opp den sosiale siden ved det. Han fremholdt at «en Krig er gjerne en Gevinst for Aristokraterne,» men fattigfolk hadde bare tap og skade av krigen.

Thrane har sagt at på Modum kom den filosofiske tilbøyeligheten over ham, og han grublet til hjernen holdt på å sprenges. Den verden vi levde i, så ut til å være snudd opp ned. Hele samfunnsordningen var gal, og han følte et personlig ansvar for å rette på tingene, men han visste ikke på det daværende tidspunkt hva han skulle gjøre, eller hvordan saken skulle gripes an.

Han stifter Drammens Arbeiderforening 3. juledag 1848. I løpet av to år vokser Thranes bevegelse til å omfatte 100 foreninger med over 8.000 medlemmer. I året 1850 når tallet opp i 216 foreninger med 17.800 medlemmer.

Fram til juli 1851, da Thrane og de andre lederne ble arrestert, vokste foreningene videre. Etter Thranes eget utsagn talte bevegelsen på det meste ca. 400 foreninger med oppimot 30.000 medlemmer.

På Modum var det fem foreninger. Den største var Modum Blaafarveværks Arbeiderforening med 74 medlemmer. Formann var verksarbeider Ole Østensen Nymoen. De fleste medlemmene var verksarbeidere.

Blaafarveværkets Arbeiderforening på Skuterudflata talte bare 15 medlemmer. Formann var Jens Kraft Lund. Alle medlemmene arbeidet ved gruvene.

Den nest største foreningen på Modum var en typisk bygdeforening, Ruudsferdingens Forening, med formann Niels Ottersen på Strand, Hole på Ringerike. Av medlemmene var 23 gårdmenn eller brukere, 5 husmenn, 20 gårdskarere og de resterende 11 dagarbeidere eller ikke angitt med stilling.

Øst-Modum hadde Jens Dignes som formann, og i Wigorsund Forening var klokker Brekke formann.

For Kongssagene Forening er verken formannens navn eller medlemstallet kjent.

Thrane utvandret til Amerika etter at han slapp ut av fengslet. Han besøkte Norge igjen i 1883 og holdt da foredrag flere steder, bl.a. på Vikersund 17. juni. Da talte han ikke som agitator, men om sine synspunkter på det amerikanske samfunn.

Han døde i Amerika 30. april 1890.

Kilder:

- 1) Bjørklund, Oddvar: Marcus Thrane. En stridsmann for menneskerett og fri tanke. - Tiden Norsk Forlag. Oslo 1951. Revidert utgave 1970: Marcus Thrane. Sosialistleder i et u-land.
- 2) Koht, Halvdan: Den første arbeidarklassa Marcus Thrane møtte. - Arbeiderbladet 25/2 og 26/2 1949.
- 3) Sørensen, Olav og Arne Fossum: Modum Arbeiderparti 75 år. 1904-1979. - Vikersund 1979.
- 4) Marcus Thrane. 1817-1889. Enkefru Gregersen fortæller fra Thranes liv paa Aamot. - Fremtiden 27/2 1915.

Bentsborg

Mange husker dette huset som måtte vike plassen for den bensinstasjonen som nå ligger ved veikrysset der veiene til Vikersund om Geithus og Heggen skiller lag sør for Bergsjø. Stedet kalles Vassbønn fordi det ligger ved enden av vannet Bergsjø, som er en fortsettelse av Tyrifjorden.

Her kom kong Håkon Håkonsson på 1200-tallet med sine birkebeiner på jakt etter ribbungene, som var en av opprørsflokkene under borgerkrigene. De kom fra Jevnaker.

«Ribbungane hadde stått opp om natta og snudd ned til Tyrivatnet, og dei var borte da kongen kom dit der dei hadde vore. Birkebeinane fór da etter faret deira og la hardt i veg. Og da dei kom til vatnet, fór ribbungane av isen og stemnde vestetter til dalane. Kongen reid da etter dei så hardt han kunne, for det

var da ikkje langt mellom dei. Det var mykje snø, og vegen var så smal at det kunne ikkje ri meir enn to mann jamsides.

Dei ribbungane som var seinast, hadde kasta både klede og våpen. Dei var kjende oppi dalane og stemnde først til dei stadene der det var mest uført, og vegane var trongaste. Og da dei kom opp på ei høg brekke, så dei kunne sjå birkebeinane på isen, da rådlø dei om anten dei skulle fare opp i Telemark eller opp i Hallingdal og derifrå til Valdres.» (1).

Dersom det var på isen på Bergsjø de så birkebeinerne fra en høyde, må de vel ha vært på Gustadhøgda, selv om det ikke akkurat er noen «høg brekke» der.

Det står videre i sagaen: «Kong Håkon stogga hæren sin da han kom til vassbotnen. Da vart folket

Det gamle huset i Bentsborg ble også kalt Stuten. Man mener det er oppkalt etter Anders og Knut Stud som bodde der på 1700-tallet.

Foto: Knut Kjølstad.

mønstra, og det var ikkje meir enn to hundre (240) omfram sveinane. Kongen tala da med mennene sine, og dei fleste talde ifrå å fare lenger, med di hestane deira var mykje utmødde. Kongen stemnde da ut framom Modheim beinast til Tunsberg»(1).

Han stoppet altså i Vassbønn. Dette skal være det eneste sted Modum er nevnt i de gamle sagaene.

Men navnet Modum er ikke spesielt nevnt i C.R. Ungers utgave av denne sagaen fra 1873. Her står:

«Ribbungar sneru nú ofan til vatnsins Tyri, þegar / øeir urðu varir við Birkibeina.

Konungur snýr nú eptir þeim farveg þeira. Ok er Birkibeinar komu at vatninu, vāru Ribbungar yfir komnir. Snjór var mikill, en vegrinn mjār, svá at eigi mátti meir fara en tveir menn jafnfram, en kafhlaup alt hjá.

Konungur stóðvar nú liðit á vatnsbakkanum, var þa eigi meir en tvau hundruð utan sveina.» (2).

Heller ikke i Finnur Jonssons utgave av sagaen i Eirspennil fra 1916 er Modum nevnt. Her står: «Ribbungar snerv nu ofan til uazins Tyri þegar þeir urðu varir við Birkibeina.

Konungur snýr nu eptir þeim farueg þeira oc ær Birkibeinar komu at uatninu, voro Ribbungar yfir komnir snior var mikill en uegrinn miar, sua at æigi matti meir fara en .ij. menn iafnfram. en kaflaup allt hía.

Konungur stauðúar nu liðit a uazbakcanum var þa æigi meir en .cc. utan sueina konungur leitar þa raðs við sina menn en flestir lauttu þa at fara lengra voro þa oc moðir faraskiotar þeira.» (3)

Mer enn 300 år seinere, i 1595, kom biskop Jens Nielsson på visitas til Modum. Han kom sørfra, fra Eiker, forbi Verp og «offuer en skoug kallis Mælimskoug til it vand heder Bærsjø, som kommer norden fra it vand heder Tyrj 1/2 fiering» (4).

Opptegnelsene er gjort av hans famulus (tjener), den seinere sokneprest til Trøgstad, Oluf Børgerssøn, men etter biskopens initiativ og under hans tilsyn. Han var altså kommet over Gustadhøgda til Vassbønn.

Det står videre i beretningen:

«Der wi komme til forsch ne Bærsjø, der stege bispen och her Laue (Lage Lagesøn eller Laue Thomsson, sokneprest i Modum 1559–1603. Han hadde møtt biskopen i nabosoknet Eiker) til baads och bispens dreng Oluff Byrgerssenn och her Laues søn ved naffn Jens rodde baaden. Saa droge wi først i nord aff en effie neppelige saa bred at mand kunde ro, 2 pilskud, saa komme wi vd paa vandet i sig selff och droge saa i nord halffparten aff 1/2 fiering op vnder prestegaarden, der komme de andre som vaare met oss her Niels vdi Lier her Tiøstell och vort eigit selschaff til oss met hesterne thj de fore til lands, saa droge wi i nord op til prestegaarden 2 pilskud, som kallis Hæggins prestegaardt.» (4).

Tyrifjorden eller Tyrivatnet, «uazins Tyri» og «Tyrj» som den kalles her er nevnt både i sagaen og i

biskopens visitasberetning.

Vi leser om Vassbotnen i den nynorske oversettelsen av sagaen. I de to andre utgavene er nevnt «vatnsbakkanum» og «uazbakcanum» som jo er det samme. Det må vel være stigningen fra Bergsjø opp mot Gustad.

Bergsjø er nevnt av Jens Nielsson. Skrivemåten er Bærsjø. Ifølge en sak fra 1801 er plassen Bentsborg under gården Ilen ryddet av Bent omkring 1650. Husene var flyttet fra Sponelandet. Spone er en gård i nærheten av Heggen kirke, og Sponelandet må være på østsiden av Bergsjø.

Plassen ble i 1704 solgt av Nils Bentzen, sønn av ham som ryddet den, til Anders Olsen Stud, som ble gift med Gjertrud Knudsdatter fra Ilen. I 1761 kjøpte Knud Stud Skredsvik med flere plasser sammen med Tomas Jonassen.

Dette er nok bakgrunnen for at stedet også kalles Stuten.

I Modums historie bd. 2 kan vi lese at i året 1744, dagen før olsok, altså 28. juli, ble «fra Scholehuset i Wasbunden som Scholemester, gammel 53 Aar,» begravet Johan Christiansen Klæboe (5). Vi vet ikke hvilket hus dette var, men vi må gå ut ifra at Vassbønn dengang var et sentralt sted, ettersom her fantes et eget skolehus.

I 1796 bodde elvearbeider Anders Knudsen Bentsborg i Evjen (uttales Evjua eller Evja), som også var en plass under Ilen.

I et intervju i Drammens Tidende og Buskeruds Blad i 1962, bare noen dager før hun døde, fortalte Karoline Bentsborg (1889–1962) som var født og oppvokst i Bentsborg, og som var den siste som bodde der, at det hadde vært butikk og garveri på stedet. Garvekaret lå under uthuset, sa hun. Dessuten hadde det vært både brennevinshandel og skysstasjon der. Karoline Bentsborg hadde interesse for gamle ting og kunne vise fram et helt lite museum. Hun fortalte også at Hans Nielsen Hauge hadde holdt møte i huset (6).

Hun henviste til Modum Menighetsblad fra 1932. Der står (innsendt av en fra Geithus): «Min far fortalte at Hans Nielsen Hauge engang var i Bentsborg og holdt møte der i året 1799 eller 1800 (i samme hus som står der nu). Min fars far, som dengang var 12 år, var med sin far derhen. Jeg synes å se disse tause, slitne menn og kvinner i den halvmørke stue, lyttende efter det sannhetsord, som blev sagt dem av den unge, alvorlige bondegutt. Slik hadde ingen tolket Guds ord for dem før. Da de gikk hjem om kvelden, sa faren, altså min oldefar: «Ja, var dette sandt, som denne mannen sa, hvordan vil det da gå med oss i evigheten?» (7).

Husene i Bentsborg ble revet for noen år siden, dessverre uten at det ble foretatt noen oppmåling eller fotografering på forhånd. Hverken fylkeskonservator, fortidsminneforening eller historielag var inne i bildet. Det blir fortalt at man under rivingen fant

gamle brev og andre papirer som ble kastet uten at de ble nærmere undersøkt.

Våningshuset, slik det vises på bildene, synes å ha fått sin daværende form omkring midten av forrige århundre. Men det kan hende at det inne i bygningen fantes en eldre kjerne, og at huset bare er blitt påbygd eller ombygd på den tid. Denne kjernen kan da muligens ha vært en av Modums eldste profane bygninger.

Kilder:

- 1) Soga om Håkon Håkonsson. Av Sturla Tordsson. Omsett av Kr. Audne. 2. utgåva ved Knut Helle. - Det norske samlaget. Oslo 1963.
- 2) Konunga sögur. Sagaer om Sverre og hans etterfølgere. Udgivne af C.R. Unger. - Christiania 1873.
- 3) Eirspennil - Am 47 fol - Noregs konung a sögur. Magnus goði - Håkon gamli. Udgivet af Den norske historiske kildekriftskommission ved Finnur Jónsson. - Kristiania 1916.
- 4) Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574 - 1597. Udgivne efter offentlig foranstaltning ved Dr. Yngvar Nielsen. - Kristiania 1885.
- 5) Modums historie bd. I - VII. - Drammen 1941-1976.
- 6) Gammelt hus på Modum. Drammens Tidende og Buskeruds Blad 22/11 1962. Av K[ai] H[unstadbråten].
- 7) Modum Menighetsblad nr. 7, 1932.

Kristian Linnerud:

Stortingsmann Hans T. Gunheim

I Modums historie har Roar Tank skrevet om tingmenn fra Modum. Om Hans Torkildsen Gunheim heter det:

Han var den første stortingsrepresentant fra Modum som ikke var født og oppvokset på Modum. Hans virksomhet ligger så nær op til vår tid at det er riktig å nøie sig med å citere Tallak Lindstøls stortingsmatrikkel 1814-1914 uten å gjøre noen tilføielse:

«- født på Gunheim i Nes, Telemarken, 31. august 1847, søn av gaardbruker Torkel Hanssøn Gunheim ... og Hilleborg Halvorsdotter. Dimittert fra Solum Lærerskole 1866. Skolelærer i Modum 1867, i hjembygden 1868, igjen i Modum 1870 -75; tillike gaardbruker paa Bergan sammesteds (Bergan i Snarum) fra 1871. Medlem av herredsstyret i ca. 28 aar, delvis som ordfører. Formand i skolestyret, medlem av amtsutvalget, valgmand. I flere aar formand for amtets venstreforening. Gift med Caroline Marie Jørgine Andersdatter, datter av toldbetjent i Trondhjem Anders J. Brunnes og Karoline Marie Kristine Hovland, Modum.

3. repr. for Buskerud amt 1898 - 1900. 1. suppl. 1892-94. Møtte 1891-94 istedenfor Jellum. Medlem av Kirkekomiteen 1892-94, av Lagtinget og Kirkekomiteen 1898-1900.»

Hans T. Gunheim var viceordfører i Modum i 1886 og 1887. Ordfører da var Christopher Jellum.

Gunheim påbegynte i 1914 sin biografi, som han kalte Mitt Levnedsløp. Manuskriptet er håndskrevet, men er senere blitt «oversatt» til 15 maskinskrevne sider.

Han forteller først om farsgården Gunheim i Telemark og om sine åtte søsken. Flere døde i ung alder. De som vokste opp, ble alle lærere. «Mine

Foreldre var meget stræbsomme og arbeidssomme Folk,» skriver han. Undervisningen foregikk på omgangsskole, slik at elevene lærte de forskjellige husene i kretsen godt å kjenne. Rokkesurr og annet husarbeid konkurrerte med undervisningen. Ingen av lærerne hadde noen utdanning. «Katekismen, Pontoppidans Forklaring og Vexel Bibelhistorie kunde jeg til Punkt og Prikke fra Perm til Perm utenad.» Skolemateriellet var elendig, og det var stor mangel på lærebøker, forteller Gunheim. Skriveredskaper var fjærpenn. Skoledagen ble avbrutt med to timers middagshvil. Under konfirmasjonen sto han fremst på kirkegulvet. Presten fikk en sølvdaler i offer.

Etter endt lærerskole på «Solums Seminar» i 1866 søkte han stilling i Modum. Sju lærerposter var ledige: Enger, Engelstad, Brones, Lofthus, Skelbrek (Skibrek), Øderud og Bøen og Finnemarken. Gunheim fikk «Bøens og Finnemarkens Skolekrets». Etter snaue to år reiste han tilbake til Telemark, men kjærligheten dro ham tilbake til Modum. Samtidig kjøpte foreldrene gården Bergan (for 3.150 spesidaler). Han giftet seg med sin Caroline den 3. mai 1872. Noen år bodde de på Jarmoen før de flyttet tilbake til Bergan. De fikk etter hvert seks barn: Helma (Helene), Torkel, Gunhild, Amalie, Magnhild og Leif.

Gunheim forteller at han hadde mange vanskeligheter de første årene. Han ble truet med odelsløsning, beklager seg over en navngitt «urimelig, samvitighedsløs Tømmermærker» og hadde kontroverser med en «urimelig og dum Elveinspektør». Gunheim fikk etter hvert så mye å gjøre med gårdsdrifta og skogen at han måtte si fra seg lærerstillingen.

«I disse Tider begynte politiske Bølger at gaa høit og en Partipolitik eksisterte uten Sidestykke.» Først ble han «indvalgt i Skolekommitjonen hvor Sognepræst

Grønvold var selvskreven Formand». Senere ble han formannskapsmedlem og viseordfører. Av og til fungerte han også som ordfører. Han var medlem av amtsutvalget, amtsskolestyret og «Tilsynskommissionen for 2de Distrikt Drammen – Randsfjordbanen». Gunheim var ivrig venstremann, sier han, og han ble valgt til formann i Modum Venstreforening. Tillit til Johan Sverdrup og motstand mot kongens vedto var sentrale saker på rikspanet. Gunheim forteller om stormende møter i distriktsforsamlingene (nominasjonsmøtene) i amtet (fylket).

Gunheim var valgt til varamann til Stortinget fra 1892. Stortingsmann Christopher Jellum ble syk, og den «28de Januar 1892 drog jeg til Kristiania for at indtage det ærefulde Hværv som Storthingsmand». I mai måned «var jeg meget heldig med mit Forslag at forandre Hole Stoppested paa Krøderbanen til fast Station (Sysle nu)». Gunheim var meget fornøyd: «Det er kanskje ikke en Gang i hvert Storthing at en Sag vinder frem ved et Benkeforslag som dette mot baade Regjering og Komiteen. Et Glansnummer altsaa.» Gunheim forteller om medrepresentanter, om saker i tiden og om besøk hos Kong Oscar II på Slottet (iført snibel, hvite hansker, hvitt slips og flosshatt). Som senere fast representant deltok Gunheim bl.a. i behandlingen av sakene om konsulatvesenet, om alminnelig stemmerett og om bevilgninger til Bergensbanen. I frigjøringsåret 1905 hadde han for lengst forlatt Stortinget. Hjemme i Modum var Gunheim bl.a. formann i skolestyret – «en meget udsat post med meget Arbeide i at faa bragt ud i Livet den nye Skolelov». Prestene så det som «et Brud paa baade Religion og Moral at Præsten efter anført Lov ikke længere skulde være selvskreven Formand i Skolestyret».

Hans T. Gunheim.

I de siste leveårene sviktet hjertet. Hans T. Gunheim avslutter sin biografi slik:

«Jeg husker hvor besynderlig jeg syntes det var at komme hjem, hvad jeg under Sygdommen hadde lite Haab om. Den Doktor som jeg syntes var mig mest til Hjelp var L. Dediken som blev hentet fra Kristiania. Efter den tid har jeg været en helseløs Mand desværre og dette er mere alvorligt og trist og vondt end mange uprøvede kan tænke sig. Ja, Livsaften begynder og det heder at indrette sig til den sidste Reise.»

Gunheim døde 13. juni 1925, 77 år gammel.

Gruvefolk

Tre karer fra Skuterudflata forteller

Artikkelen er skrevet på grunnlag av tre avisintervjuer med karer som i sin ungdom, i Blaafarveværkets siste tid, hadde arbeidet i gruvene i Skuterudåsen. Den siste har også fortalt inn noe på lydbånd.

Peder Gulbrandsen (1861–1952), også kalt Per Aliot (faren het Guldbrend Arnljot Hansen).

- *Fremtiden* 19/1 1952:

Han begynte som vaskegutt på verket da han var 11 år. Arbeidet bestod i å vaske ut fargestoffet (kobolten) etter at malmen var knust.

Faren arbeidet også ved Blaafarveværket. Per hadde sju søsken, og han var født i en av de to lange bygnin-gene på Ny-Flata (bygd i 1820-årene).

Det bodde 12 familier i hver av dem, med ett eneste rom til hver familie.

Arbeidet begynte kl. 5 om morgenen og varte til kl. 5 om etter middagen, med en halvtimes frokosthvil og en times middag. Gulbrandsen hadde kr. 1,30 for dagen, mens daglønna for de voksne var kr. 1,50.

På den tid hadde man, så vidt han husket, to vaskerier, ett ved Berganpukkverket og ett ved Skuterud-pukkverket. Det ene av disse ble bygd om på den tid han arbeidet der, og han spurte da Müller om han ikke kunne få litt høyere lønn. «Det skal du få,» sa Müller, «for du er en flink gutt.» Og daglønna ble lagt på til kr. 1,40.

Da Gulbrandsen var 18 år, ble han «satt» til å arbeide i gruvene. De brukte håndbor og feisel. «Jeg er så kjent i gruvegangene som i min egen stue,» sa Gulbrandsen.

Til transport av malmen brukte man vagger som gikk på skinner. Fra vaskeriene ble malmen, eller sligen som den ble kalt da, kjørt til verket ved Haugfoss.

Foruten folk fra Modum arbeidet det folk ved gruv-ene fra Eggedal og Numedal. De pleide å niste seg ut for 2–3 uker om gangen med det de selv skaffet seg av matvarer. Ellers kjøpte de varer i butikken på Skuterudflata, og Gulbrandsen kan fortelle at han hadde med seg mye for sine utenbygdsboende arbeidskamerater, så som smør, sukker, brød og tobakk, som han bar med seg til arbeidsplassen når han gikk fra Flata om morgenen.

De som bodde langt unna, overnattet i en stor bygning på Gruvetråkka som Gulbrandsen kalte Sakkersalen, og her hadde de gratis losji. De sov i senger, eller husker som de ble kalt. Disse var spikret

Skuterudflata ca. 1920.

sammen av trefjølør og hang i tau eller wirer fra taket.

Da driften ved Blaafarveværket ble nedlagt for godt, var det et hardt slag for mange. Det ble stor arbeids-løshet, og mange utvandret til Amerika.

Gulbrandsen forteller at han ble konfirmert i Nykirke, og da måtte de gå hele veien fra Skute-rudflata. Da gikk han dagen før sammen med sin mor til hennes barndomshjem i Nyhus, like ved kir-ken, hvor de overnattet.

Han forteller også at i hans oppvekst var det mye fisk i Snarumselva. Imidlertid hadde han vært mer interessert i jakt.

Skuterudflata ca. 1920.

Foto: L. Præsterud.

Olaf Halvorsen (1877-1957).

- *Bygdeposten* 14/12 1954:

Han begynte ved Blaafarveværket da han var 10 år. Guttene begynte gjerne i 9-10 årsalderen, forteller han, og arbeidet hans bestod i å pukke stein.

Vi hadde en time å gå til gruva, sier han, og vi skulle begynne kl. 5. Kom vi for seint, måtte vi sitte inne til frokost og fikk ikke noe å gjøre og tjente heller ingenting på frokostøkta. Vi måtte være ute av senga kl. halv fire, skulle vi rekke fram tidsnok. Mor stod opp klokka tre. Arbeidet varte til kl. 5 om kvelden. Vi hadde 25 øre tønna for pukkinga. Det ble ikke store fortjenesten første uka, men andre uka greide vi tønna på dagen.

«En gang jeg løp 5 kilometer for å hente dokter, fikk jeg godskrevet en halv tønne, altså 12,5 øre,» forteller Halvorsen. De voksne hadde kr. 1,50 for dagen, minererne hadde 2 kroner.

«Seinere kjøpte far hest, og da gjorde vi to vender for dagen fra gruva til Haugfoss, og betalinga for hest og mann var kr. 2,16,» forteller han.

Engang ble en 40 år gammel mann noe skral av seg. Han gikk til doktoren og fikk noe medisin som han skulle ta noen dråper av et par ganger om dagen. Da han var kommet til Skredderudåsen på tilbakeveien fra Doktergården ved Nymoen, satte han seg på en stubbe og tømte like så godt hele flaska. Han sovnet og våknet ikke før kl. 6 om kvelden. Da drog han tilbake til doktoren for å få mer av samme slaget.

«Du har vel ikke tømt hele flaska?» spurte doktoren. Jo, han hadde da det.

«Da fins det ikke råd å gi ihjel folk fra Blaafarveværket,» sa doktoren.

Halvorsen forteller at det bodde en mann i Høgget, som het Kristian Madsen. Han skulle lede bort noe vann, tok opp en grøft og kom ned på fjellet der det var kobolt. Han fylte igjen grøfta, da han var redd at det skulle bli satt i gang drift der, og han måtte flytte fra plassen, som han bare leide.

I et hus litt lengre nord (Strandhøgget eller Knuteshøgget) bodde det en mann som het Knut (Knut Asbjørnsen 1828-1893). Han lagde lauparski og alle slags trekopper. Han sa at koboltgangen gikk i kjelleren hans. Nå står bare murene igjen, og kjelleren er gjenfylt, så en kan ikke se noe der.

Ingvald Skretteberg (1881-1977).

- *Drammens Tidende og Buskeruds Blad* 20/12 1971 og arkivopptak 1970:

«Mens den beksvarte vinternatten ennå holdt sitt jerngrep på døgnnet, stabbet noen småfanter ut av de avlange bygningene nede på Flata og la i vei oppetter lia, stabbet etter noen skarve hestevæier i snøhaugene mens kuldegradene bet iltert i kjakene.

Da de kom opp på Gruva, var klokka ikke blitt mer enn 5, og flokken av 10 års guttepjokker hadde en 12 timers arbeidsdag foran seg.

Når mørket hadde senket seg over Skuterudåsen,

var småkara på hjemvei. Etter en hard dag kunne daglønna for 10-åringen komme opp i halvannen krone.» Slik innleder Nils Drolsum reportasjen i avisen.

Når småkara satt i friluft på Klaratråkka og pukket vinterstid, måtte de være godt påkledd.

Malmen ble fraktet fra gruva over Stulldammen med taubane og videre til pukkverket, hvor store jernskodde stempler knuste den til slig. Skuterudpukkverket var det største.

Skretteberg minnes godt, og livaktig forteller han om gruvesamfunnet og livsvilkårene der. Lyspunkter i den harde hverdagen var det når Gamle-Erik ringte med klokka i A-huset (som han kaller og Kjøytehuset) til måltider og arbeidsslutt.

Han forteller om bergmesteren som «kvarterte»

i Bergmesterstua ved Tråkka, der han hadde kontor, og om bestefaren og bestemora som bodde i en ettroms leilighet i en av de lange bygningene på Ny-Flata. Selv var han oppvokst sammen med 10 søsken i en noe større leilighet på Gamle-Flata. På Ny-Flata hadde de bare én kokeovn både til koking av mat, til tørking av klær osv. og til oppvarming.

Det var vanlig å ha et potetstykke, og de brukte mye poteter. De hadde gris, og noen hadde ku. Da hadde de gjerne skauslått på Skuterud, i utmarka. Høyet bar de på «bærabår» oppe fra åsen.

Men St. Hans var det fest på Gruva. Da kom hornmusikken fra Ramfoss. Folk kom fra mange kanter, og det var dans.

Kai Hunstadbråten:

Fra koboltens historie

Man har beregnet at jordskorpen inneholder ca. 0,001 prosent kobolt. De største forekomster finnes i Belgisk Kongo, Nord-Rhodesia, Marokko, Kanada, U.S.A, Cuba, Sovjet-Unionen og Ny Kaledonia.

En del grunnstoffer har fått navn etter oppdageren, etter landet eller det området hvor det først er funnet, eller på grunn av en eller annen spesiell egenskap. Slik er det ikke med kobolten.

Den har spilt en stor rolle i Modums historie, fra den ble oppdaget i Skuterudåsen i 1772, gjennom skiftende tider, til Blaafarveværket ble definitivt nedlagt i 1898.

Men historien om kobolten er mye eldre. Den er faktisk flere tusen år gammel. I det nordvestlige Persia eller Iran er det funnet halsbånd som man har datert til ca. 2250 f. Kr. Det består av blå glassperler farget med kobolt. Man tror at disse ble laget for å etterligne lapis lazuli (lasurstein, et verdifullt mineral med vakker blå farge).

Vi vet også at man i Assyria i 1480 f. Kr. sendte koboltfarget blått glass, kalt «den fine lapis fra Babylon», til Egypt. Også i ruinene av antikkens Troja har man funnet blått glass farget med kobolt. I Egypt fant man for få år siden statuetter fra 2680 til 2530 f. Kr. som noen hevder har vært farget med koboltblått. Imidlertid har man funnet egyptisk glasur fra ca. 1200 f. Kr. som man med sikkerhet vet inneholder

kobolt.

Teknikken med å bruke kobolt til blåfarging overlevde disse oldtidssivilisasjoner. Portlandsvasen (funnet i Roma) som man mener ble laget ca. 100 f. Kr., er det fineste eksempel på sengresk glassblåserteknikk. Spektrofotometriske analyser har vist at kobolt var hovedbestanddelen i dette blå og hvite glass. Koboltblått glass er også funnet i ruinene av Pompeii som ble ødelagt i 79 e. Kr.

Også fra Kina kjenner vi til at det ble brukt kobolt til farging i T'angdynastiets tid (618–907 e. Kr.). Under Mingdynastiet (1368–1644 e. Kr.) ble denne teknikken høyt utviklet.

I Russland har man funnet koboltfarget glass fra Iran fra det 11. og 12. århundre, og det er også funnet slikt blått glass i kirkevinduer i Europa fra samme tid.

Kobolt er også påvist i noe av det eldste venetianske glass. Vi vet at man der kjøpte koboltblåfarge fra Schneeberg i Tyskland ca. 1470, og i 1474 var 176 koboltgruver i drift i Erzgebirge. Men allerede ca. 1150 skal man ha produsert safflor (et halvfabrikat) i Schneeberg, hevder noen.

Etter det vi vet i dag, ble betegnelsen kobolt eller rettere kobelt, allerede nevnt i en bok av Agricola (tysk navn; Georg Bauer, tysk lege og mineralog, 1490–1555) i 1530. Men det har også vært hevdet at

navnet var brukt allerede så tidlig som i 1335, og at det da betegnet et slags vetter eller småtroll som holdt til i gruvene.

Noen har hevdet at ordet kobolt kommer fra et gresk ord for (hoff)narr, spøkefugl eller klovn.

I Hermann Pauls Deutsches Wörterbuch finnes følgende forklaring:

Kobold betegner en slags nisse eller gardvord (Hausgeist) som i regelen er snill og godmodig, men som når han blir fornærmet eller uroet, kan bli ondskapsfull og gjøre menneskene stygge pek. De eldste belegg synes å tyde på at ordet er blitt brukt om figurer skåret i tre eller formet i voks. I nyere tid kommer imidlertid de mer ondskapsfulle sider ved dette vesen mer forgrunnen. Allerede i det 16. århundre blir andre demoniske skapninger som man mente holdt til i åker og eng (Feldgeist) eller i berg (Berggeist) kalt Kobolde.

Kobalt blir her forklart som en malm bergmennene mente var ubrukelig og sannsynligvis var identisk med Kobold, idet man antok at fordervelsen av malmen skyldtes disse bergvesenenes lumske virksomhet.

Agricola mente med kobelt et stoff i sølvgruvene i Erzgebirge i Sachsen, som skadet bergmennenes hender og føtter når de arbeidet i fuktig miljø, og at det også angrep lunger og øyne. I et av hans store verk, «De re metallica» fra 1556, forekommer formen cobaltus. Man mener at kobelt var koboltglans (inneholder arsen), et mineral var svært vanlig i gruvene i Sachsen.

På samme tid ble visse malmer som under røsting (oppvarming) ga fra seg en farlig røyk og ikke kobber, kalt kobold i Harz fjellene. Det er det samme ordet som på tysk blir brukt om et ondskapsfullt vesen eller et troll. F.eks. heter Edvard Griegs musikkstykke Småtroll på tysk Kobolde.

Det synes som om bergmennene her, som i Sachsen, forbandt sine lidelser og plager med imaginære vesener, som man mente var ondskapsfulle overfor menneskene, og at navnet etter hvert kom til å betegne selve malmen eller mineralet.

Krünitz skriver i 1773 at bergmennene hadde brukt betegnelsen kobalt eller kobolt om alle slags steinarter de ikke kjente, og at navnet senere kom til å betegne mineralet som farget glass blått.

Fra det 16. til slutten av det 19. århundre ble kobolt hovedsaklig utvunnet fra gruver i Norge, Sverige, Sachsen og Ungarn.

I 1735 lyktes det svensken G. Brandt å fremstille metallisk kobolt, som han kalte «Regulus cobalti».

Kobolt troll.

I 1790 var det mellom 15 og 25 blåfarveverk i drift i Tyskland, ett i Frankrike og ett i Norge (Modums Blaafarveværk, grunnlagt 1776).

I 1828 ble syntetisk ultramarin fremstilt av Guimet og Genelin. Dette kunne konkurrere med koboltfargen på en rekke områder, og det var mye billigere. Dette var en av grunnene til at Modums Blaafarveværk gikk konkurs i 1849.

De store koboltforekomstene i Ny Kaledonia ble oppdaget i 1864. Før 1914 ble det praktisk talt ikke produsert koboltmetall. Stoffet ble markedsført som koboltoksyd. I vår tid blir kobolt mest brukt i metallurgi og innen medisinen.

Kilder:

- 1) Cobalt Monograph. Utgitt av Centre d'information du cobalt. Brüssel 1960.
- 2) Cobalt Chronology. Article by H. Lehmann of Duisburg. Published in «Technische Mitteilungen». Vol. 10. October 1969. Translated by P.G. Smyrk. 1975.
- 3) Paul, Herrmann: Deutsches Wörterbuch. - Max Niemeyer Verlag. Halle/Saale 1935.

Kinodriften i Modum

Denne artikkelen er for en stor del skrevet på grunnlag av notater gjort av tidligere kinosjef Egil Skogen.

Modum herredsstyre valgte i møte 27. april 1920 en komite til å forberede kommunal kinodrift. Fra formannskapets protokoll i møte 8. oktober s.å. gjengis:

Den av Modum herredsstyre i møte 27/4 d.a. valgte komite innsender til formannskapet et overslag over driften. Samtidig opplyses at den har sikret kinematografen hus for et tidsrum av 3 år på Aamot «Folkets Hus», på Geithus «Folkvang» og i Vikersund «Arbeiderforeningens» lokale. Fullstendig kontrakt er under utarbeidelse. - Samtidig uttaler komiteen at den vil på det beste anbefale at kommunen går igang med opprettelse av kommunal kinematografdrift i Modum som foreslått, likesom den uttaler at den sikkert tror der vil tilflytte ikke så små inntekter i årenes løp.

Formannskapet innstilte med fire mot tre stemmer at det skulle opprettes kommunal kinodrift i Modum «fra 1ste januar 1921 eller såsnart som mulig». Herredsstyret vedtok 6. november s.å. innstillingen med 22 mot 11 stemmer. Saken ble funnet så viktig at voteringen foregikk ved navneopprop.

Herredsstyret valgte så den 29. januar 1921 et styre for å stille med den kommunale kinodrift i Modum. Valgt ble Thor Sæterbråten, Otto Øderud og lærer Gustav Haugen med varamennene Amund Torgeresen, lærer O. Aarseth og Hans Tandberg. Tidsskriftet Film og Kino kom i nr. 2 for februar 1921 med følgende harselas over Modum-politikernes håndtering av kinosaken – med overskriften «Trangviks fristelser»:

Etsteds i Norge som heter Modum utspandt der sig nylig i herredstyret en debat om film i almindelighet og opprettelsen av en kommunal kinematograf paa stedet i særdeleshed. Gud skal vite at filmen fik gjennemgaa. En mand som het Tandberg mente at kinematograferne gjør mere ondt end godt. De fleste stykker som spilles «er slibrige kjærlighetshistorier og forbryderstykker - usund underholdning for barn og ungdom!» En anden mand, Olsen ved navn, sa at han ikke kunde være med paa at tilfredsstille «et rent sykelig jag efter forlystelser». (-Vi visste ikke at Modum er et slikt Sodoma!) En tredje, Omre, sa: «Jeg vil nødig være med paa den fristelse det ligger i at gaa på kino». (-Hvad blir hr. Omre fristet til paa en kino?) Ungdommen har stevnmøte på kino, fortsatte han (Fælt!), - «saa gaar de paa kafé og hvad de gjør efterpaa vet vi ikke». (-Hr. O. kunde jo staa paa

lur.) Hvis kinematografen alltid spiller pene og pyntelige stykker vil den ikke bære sig, og «en indretning som ligger paa grænsen av moralen tør jeg ikke ta ansvar for», sluttet denne moralens nidkjære vaktmester.

Det viste sig heldigvis at majoriteten i forsamlingen hadde et mere forstaaelsesfuldt syn paa filmen og en bedre tro paa sine sambygdingers moralske habitus. Vaktmesterpartiet blev overstemt, kommunal kinematograf besluttedes opprettet. Det er jo ogsaa for latterlig at fordømme filmen fordi den nu og da skeier ut - det gjør den desværre, men det blir stadig sjeldnere, filmens ansvarlige holder selv justis, og svikter denne har man jo filmcensuren som den beste sikkerhetsventil. Og hvem vil finne paa at forby teaterforestillinger, fordømme scenekunst, fordi der nu og da opføres forkastelige stykker? Eller landsforvise alle forfattere fordi om der ogsaa utkommer slette bøker?

Kommunal kinodrift i Modum startet søndag 3. april 1921 i Åmot, Geithus og Vikersund på de stedene som er nevnt. Maskiner var innkjøpt hos firma Magnus Bøysen & Co. i Kristiania.

Den 28. desember 1923 ble det vedtatt å bygge eget kinolokale i Vikersund. Byggearbeidet ble bortsatt på anbud til Otto Olsund og Haugerud for 4.000 kroner. Grunnarbeidet fikk Kr. Bjølgerud, Lars Kolbræk og Karl G. Hovde. Elektrisk opplegg gikk til Modums installationsforretning, innvendig maling til Herm. Thon og utvendig maling til L. Syvertsen. 224 stoler ble levert av Vikersund Trævarefabrik. Innvielsen fant sted lørdag 18. oktober 1924.

Den kommunale kinodriften opphørte 1. mars 1933, og Ole A. Braathen fikk konsesjon for drift. Den

Modum komm. kino

VIKERSUND

Onsdag kl. 19 (B):

Zorro (2. del)

Onsdag kl. 21 (V):

«og — Gud skapte kvinnen»
med Birgitte Bardot. Curd
Jürgens.

GEITHUS:

Torsdag kl. 19 - 21 (U):

Greven av Monte Cristo
med Jean Marais. Lia Amanda.

AAMOT

Onsdag kl. 19 - 21 (U):

Greven av Monte Cristo
med Jean Marais. Lia Amanda.

Kinoannonse.

Fra kino programmet i november 1957.

Vikersund kino lå nede ved fjorden, syd for den gamle kommunegården.

Flyfoto ved Widerøe.

varte til 1. oktober 1941. Makthaverne på den tid fant det ikke tilrådelig at en privatperson skulle styre et så viktig medium. Braathen var dessuten tidligere på året avsatt som ordfører og var vel ekstra i søkelyset. Kommunal drift ble gjenopptatt fra 11. januar 1942.

I 1941 ble det gjennom radiosendingene fra London og i de illegale avisene gitt paroler om kinostreik – først rettet mot de tyske filmene og senere mot kino-besøk i det hele. Denne boikotten ble nok bare delvis effektiv. Det ble dessuten produsert hele 21 norske spillefilmer under okkupasjonen, og disse var meget populære. «En herre med bart» med Per Aabel og Wenche Foss var en av dem, «Trysil-Knut» med Alfred Maurstad en annen.

Kinoene ble betjent av en maskinist, en medhjelper, en billettør og en kontrollør. I stumfilmens tid var det dessuten levende musikk. I maskinrommet var det både trangt og varmt. Maskinene hadde lysbue mellom to kullstifter og utviklet mye varme.

Siste slutt. Kontrollert nedbrenning av restene etter brannen.

Foto: Kristian Linnerud.

Med bare én framviser måtte måtte to og to akter skjøtes på hver filmrull. Likevel ble det et par pauser under forestillingen mens det ble skiftet rull. Nå har kinoen to framvisere, slik at filmen kan vises kontinuerlig. Det er ikke kjent hvilken film som har vært mest populær på Modum, men forfatteren vil tro at ingen annen film har nådd opp til besøkstallet for den første Modum-filmen, som kom begynnelsen av femtitårene. Tungtvannsfilmene var også mektig populære.

I 1975 ble Folkets Hus på Åmot leid bort til Elektrokontakt til produksjonslokale, og kinodriften opphørte. I Geithus ble driften innstilt fra 1. juli 1985. I det gamle kinolokalet på Vikersund var siste kinoforestilling 9. oktober 1991. Den 1. desember samme år startet kinoen opp i det nye kulturhuset. Sluttstrek for den kino-epoken i Modum som startet i 1921, ble satt da gamle kinoen i Vikersund brant den 3. mai 1994.

Maleren Martinus Rørbye og Modum

Martinus Christian Wedseltoft Rørbye var født 17. mai 1803 i Drammen, hvor faren var kgl. embetsmann. Ved unionsoppøsningen i 1814 reiste han imidlertid tilbake til Danmark, og slik ble Martinus Rørbye allerede fra 11-årsalderen knyttet til dette landet. Da han den 31. mai 1830 la ut på sin første reise til Norge, som er skildret i den dagboken vi her refererer fra, hadde han sin akademiutdannelse bak seg. Den foregikk først under den gamle professor C.A. Lorentzen, senere under Christoffer Wilhelm Eckersberg, «den danske Malerkunsts Fader.»

Han seilte først med dampskipet Dania til Århus. Blant passasjerene var også H. C. Andersen, som i likhet med Rørbye, var ute på sin første reise. Han omtaler i «Mit Livs Eventyr» Dania som et «daarligt, langsomt sejlende Skib». Men de kom fram omsider, og Rørbye oppholdt seg i Jylland til 21. juli, da han seilte fra Frederikshavn til Risør. Tre dager etter

fortsatte han reisen til Christiania med båt, og vi kan følge ham på turen takket være den omhyggelig førte dagboken (I).

Den 31. juli drog Rørbye over Krokkleiva til Ringerike. Om kvelden ble han rodd over «Brena-Elv og Thyri-Fjorden til Vigersund i Modum». Kl. 3 kom han til ferjegården og gikk straks til hvile «i en smudset Seng, da der ikke fandtes nogen bedre».

Her står videre: «Den 1. August tog jeg strax om Morgenen Skyds og kom over Omoth-Sundet til Budskerud Kl. 12, hvor jeg traf gode Bekjendte og fik god Modtagelse. Jeg blev ikke destomindre snart af den Mening, at mit Ophold her ikke kunde blive mig til stor Fornøjelse, eller at jeg kunde komme til at tegne noget, da Assessor Collett næsten bestandig har noget at foredrage eller tale om, saa at man ei selv er sin Herre.»

Peter Collett (1766-1836) var høyesterettsassessor

Assessor Collett på Buskerud 8. august 1830, tegnet av Martinus Rørbye.

og eier av Buskerud gård og Hassel jernverk. Hans far, som også het Peter Collet (1740–1786), kjøpte gården i 1762, og den var i familiens eie i 121 år. «Fagfolk mener at den store hovedbygningen på Buskerud må stamme fra 1760-åra, det vil si at det antakelig er Peter Collett som har bygget den i sine første år på Buskerud,» skriver Gudbrand Gjefsen. Han skriver videre: «På hoveddøra og den ene av marmorvangene står initialene PC, og på den andre marmorvungen noen sammenslyngete bokstaver som muligens kan tydes til JHA, hans kone het Johanne Henriche, f. Anker.

Peter Colletts sønn som også het Peter og var høyesterettsassessor, eide Buskerud fra 1800 til 1836. Han er vel den av familien Collett som har satt de sterkeste spor etter seg på Buskerud. Han gikk under tilnavnet «Svarte Collett» eller «Buskerudsvarten». Hans venner forklarte tilnavnet med at han var så mørk i hår- og hudfarge, mens hans uvenner, og dem hadde han mange av, vel helst ville legge en mer overført betydning i navnet.

Han skildres som en eiendommelig sammensatt personlighet, godmodig og lett å narre, men også retthaverisk, nærmest kranglete når han fikk det i sinne. Han hadde i meget ung alder tatt juridisk embetseksamen med oppsiktsvekkende gode karakterer, men tapte de fleste saker han førte. Det berettes at han på 15 år førte 15 saker for høyesterett og tapte de 13, derav en med mulkt for unødige trette. De to sakene han vant, hadde han bestemt skulle hugges inn på hans gravsten, forteller den danske maler Rørbye som i 1830 besøkte ham på Buskerud. Dette ble nå imidlertid ikke noe av – han ligger gravlagt ved Nykirke.

Assessor Collett var en meget lærd mann og hadde et stort bibliotek. 4574 bind finnes i dag i Drammens Museum og Universitetsbiblioteket, men dette skal være bare en del av hans boksamling, resten er spredt for alle vinde. Han pleide å kjøre med hest mellom Oslo og Buskerud, og det fortelles at han da fordrev tida med å lese greske og latinske klassikere.

Både Collett og hans frue var meget gjestfrie, og det går enda ord i bygda om de strålende selskapene som i hans tid ble holdt på Buskerud. Men det heter også i tradisjonen at det var misnøye blant arbeidsfolket med kostholdet i folkestua (2).

Om ettermiddagen traff Rørbye Friedrich Roscher, «Bestyrer af Koebolts-Værket», hans kone og bergmester Karl Fr. Böbert, «begge tyske og særdeles duelige Mænd».

Den 2. august besøkte han seg ved «Konge-Saugene» (Kongssagene) og Døvikfossen, begge i nærheten av Buskerud. Han ble plaget av Collett «med lutter Passiar, som bliver saa meget kedeligere, da han er meget døv».

* Benjamin Wegner bodde på Fossum og Friedrich Roscher på Ny-Fossum.

** Hasselverkets gruver ligger like sør for gården Buskerud.

Og Rørbye fortsetter i dagboken: «Et stærkt Tordenveir, der i Dag drog gennem Dalen, har i Nærheden heraf dræbt en Mand med hans Søn, der havde søgt Skjul under et Træ, der blev spaltet af Lynstraalen.»

I kirkeboken for Modum kan vi lese at den 8. august 1830 ble gårdmann Narve Christophersen Bendixbye (69 år) og Thore Narvesen Bendixbye (11 år) begravet. Dødsdagen var 2. august. Der står videre: «Fader og Søn begge tillige dræbte af Lynild i Sætersberg Bakkene under et høit Fyrretræ, hvorunder de søgte Lye for Skyregnen.»

Den muntlige tradisjon forteller at de kom kjørende med et materiallass da uværet brøt løs, og at de søkte tilflukt under et tre like nedenfor (sør for) gården Setersberg (fortalt av Albert Hartz).

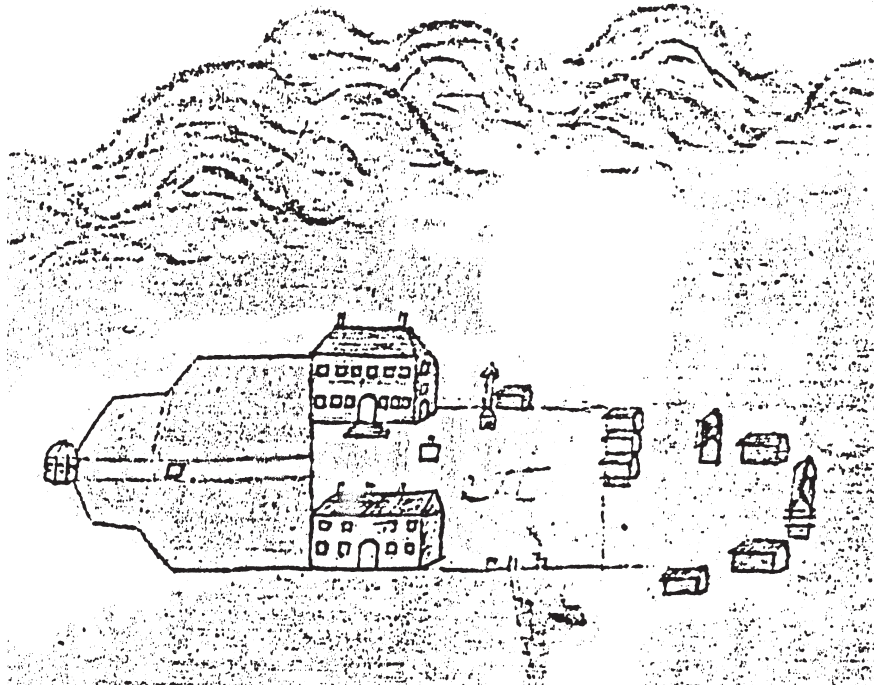
Den 3. august kjørte Rørbye med assessoren til Blaafarvewærket, hvor de ble vist om av Roscher, «der lod til at være en flersidig dannet Mand og særdeles duelig paa sin Post». Og Rørbye fortsetter: «At beskrive Preparaturen af Farven og det Heeles Indretning vil jeg ikke begynde paa, da jeg ikke forstod det ganske, jeg vil blodt bemærke, at den Mængde Arsenik, man her kan komme i Berørelse med, forekom mig at være farlig for Arbeiderne, omendskjøndt der allerede var gjort betydelige Forbedringer i saa Henseende.»

Han besøkte også Haugfossen, som driver verket, og bemerker at den på denne årstid er liten. De avla også «en kedsommelig Vesite hos Hr. Wegner, Medinteressent i Værket, og der beboer et smukt sted ovenfor. Aftenen tilbragte vi hos Hr. Roscher ret behagelig og kjørte hjem i smukt Maaneskins Veir».*

Den 4. august kjørte Rørbye sammen med assessoren til Hasselverket. På veien dit besøkte de «de til Værket hørende Gruber,** der ere lyse og lettligjængelige igjennem Stullen***. At træde ind i disse forekom mig langtfra ikke rædsomt, og naar man kommer ind og foroven igjennem Fjeldet kan see Dagen, er Umagen vellønnet. Den Virkning, som det indtrængende Dagslys har paa Fjeldet, er meget frapand, – men man bliver her snart mindet om den Forandring af Temperaturen, hvori man er kommen, da man begynder at see sin Aande fryse og bliver da i Forbigaaende vist Iismasser i ældre Schakter, der ikke smelte. Der var ingen Arbeidere i Gruben og den bliver ikke dreven stærkt. Den Mand, der med Fyrrefaklen i Haanden viste os ind, var saaledes den eeneste, jeg kunde henvende mig til angaaende det jeg saae.»

Deretter kjørte de «i et smukt Aftenveir til Hasselværket, der drives af Bingselven». Bestyrer av verket var Peter Collett (1799–1875), eldste sønn av assessor Peter Collett, «der siden sit Giftermaal har meget forandret sig og lader nu til at bestyre sine Sager med

*** Den offisielle formen er stoll (av tysk Stoll). Stull er den lokale uttale. En stoll er en vannrett gruvegang, mens en sjakt er en loddrett.

Buskerud gård. Utsnitt av kart over Buskerud med tilliggende gårder, sager og møllebruk 1763 (Riksarkivet).

Orden og godt Overlæg». Men Rørbye mener at han «har ikke destomindre endnu en Smule forstyrret i sit Væsen, som man imidlertid meest seer i hans besynderlige Maade at sætte sin Hat paa samt i nogle andre Bagateller. I sit Huus er han ret net. Hans unge Kone har formodentlig haft nogen Indflydelse paa ham, da hun vist fuldkommen er i Stand dertil.»

Den 6. august reiste Rørbye med skyss til Hokksund, «hvorfra jeg paa en Baad roede ned ad Elven til Drammen, hvor jeg ankom ved Middagstid,» skriver han. Her besøkte han gamle kjente og var også innom den gården hvor han hadde bodd i sin barndom. Der var imidlertid gjort så mange forandringer både med hus og værelser at han ikke kunne kjenne seg hjemme der, og det er tydelig at han misliker dette.

Han ble i byen til dagen etter. Da reiste han om ettermiddagen tilbake til Buskerud i følge med Colletts.

Den 16. august drog Rørbye ut på en reise til Telemark, og han kom tilbake til Buskerud den 4. september. Vi leser i dagboken: «Ved min Ankomst til Buskerud fandt jeg alt ved det gamle, og jeg vilde ønske her at kunne tilbringe nogen Tid i min Bequemmelighed og Rolighed før min Afreise til Danmark, hvortil jeg nu begynder at belave mig efter saa lang Omflakken.»

Den 9. september tok han en tur til Frederiksminde Værk (ved Stensrudfossen i Bingselva) og så på spikerhamrene der.

Dagen etter var ubehagelig. Det var dårlig vær, og han var uopplagt og måtte derfor kassere det han hadde malt. I tillegg var han plaget av en smertefull tannverk, som han mente han hadde pådratt sig ved

en forkjølelse, «maaske ved Kakkelovnsvarmen, som man havde seet sig nødsaget til at betjene sig af formedelst den allerede indtrufne Kulde».

Natten etter var han også plaget av tannpinen, så han var ikke særlig opplagt neste morgen heller, og han bestemte seg for «at blive inde for desto snarere at blive af med denne ubehagelige Gjæst, der paa et fremmed Sted var end meere utaaelig».

Den 13. september skriver Rørbye i dagboken at det later til at det for denne gang er forbi med hans «Malen i Norge, da Veiret synes at have antaget en anden Karacteer og nu næsten ikke har andet end Regn og Kulde».

Den 16. september har assessoren vært beskjeftiget med sin treskemaskin helt til det ble mørkt, «og naar det kommer til Alt, duer den formodentlig dog til Intet, og han har som bestandig regnet uden Vært.» Og Rørbye fortsetter: «Hvis da nu Skjæbnen vil være mig gunstig, haaber jeg om 8 Dage at sidde i mit kjære Hjem hos min gode Moder og mine Sødskende, hvorefter jeg nu høiligen længes.»

Dagen etter forlot han Buskerud. Den 21. september gikk han ombord i et dampskip i Christiania, og et par dager deretter var han tilbake i sitt kjære Danmark. Rørbye døde i 1848.

Kilder:

- 1) Maleren Martinus Rørbyes Rejsedagbog 1830 ved Georg Nygaard. Udgivet af Kunstforeningen i København 1930
- 2) Buskerud Landbruksskole gjennom 50 år. 1912-1962. Ved G. Gjefsen. – Vikersund 1965.

Olav Sørensen:

Nils Drolsum 1937–1997

Nils Drolsum er gått bort, - så alt for tidlig. Nils var bygdekar, han var derfra han hadde navnet sitt. Og han prøvde aldri å være noe annet heller. Journalist, ja vel. Pressesjef i alle Vikersundrenn fra 1962 med alt det innebar av mediakjør. Nils var og blei den samme. Lun, rolig og alltid med et glimt i øyet, år-våken om det skulle komme en god replikk eller noe annet det kunne bli moro av.

«Åssen har'u det 'a?», sa Nils når du traff ham. Og da ville han virkelig høre hvordan det sto til. For Nils kunne lytte, - og bry seg om. Han var mer enn journalisten i Busken, han ble en folk følte de kjente, en det var hyggelig å treffe og slå av en prat med. Og det er få som kjente så mange på Modum som Nils.

Lokalhistorisk arbeid kom han for alvor i gang med da han sammen med Kai Hunstadbråten reiste rundt og samlet bygdemål og tradisjonsstoff fra Modum. Kai forteller:

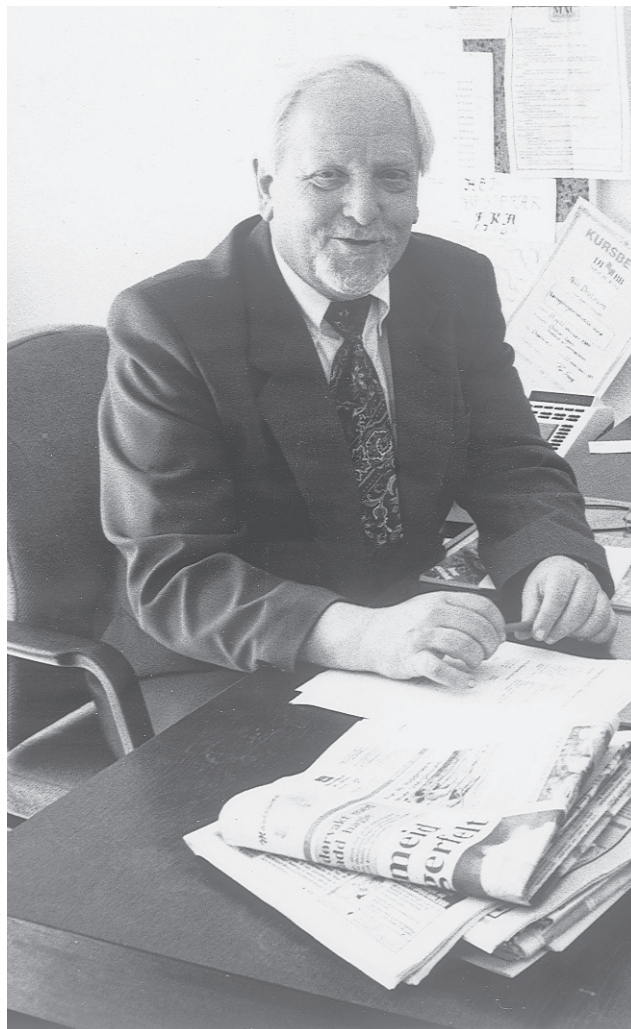
«I 1963 startet vi å reise rundt og oppsøke eldre mennesker som hadde noe å fortelle fra gamle dager. Nils var meget godt kjent i bygda og visste hvem vi burde oppsøke. Oftest endte vi «oppå bygda no'n stan», der var bygdemålet best bevart.

Vi hadde med lydbandopptaker. Jeg arbeidet da med en utgivelse av J. A. Samuelsen's folkeminne - oversatt til moingmål. Derfor var det særlig viktig å finne de rette personene, og det klarte Nils. Jeg var med som en slags tekniker og ordnet med opptaket, mens Nils som jo var en rutinert avismann, sto for intervjuet. Det var så greit for meg, det «var'n Nils fra Busken» som kom; jeg kom tre skritt bak. Etter hvert lærte jeg meg å intervjuer noe på egen hånd. Men det var Nils som var forbildet.

Det var en fryd å se og høre hvordan han fikk de gamle til å fortelle. Det lune vesenet og den oppriktige interessen sammen med stor menneskekunnskap gjorde at de fortalte villig og med stor glede om «før i tida», om liv og arbeid, hverdag og fest. «Ja da, ja da, det er enda itte så lenge sea, det var i 1907!», var det en som avsluttet fortellingen med å si.

En del eldre ville nødig fotograferes. Om det var av beskjedenhet, vet jeg ikke. Men Nils klarte alltid å få et godt fotografi av dem.»

Så kunne Nils skrive om alminnelige ting og alminnelige folk. Og om skauen og om jakta. Om egne og andres opplevelser. Slik at en kjente igjen og levde

med. Ingen heseblesende VG-journalistikk. Her var det brukt tid og omtanke for å få fram det som ikke alltid er så lett å gi språklig uttrykk. Som må spilles med sordin. Også det kunne Nils. Slik ble også avis-artiklene kulturstoff med verdi ut over øyeblikket og dagen. I Gamle Modum ga han til beste flere svært velskrevne bidrag. Det burde blitt mange flere.

Det er mange som vil savne Nils. Som medmenneske og kulturbærer. Det interesserte spørsmålet, den hyggelige praten og den gode historia.

Lokalhistorisk litteratur i Modum

- Roar Tank og Arnt Ruud: *Modums historie. Sju bind 1952–1978*. 2.776 sider.
- Eli Moen: *Modum - ei bygd, tre elver (om industrialiseringen 1870–1940)*. 1993. 415 sider.
- Nils Drolsum, Kristian Linnerud og Thure Lund: *Banken og bygda. Modum Sparebank 150 år. 1841–1991*. 122 sider.
- Thure Lund og Kristian Linnerud: *Elkrafta i Modum. Modum elverk 80 år. 1913–1993*. 120 sider.
- Thure Lund: *Moinger - med plog og øks*. 1996. 247 sider.
- Thure Lund: *Naturen i Modum*. 1988. 144 sider.
- Jon Mamen og Kristian Linnerud: *Heggen kirke 800 år*. 1997. 88 sider.
- Tone Sinding Steinsvik: *Blaafarveværket*. 1978. 48 sider.
- Thv. Lindeman: *Modums Blaaafarveværk. Et bidrag til dets historie*. 1993. 106 sider.
- Kjell Arnljot Wig: *Eventyret om Blaaafarveværket*. 1995. 194 sider.
- Kai Hunstadbråten: *Blaafarveværket - bergverk, mennesker og miljø*. 1997. 151 sider.
- Eli Moen: *Rift om brødet. Arbeiderne ved Modum Blåfarveverk*. 1984. 199 sider stensiltrykk.
- Brita Malmstein: *Historien rundt Magnesitverket på Morud*. 1994. 12 sider.
- Thure Lund, Dagfinn Lunner og Ulf Berntsen: *På sporet med Krøderkippen*. 1997. Ca. 288 sider.
- Kai Hunstadbråten: *Modumsmålet*. 1994. 512 sider.
- Håkon Kongsrud: *Modum i malerkunsten*. 1954. 118 sider.
- Ole Disen: *Modummaleren Andreas Edvard Disen. 150-års minne*. 1995. 54 sider.
- Thure Lund: *Toner fra Modum*. 1985. 193 sider.
- Rune Martinsen: *Runddansmelodier i tradisjon etter Karsten Hansen*. 1990. 82 sider.
- Jakob Andr. Samuelsen (samlet ved Kai Hunstadbråten): *Folkeminne fra Modum*. 1966. 210 sider.
- Kai Hunstadbråten (etter Jakob Andr. Samuelsen): *Gamle moinger og andre folk*. 1991. 216 sider.
- Leif Hellerud: *Folk og boplasser rundt Skuterudåsen*. 1993. 168 sider.
- Leif Hellerud: *Folk og boplasser i Vestre Sponefjeringen*. 1997. 208 sider.
- Thure Lund: *Rissper fra Modum*. 1997. 156 sider.
- Nils Drolsum, Gotfred Holo, Thure Lund og Olav Sørensen m.fl.: *Finnemarka*. 1982. 239 sider.
- Olav Sørensen og Arne Fossum: *Modum Arbeiderparti 1904–1979*. 184 sider.
- Øyvind Haugen: *Union Geithus*. 1993. 138 sider.
- Øyvind Haugen: *PM3 - 100 år*. 1997. 68 sider.
- Knut Fosse: *Motstandskampen i Modum og Sigdal 1940–1945*. 1984. 125 sider.
- Birger Moen og Kristian Linnerud m.fl.: *Krig og fred. Bygdepostens frigjøringsavis 8. mai 1995*. 24 avissider.
- Kai Hunstadbråten: *Tenner og tannverk i norsk folketro*. 1986. 240 sider.
- Atle Roness, Eystein Kaldestad og Siri Rynning: *Ved St. Olavs kilde. Modum Bads Nervesanatorium 25 år*. 1982. 320 sider.
- Kristin Aslaksen og Øystein Naper: *Modum Bad - mer enn et nervesanatorium*. 1988. 48 sider.
- Gunnar Hovland: *Buskerud Landbruksskole 1912–1987*. 107 sider.
- Thure Lund, Nils Drolsum og Odd Flattum: *Vikersund Idrettsforening 1894–1994*. 193 sider.
- Finn Ivar Sandum, Johnny Madsen, Ivar Buxrud, Kjell Gunnerud og Helge Solbakken: *Åmot Idrettsforening 1919 - 1979*. 105 sider.
- Odd Myklebust og Sverre Arnesen m.fl.: *Geithus I.L. 100 år for idretten*. 1992. 126 sider.
- Thure Lund: *Nordre Modum Skytterlag gjennom 100 år*. 1981. 31 sider.
- Aagot Røgeberg: *Modum - bygden vår*. 1967. 64 sider.
- Ingeborg Bache Brecke: *Trekk fra Østmodum i gamle dager*. 1973. 32 sider.
- Sorenskriver Gjert Falchs *Beskrivelse av Eger, Modum og Sigdals Sorenskriverdistrikt*. Opptrykk 1967. 68 sider.
- Egil Mikkelsen: *Veideristningene ved Geithus (særtrykk)*. 1981. 52 sider.
- Luce Hinsch: *Vike kirke - femti år etter (særtrykk)*. 1973. 15 sider.
- Jørgen Bergo: *I grenseland (om Anton Myrbråten)*. 1972. 45 sider.
- Arne Hov: *Historier fra gamle Snarum*. 1980. 56 sider.
- Per Auen Sveaas: *Familien Gregersen og Gudbrand Gregersen, ungarsk adelsmann fra Modum (særtrykk)*. 1993. 18 sider.
- Modum Historielag: *Gamle Modum. Årganger 1986–1997*. 647 sider.